

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ & ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ”

Ανθρώπινη Δημιουργία και AI: Η Συνάντηση της Τέχνης με την
Τεχνολογία

Παντελής Καλογεράκης

Υποβάλλεται
για την εκπλήρωση των προϋποθέσεων λήψης
Μεταπτυχιακού Διπλώματος
στην ειδίκευση «ΠΠΣ»
του ΠΜΣ “Πληροφοριακά Συστήματα & Υπηρεσίες”
στο
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Ιανουάριος 2026

Επιβλέπων/Επιβλέπουσα: Ανδριάννα Πρέντζα ,PhD
Ακαδημαϊκή Θέση: Καθηγήτρια

Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Κάτοχος όλων των δικαιωμάτων
Συγγραφέας Καλογεράκης Παντελής

Σελίδα εγκυρότητας

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Καλογεράκης Παντελής
Τίτλος Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας: Ανθρώπινη Δημιουργία και AI: Η Συνάντηση της Τέχνης με την Τεχνολογία

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία υποβάλλεται ως μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών “Πληροφοριακά Συστήματα & Υπηρεσίες” του Τμήματος Ψηφιακών Συστημάτων του Πανεπιστημίου Πειραιώς και εγκρίθηκε στις 25/2/1026 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή
Επιβλέπων/ουσα (Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς) Ανδριάνα Πρέντζα, Καθηγήτρια
Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Μιχαήλ Φιλιππάκης, Καθηγητής
Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ανδρέας Μενύχτας, Επίκουρος Καθηγητής

Υπεύθυνη δήλωση

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Καλογεράκης Παντελής, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο « Ανθρώπινη Δημιουργία και AI: Η Συνάντηση της Τέχνης με την Τεχνολογία», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Επιπλέον δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει αξιολογηθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο Εξωτερικό.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου. Σε κάθε περίπτωση, αναληθούς ή ανακριβούς δηλώσεως, υπόκειμαι στις συνέπειες που προβλέπονται τις διατάξεις που προβλέπει η Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ο ΔΗΛΩΝ

Όνοματεπώνυμο: ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ

Αριθμός Μητρώου: ΜΕ2336

Υπογραφή:

ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ

Πίνακας Περιεχομένων

Σελίδα εγκυρότητας	4
Υπεύθυνη δήλωση.....	5
Πίνακας Περιεχομένων	6
Περίληψη	8
Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή	10
Κεφάλαιο Δεύτερο: Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	12
2.1 Εισαγωγή	12
2.2. Μια παλιά νέα κρίση.....	12
2.3. Ορισμοί: Τεχνητή Νοημοσύνη (TN), Γενετική Τεχνητή Νοημοσύνη (Generative AI) και Δημιουργικότητα.....	16
2.4. Πνευματικά δικαιώματα και νομικές συγκρούσεις	17
2.5. Η Τεχνητή Νοημοσύνη και η αγορά της τέχνης ως τόπος παλίμψηστος	18
2.6. Συμπεράσματα.....	19
Κεφάλαιο Τρίτο: Μεθοδολογία έρευνας.....	21
3.1. Εισαγωγή	21
3.2. Σχεδιασμός ερευνητικής μεθόδου	21
3.3. Επιλογή καλλιτεχνών	21
3.4. Θεματικές ενότητες οδηγού συζήτησης.....	23
3.5. Δεοντολογικά ζητήματα και συγκατάθεση συμμετεχόντων	23
Κεφάλαιο Τέταρτο: Αποτελέσματα συνεντεύξεων	25
4.1. Εισαγωγή	25
4.2. Ποίηση – Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου (Ποιήτρια)	25
4.3. Μουσική – Αντώνης Χ. Εκάτη (Μουσικοσυνθέτης), Νεφέλη Φασούλη (Τραγουδίστρια). 27	
4.4. Θέατρο – Μάριος Κακουλλής (Σκηνοθέτης), Άννα Καλαϊτζίδου (Ηθοποιός)	29
4.5. Φωτογραφία – Δανάη Παναγιωτίδη (Φωτογράφος)	30
4.6. Συγκριτική θεματική ανάλυση.....	31
4.7. Συμπέρασμα	32
Κεφάλαιο Πέμπτο: Συζήτηση και Αποτελέσματα, σύγκριση προσωπικής έρευνας με αρθρογραφία.	34
5.1. Εισαγωγή	34
5.2. Η προσωποποίηση της Τεχνητής Νοημοσύνης	34
5.3. Το λάθος και η τυχαιότητα	35
5.4. Το κοινό και η εξαπάτηση	37
5.5. Η επαγγελματική ανασφάλεια και η ανθεκτικότητα των τεχνών	39
5.6. Συμπεράσματα.....	41

5.6.1. Ερώτηση 1: “Τι είναι για εσένα η έμπνευση και πώς κυλάει μία μέρα δημιουργίας/ πρόβας;”	41
5.6.2. Ερώτηση 2: “Έχεις ασχοληθεί προσωπικά με την ΤΝ και την έχεις χρησιμοποιήσει στη δημιουργία;”	41
5.6.3. Ερώτηση 3: Φόβος αντικατάστασης της επαγγελματικής σχέσης των καλλιτεχνών απο την ΤΝ.....	41
5.6.4. Ερώτηση 4: Λάθος ως πυρήνας δημιουργίας.	42
5.6.5 Ερώτηση 5: Εξαπάτηση κοινού.....	42
5.6.6 Ερώτηση 6: Πνευματικά δικαιώματα	42
Κεφάλαιο Έκτο: Συμπεράσματα	43
Κεφάλαιο Έβδομο: Παραρτήματα	45
7.1.Βιογραφικά	45
Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου	45
Αντώνης Εκάτη.....	45
Νεφέλη Φασούλη	45
Μάριος Κακουλλής	45
Άννα Καλαϊτζίδου	46
Δανάη Παναγιωτίδη.....	46
7.2. Συνεντεύξεις	46
Μάριος Κακουλλής (Σκηνοθέτης).....	46
Δανάη Παναγιωτίδη (Φωτογράφος)	50
Άννα Καλαϊτζίδου (ηθοποιός).....	53
Αντώνης Εκάτη (Μουσικοσυνθέτης).....	57
Νεφέλη Φασούλη (Τραγουδίστρια)	61
Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου (Ποιήτρια).....	64
Αρθρογραφία	70

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι μια συγκεντρωτική ματιά ενός καλλιτέχνη και απόφοιτου του μεταπτυχιακού προγράμματος του Πανεπιστημίου Πειραιά “Προηγμένα Πληροφοριακά Συστήματα”, πάνω στο φλέγον ζήτημα της αχαρτογράφητης σχέσης μεταξύ της Τεχνητής Νοημοσύνης και της Τέχνης. Προκειμένου να τοποθετηθεί η εργασία στα σημερινά αιτήματα των καλλιτεχνών αλλά και στην όσο πιο ανανεωμένη γίνεται κατάσταση της ίδιας της τεχνολογικής εξέλιξης της Τεχνητής Νοημοσύνης, η μεθοδολογία βασίστηκε αφενός στην μελέτη της σύγχρονης αρθρογραφίας γύρω από ζητήματα δημιουργικότητας, αυθεντικότητας και πνευματικών δικαιωμάτων και αφετέρου στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε μέσω εις βάθος συνεντεύξεων με καλλιτέχνες από διαφορετικά πεδία των τεχνών, προκειμένου να εντοπιστούν οι ανησυχίες και οι σκέψεις των δημιουργών του σήμερα. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν ένα πεδίο δημιουργικών δυνατοτήτων, θέτοντας ερωτήματα όπως αν δύναται η Τεχνητή Νοημοσύνη να υποκαταστήσει την ανθρώπινη καλλιτεχνική δημιουργία, ποια είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τη Δημιουργία κατεξοχήν μια ανθρώπινη πράξη, με ποιους τρόπους η Τεχνητή Νοημοσύνη μετασχηματίζει τη σύγχρονη καλλιτεχνική διαδικασία.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Τεχνητή Νοημοσύνη και Καλλιτεχνική Δημιουργία

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Τεχνητή Νοημοσύνη, Τέχνη, Δημιουργικότητα, Αυθεντικότητα, Πνευματικά Δικαιώματα

Abstract

The present work is a comprehensive view by an artist and graduate of the Master's program of the University of Piraeus "Advanced Information Systems", on the pressing issue of the uncharted relationship between Artificial Intelligence and Art. In order for the work to be positioned within the contemporary demands of artists as well as within the most up-to-date state of the technological evolution of Artificial Intelligence itself, the methodology was based, on the one hand, on the study of contemporary literature concerning issues of creativity, authenticity, and intellectual property rights, and, on the other hand, on qualitative research conducted through in-depth interviews with artists from different fields of the arts, in order to identify the concerns and thoughts of today's creators. The results of the research highlight an intense concern as well as a field of creative possibilities, raising questions such as whether Artificial Intelligence is able to substitute human artistic creation, what it is that renders creation a quintessentially human act, and in what ways Artificial Intelligence transforms the contemporary artistic process.

SUBJECT AREA: Artificial Intelligence and Artistic Creation

KEYWORDS: Artificial Intelligence, Art, Creativity, Authenticity, Intellectual Property Rights

Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή

Η τέχνη υπήρξε από την αρχή της ανθρώπινης ιστορίας συνδεδεμένη με τα εργαλεία της εποχής της και οι άνθρωποι είχαν την ανάγκη να υπάρξουν δημιουργικοί χρησιμοποιώντας τα μέσα τα οποία κατείχαν. Ιστορικά ο άνθρωπος προκειμένου να εκφραστεί, αφηγούνταν ιστορίες, ζωγράφιζε ο,τι έβλεπε, τραγουδούσε το ανεξήγητο, έγραφε ποίηση, χόρευε και ενωνόταν με τους συνανθρώπους του. Από τη γέννηση της φωτογραφίας και της κινούμενης εικόνας έως την ψηφιακή τέχνη και την ηλεκτρονική μουσική, κάθε τεχνολογική εξέλιξη και καινοτομία προκαλεί ερωτήματα γύρω από το τι σημαίνει τέχνη, τι είναι η δημιουργία, τι είναι η αυθεντικότητα, πώς αλλάζει η δυναμική σχέση καλλιτέχνη και κοινού σε συνάρτηση με την τεχνολογική εξέλιξη, τι σημαίνει έμπνευση, τι ξεχωρίζει μια κατασκευή από ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα.

Σήμερα, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης (TN) επαναφέρει αυτά τα ερωτήματα. Έχει ανοίξει μια μεγάλη συζήτηση γύρω από το κατά πόσο η TN μπορεί να «δημιουργήσει», θέτοντας θεμελιώδη φιλοσοφικά, αισθητικά αλλά και νομικά ζητήματα. Από τη μία, η TN ανοίγει νέους δρόμους έμπνευσης κι από την άλλη εγείρει έντονους προβληματισμούς, σχετικά με την απώλεια της αυθεντικότητας και την υποκατάσταση του ανθρώπινου δημιουργού.

Η παρούσα διπλωματική εργασία θίγει το πρόβλημα που προκύπτει από την ραγδαία και ανεξέλεγκτη ένταξη της TN στο χώρο της τέχνης, εξετάζοντας το όχι μόνο ως τεχνολογική καινοτομία αλλά ως ένα βαθύ πολιτισμικό μετασχηματισμό. Διερευνάται το πώς επαναπροσδιορίζονται έννοιες όπως η αυθεντικότητα, η πρόθεση, η καλλιτεχνική εργασία και η σχέση δημιουργού–κοινού, ενώ παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία της θεσμικής και νομικής διάστασης του φαινομένου.

Εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι καλλιτέχνες από διαφορετικά πεδία προσεγγίζουν τη σχέση μεταξύ τέχνης και TN, στοχεύοντας στην ανάδειξη αντιλήψεων, ανησυχιών αλλά και των δυνατοτήτων που προκύπτουν μέσα από αυτήν την νέα σχέση.

Μπορεί η TN να προσομοιώσει ένα δημιουργικό λάθος; Θα αντικατασταθεί η ανθρώπινη δημιουργία από την TN; Μπορεί να υπάρξει καλλιτεχνικό αποτέλεσμα χωρίς τον ανθρώπινο παράγοντα; Το νομικό πλαίσιο σχετικά με τα πνευματικά δικαιώματα των δημιουργών είναι επαρκές; Είναι μερικές από τις ερωτήσεις που καλύπτονται στην παρούσα εργασία.

Η διπλωματική εργασία ακολουθεί την παρακάτω δομή, αρχικά παρουσιάζεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε προκειμένου να χαρτογραφηθούν τα προβλήματα, οι ανησυχίες και τα δεδομένα που αφορούν την σχέση TN και τέχνης, στον σύγχρονο τρόπο δημιουργίας και αγοράς της τέχνης. Στην συνέχεια αναλύεται η μεθοδολογία έρευνας, ο τρόπος που πραγματοποιήθηκε σχεδιασμός των συνεντεύξεων και οι θεματικές ενότητες καθώς και τα δεοντολογικά ζητήματα. Έπειτα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων και η ανάλυση των ευρημάτων. Τέλος επιχειρείται μια συγκεντρωτική μελέτη συνδυάζοντας τα ευρήματα που αντλήθηκαν από την βιβλιογραφία με εκείνα των συνεντεύξεων.

Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία δεν επιδιώκει να δώσει οριστικές απαντήσεις στο ερώτημα αν η TN μπορεί να δημιουργήσει τέχνη, αλλά να συμβάλει σε έναν διάλογο

που είναι ανοιχτός και συνεχώς μεταβάλλεται, με τα δεδομένα να αναπροσαρμόζονται διαρκώς.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.1 Εισαγωγή

Μελετώντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία και αρθρογραφία αναδύεται το θέμα της διπλωματικής εργασίας ως ένα πεδίο μέσα στο οποίο συγκροτείται η τεχνητή νοημοσύνη άλλοτε ως εργαλείο παραγωγής καλλιτεχνικού αποτελέσματος και άλλοτε ως κοινωνικοοικονομικός μηχανισμός που αναδιανέμει ισχύ, ορατότητα και αξία εντός των δημιουργικών οικοσυστημάτων. Εκείνο που προκύπτει πυρηνικά από όλη τη σχετική συζήτηση είναι η διαπίστωση ότι η γενετική ΤΝ έχει επηρεάσει εκτός από το πώς γίνεται η τέχνη και το ποιος θεωρείται δημιουργός, με ποιους όρους κατοχυρώνονται τα δικαιώματα, τι συνιστά αυθεντικότητα και πρωτοτυπία. Συνεπώς η αρθρογραφία δεν περιορίζεται σε αξιολογικές κρίσεις, αλλά επιχειρεί να περιγράψει μια ιστορική μετατόπιση, την μετάβαση από την τέχνη ως πεδίο παραγωγής έργων από ανθρώπους στην τέχνη ως πεδίο διακυβέρνησης πλατφορμών.

Μελετώντας την σχέση μεταξύ τέχνης και τεχνητής νοημοσύνης είναι σαφές πως πρόκειται για ένα εξαιρετικά πρόσφατο και ταχύτατα εξελισσόμενο ερευνητικό πεδίο, γεγονός που επηρέασε τον χαρακτήρα της βιβλιογραφίας της παρούσας εργασίας. Η γενετική ΤΝ επηρεάζει ουσιαστικά τις καλλιτεχνικές πρακτικές τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα η σχετική ακαδημαϊκή βιβλιογραφία να βρίσκεται ακόμη σε φάση διαμόρφωσης. Για τον λόγο αυτό, κρίθηκε απαραίτητη η συστηματική μελέτη σύγχρονων άρθρων, δημοσιεύσεων και ερευνητικών κειμένων. Η επιλογή αυτή επιτρέπει την πρόσβαση σε επικαιροποιημένα δεδομένα, αντανακλώντας την πολυπλοκότητα ενός πεδίου που δεν έχει ακόμη σταθεροποιηθεί επιστημονικά αλλά ούτε θεσμικά.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε μια έρευνα και μια συστηματική μελέτη της σύγχρονης αρθρογραφίας, προκειμένου να αποτυπωθεί ο τρέχον επιστημονικός διάλογος γύρω από τη σχέση τέχνης και τεχνητής νοημοσύνης, με αποτέλεσμα να καταγραφούν οι κυρίαρχες αφηγήσεις, οι βασικές συγκρούσεις και προβληματισμοί. Με αυτόν τον τρόπο κατέστη δυνατή η κατανόηση του πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσεται η παρούσα έρευνα. Αξιοποιήθηκαν άρθρα που εξετάζουν το ζήτημα του scraping και των πνευματικών δικαιωμάτων, τον μετασχηματισμό της αγοράς τέχνης, κείμενα που εστιάζουν στη φιλοσοφική και αισθητική αποτίμηση της ΑΙ-τέχνης. Το βασικό κριτήριο της επιλογής των άρθρων ήταν η επικαιρότητα και η θεματική συνάφεια με τα ερευνητικά ερωτήματα της διπλωματικής, αποφεύγοντας μονοδιάστατες τεχνοκεντρικές αναγνώσεις, συμπεριλαμβάνοντας συνεντεύξεις και απόψεις καλλιτεχνών από όλο τον κόσμο.

2.2. Μια παλιά νέα κρίση

Η συζήτηση γύρω από την τεχνητή νοημοσύνη και την τέχνη αποτελεί ένα από τα πιο ορατά σημεία μιας ευρύτερης πολιτισμικής και τεχνολογικής μετάβασης που εξελίσσεται μέρα τη μέρα. Αν και εμφανίζεται ως μια νέα πρόκληση, η αντιπαράθεση

που έχει προκύψει δεν είναι πρωτόγνωρη, εντάσσεται σε ένα ιστορικό μοτίβο όπου κάθε τεχνολογική καινοτομία που μετατοπίζει καθιερωμένες πρακτικές, αντιμετωπίζεται αρχικά με φόβο και καχυποψία.

Πρόκειται για μία νέα κρίση λοιπόν η οποία ωστόσο θυμίζει “κάτι παλιό”. Η σχέση τέχνης και τεχνολογίας υπήρξε πάντα περίπλοκη και η εμφάνιση της Τεχνητής Νοημοσύνης, επαναφέρει στο προσκήνιο ερωτήματα που διατυπώθηκαν ήδη τον 19ο αιώνα με την ανάπτυξη της φωτογραφίας, που θεωρήθηκε «μη τέχνη», επειδή «ο καθένας μπορεί να το κάνει» και προκάλεσε φόβους ότι θα καταργούσε τη ζωγραφική.

«Ο φόβος που εκφράζεται αρκετές φορές είναι ότι η φωτογραφία θα αντικαταστήσει εντελώς την τέχνη της ζωγραφικής. Μερικοί νομίζουν πως όταν τελειοποιηθεί η έγχρωμη φωτογραφία και γίνει κοινή, ο ζωγράφος δεν θα έχει πια τίποτα να κάνει.», Henrietta Clorath, 1901. «Η φωτογραφία δεν μπορεί να θεωρηθεί τέχνη από μόνη της [επειδή της λείπει] κάτι πέρα από τον απλό μηχανισμό στον πυρήνα της.», συγγραφέας στο περιοδικό The Crayon, 1855.

Οι διαμάχες αυτές έχουν πολλές ομοιότητες με τις σημερινές συζητήσεις περί AI art, τότε, η φωτογραφία κατηγορήθηκε για μηχανικότητα και έλλειψη ψυχής. Σήμερα τα μοντέλα που παράγουν φωτογραφίες, αντιμετωπίζουν ανάλογη κριτική περί απουσίας πρόθεσης και συναισθηματικού βάθους. Όπως η τέχνη του κολάζ και η Pop Art, μορφές τέχνης που στηρίχθηκαν στη σύνθεση με την επαναχρησιμοποίηση υλικού, αντιμετώπισαν αντίδραση και κατηγορήθηκαν ότι δεν είναι πραγματική τέχνη. Σήμερα παρατηρούμε την αντίστοιχη κριτική για τα Readymades, όπως το έργο Théâtre D’opéra Spatial, ένα έργο του Jason Allen που πυροδότησε πρόσφατα μια θύελλα αντιδράσεων κερδίζοντας την πρώτη θέση στον διαγωνισμό ψηφιακής τέχνης της Έκθεσης Πολιτείας του Κολοράντο. [1]

Ωστόσο η σημερινή κρίση παρουσιάζει νέες ιδιαιτερότητες όπως το ζήτημα της μη εξουσιοδοτημένης χρήσης έργων, για την εκπαίδευση των μοντέλων TN. Η Roxane Larra αναφέρει χαρακτηριστικά πως αναγνωρίζει ένα πολύ συγκεκριμένο πρόβλημα: μια δωρεάν εφαρμογή να μπορεί να πάρει ένα πορτρέτο και να φτιάξει μια ενοχλητικά καλή «στιλιζαρισμένη» εκδοχή ενός πρωτότυπου έργου, με ένα μόνο κλικ. Οι περισσότεροι άνθρωποι θα ήταν αναμενόμενο πολύ σύντομα να σταματούσαν να πληρώνουν illustrators για avatars, όταν μπορούν να το κάνουν μόνοι τους δωρεάν.” [2]

Οργανισμοί που εκπροσωπούν περισσότερους από 100.000 καλλιτέχνες, εικονογράφους και φωτογράφους εξέδωσαν κοινή δήλωση ζητώντας τον τερματισμό της μη εξουσιοδοτημένης συλλογής εικόνων από εταιρείες τεχνητής νοημοσύνης, οι οποίες χρησιμοποιούν τα έργα αυτά για την εκπαίδευση μοντέλων τους. [3] Το νέο εργαλείο που έχουμε στα χέρια μας, αυτό της γενετικής TN, χτίζει την ισχύ του πάνω σε βάσεις δεδομένων που αποτελούνται από έργα δημιουργών, χωρίς όμως τη συναίνεσή τους. Η σύγκρουση έχει νομικό, οικονομικό και ηθικό υπόβαθρο. Ποιοι κερδίζουν από την υπεραφθονία των εικόνων που παράγει η TN και ποιοι πλήττονται; Πώς διανέμεται η αξία και ποιος ελέγχει τα δεδομένα; Πού τελειώνει η δημιουργία και πού αρχίζει η κατάχρηση της από τρίτους;

Ο Edward Gouin επισημαίνει πως το πιο μεταμορφωτικό δυναμικό της TN βρίσκεται στο άχαρο υπόβαθρο της αγοράς της τέχνης, στα logistics, στις διοικητικές διαδικασίες και επιχειρησιακές λειτουργίες που βασίζονται σε δεδομένα, στην αυτοματοποίηση της ασφάλισης των έργων τέχνης, τη επιτάχυνση των ελέγχων

προέλευση και τη βελτιστοποίηση των δρομολογίων μεταφοράς. Η ΤΝ μπορεί να να απελευθερώσει δισεκατομμύρια σε ρευστότητα, προς όφελος όχι μόνο δημοπρατών και συλλεκτών, αλλά και ολόκληρου του δημιουργικού οικοσυστήματος. [4] Η ΑΙ επιτρέπει σε ειδικούς να ερμηνεύουν τις εξελίξεις της αγοράς, να παρακολουθούν δραστηριότητες σημαντικών προσώπων και να κατανοούν τα πρότυπα συλλογών. Η ΑΙ μπορεί να ερμηνεύει τεράστιους όγκους δεδομένων σε ρεκόρ χρόνου, διευκολύνοντας την ανάλυση τάσεων και προσφέροντας ευκολότερη πρόβλεψη μελλοντικών κινήσεων. [5]

Τα άρθρα για την αγορά τέχνης αναδεικνύουν ότι η ΤΝ μπορεί να φέρει βελτίωση στα logistics, τεράστια οικονομικά κέρδη, νέους ανταγωνιστικούς συλλέκτες, αλλά αυτά τα οφέλη δεν μοιράζονται δίκαια σε ό,τι αφορά τους δημιουργούς. Η πανδημία επιτάχυνε τη μετάβαση της αγοράς της τέχνης σε ψηφιακές πρακτικές, με αποτελέσματα θετικά ως προς την ικανότητα μας να αναλύουμε πιο εύκολα της τάσεις και την ίδια την αγορά, ωστόσο η άνιση πρόσβαση σε τεχνολογία, η έλλειψη δημόσιων δεδομένων και η περιορισμένη διαφάνεια πωλήσεων ελλοχεύει κινδύνους και απειλές.

Η Lara εξηγεί πώς χρησιμοποιώντας ΤΝ για την παραγωγή εικόνων, τα αποτελέσματα δεν ήταν τα επιθυμητά, φαίνονται κακοδουλεμένα. Είτε είναι πολύ φανταχτερά, είτε απλώς χαμηλής ποιοτικής αξίας. Άλλωστε το να λαμβάνεις τόσες πολλές επιλογές χωρίς να ενεργοποιείς καθόλου τον εγκέφαλό σου για δημιουργική δουλειά, δημιουργεί προβλήματα ακόμα και στο ίδιο το επάγγελμα του concept art. [6] Αντίθετα, άλλοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι κάθε τεχνολογία ανοίγει νέους δρόμους δημιουργίας και ότι το ζήτημα δεν είναι η απαγόρευση της ΤΝ, αλλά η διαχείρισή της, με σαφή νομικό και ηθικό πλαίσιο.

Είναι λιγότερο σημαντικό να επικεντρωθούμε στο «μυαλό» του προγράμματος ΤΝ και περισσότερο στο να συγκρίνουμε την ΑΙ-generated art με έργα που ήδη εγκωμιάζουμε. Θα πρέπει να αποδεχτούμε την ΑΙ-δημιουργημένη τέχνη ως τέχνη για τους ίδιους λόγους που αποδεχόμαστε ορισμένα από τα πιο διάσημα έργα της ιστορίας της τέχνης; [7]

Μια παρόμοια ιστορική αναλογία, με αυτήν την φωτογραφίας, φανερώνεται στα κινήματα του 20ού αιώνα όπου παράγονταν τέχνη με την ανασύνθεση, την επιλογή, την αφαίρεση και την τοποθέτηση στοιχείων, μέσω της παλίμψηστης χρήσης των υλικών. Η δημιουργική διαδικασία της ΤΝ, που ανασυνθέτει στοιχεία από μεγάλα datasets, δεν διαφέρει ουσιωδώς από τις πρακτικές των κολάζ του Picasso, ή των Pop Art αναφορών του Warhol. Η κριτική στα κινήματα αυτά ήταν επιθετική, πως «δεν είναι τέχνη», «ο καλλιτέχνης δεν δημιουργεί τίποτα», «είναι απλώς μηχανική συνένωση στοιχείων», όμοια επιχειρήματα δηλαδή που προβάλλονται σήμερα για την ΤΝ. Παρ' όλα αυτά, η ιστορία αποδεικνύει πως η καλλιτεχνική δημιουργία δεν προσδιορίζεται μόνο από την υλικότητα της δημιουργίας, αλλά και από την πρόθεση, την επιλογή και τη πολιτική ένταξη ενός καλλιτεχνικού αντικειμένου σε ένα πολιτισμικό σύστημα.

Εργαλεία όπως το Photoshop και τα design platforms αρχικά θεωρήθηκαν απειλή για τους παραδοσιακούς γραφίστες και η μαζική χρήση έτοιμων templates και website builders όπως το Wix προκάλεσαν επαγγελματική συρρίκνωση. Παρόλα αυτά τα ψηφιακά εργαλεία δεν εξαφάνισαν τους καλλιτέχνες, αλλά τους ανάγκασαν να επαναπροσδιορίσουν τις δεξιότητές τους. Η ΤΝ λοιπόν, δεν αποτελεί κατ' ανάγκη μια απειλητική δύναμη που εισβάλλει βίαια στην τέχνη, αλλά απλώς μια ακόμη

τεχνολογία η οποία, όπως συνέβη με τα ψηφιακά εργαλεία, θα αναγκάσει τους καλλιτέχνες να επαναπροσδιορίσουν πρακτικές, δεξιότητες και τον επαγγελματικό τους ρόλο απέναντι στην τέχνη τους.

Όπως άλλωστε η σύγχρονη εμπειρία δείχνει, κάθε νέο εργαλείο που αυτοματοποιεί τμήματα της καλλιτεχνικής διαδικασίας (η τυπογραφία, τα vector graphics, η τρισδιάστατη μοντελοποίηση) προκαλεί αρχικά αντιδράσεις, αλλά στη συνέχεια κανονικοποιείται μέσα στο σύστημα της δημιουργίας. Σήμερα η γραφιστική τέχνη δεν νοείται χωρίς ψηφιακά εργαλεία, ενώ πριν από λίγες δεκαετίες θεωρούνταν μια «φθηνή» μορφή τέχνης αφού βασίζονταν σε υπολογιστές. Η ΤΝ αποτελεί, ωστόσο, μια ποιοτική μετατόπιση: δεν αυτοματοποιεί μονάχα την τεχνική διαδικασία, αλλά και μέρος της ίδιας της δημιουργίας. Αυτοματοποιεί την ίδια τη φαντασία, το concept, είναι σε θέση να αυτοματοποιήσει την ίδια την καλλιτεχνική ιδέα, συνεπώς δεν πρόκειται για μια ομαλή συνέχεια, αλλά για μια κλιμάκωση της ιστορικής και τεχνολογικής αυτής ανατροπής.

Αν ένας καλλιτέχνης λάβει ως εντολή να δημιουργήσει μια συγκεκριμένη ιστορία, η δουλειά του είναι να σχεδιάσει μια ποικιλία από διαφορετικές αφηγήσεις, ώστε ο art director να δώσει feedback και να επιλέξει. Όταν ο καλλιτέχνης πιάνει μολύβι και χαρτί (ή όποιο άλλο εργαλείο χρησιμοποιεί για να δημιουργήσει), έχει ήδη κάνει την δική του έρευνα. Αυτές οι αναφορές, μαζί με άλλες εμπειρίες της πραγματικής ζωής, σχηματίζουν τη visual library του, έπειτα ο καλλιτέχνης «αναμιγνύει» και δημιουργεί πρωτότυπα ιστοριών που δεν έχουν υπάρξει ξανά. Η ΤΝ κάνει κάτι παρόμοιο, μόνο που η «καλλιτέχνης» της αποτελείται από 5 δισεκατομμύρια εικόνες που προέκυψαν ως δεδομένα (χωρίς συναίνεση) και παράγει concepts μέσα σε δευτερόλεπτα. [8] Ο Derek Brazell, υπεύθυνος εκδόσεων και μελών στο Σύλλογο Εικονογράφων (Association of Illustrators), δηλώνει στην The Art Newspaper και στον Joe Ware: «Τα στοιχεία για μη αδειοδοτημένο scraping είναι ξεκάθαρα... Αλλά οι εταιρείες δεν είναι διαφανείς σχετικά με το ποια έργα με πνευματικά δικαιώματα χρησιμοποίησαν για εκπαίδευση.» [9] Τίθεται ισχυρό το θέμα της αδιαφάνειας. Οι δημιουργοί απαιτούν τον ανάλογο σεβασμό και να μπορούν να πιστωθούν, να πληρωθούν κατάλληλα για τη χρήση των έργων τους.

Η εκπαίδευση ενός μοντέλου απαιτεί έναν τεράστιο όγκο «δεδομένων» και έρχεται με σημαντικό κόστος σε ενέργεια, εκπομπές άνθρακα και ανθρώπινη εργασία. Όλα αυτά τα «δεδομένα» μέχρι τώρα έχουν κυρίως χρησιμοποιηθεί αυτούσια από το διαδίκτυο, έχουν παρθεί κρυφά από ανθρώπους που ούτε ήξεραν ούτε συγκατάθεσαν στη χρήση τους. [10]

Μελετώντας την αρθρογραφία, γίνεται σαφές πως εμφανίζονται σοβαρά ζητήματα copyright, απώλειας θέσεων εργασίας, συγκέντρωσης ισχύος και αδιαφάνειας. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα πως ενώ ιστορικά η τεχνολογία δημιουργούσε ανασφάλεια γύρω από το μέλλον των καλλιτεχνών, σήμερα η τεχνολογία υποσκάπτει κυρίως την επαγγελματική σχέση των καλλιτεχνών με την δουλειά τους. Ωστόσο οι αντιρρήσεις κατά της ΤΝ που αφορούν την αισθητική και την ποιότητα φαίνεται να επαναλαμβάνονται και να χαρακτηρίζονται σαν μοτίβα αντίστασης.

Η ιστορία υποδεικνύει ότι η τέχνη δεν εξαφανίζεται από την τεχνολογία, η τεχνολογία αντιθέτως δημιουργεί νέους τρόπους έκφρασης της τέχνης, με τους παλαιότερους να επιβιώνουν και να μετασχηματίζονται ή ακόμα και να συνυπάρχουν. Το κρίσιμο ερώτημα, λοιπόν, δεν είναι αν η ΤΝ είναι η «νέα φωτογραφία» ή ο «νέος Duchamp»,

αλλά ποιοι οικονομικοί, νομικοί και πολιτισμικοί μηχανισμοί θα διαμορφώσουν την ενσωμάτωσή της στο καλλιτεχνικό οικοσύστημα.

2.3. Ορισμοί: Τεχνητή Νοημοσύνη (TN), Γενετική Τεχνητή Νοημοσύνη (Generative AI) και Δημιουργικότητα

Από τα άρθρα που αναλύθηκαν προκύπτει μια σύγχυση γύρω από τις έννοιες «τεχνητή νοημοσύνη», «γενετική τεχνητή νοημοσύνη» και «δημιουργικότητα», χωρίς κοινά αποδεκτές οριοθετήσεις, η συζήτηση μετατοπίζεται εύκολα σε ηθικά και ιδεολογικά άκαρπα εδάφη και έννοιες όπως «ανθρώπινο» ή «αυθεντικό» γίνονται θεωρητικές και η χρήση τους συχνά αντιφατική. Στο πλαίσιο αυτό, θα οριστούν οι βασικές έννοιες TN, generative AI και δημιουργικότητα προκειμένου να μην προκύπτουν ασάφειες στην περεταίρω ανάλυση που θα προκύψει στο υλικό της παρούσας εργασίας.

Η TN θεωρείται ένας μηχανισμός ισχύος: μια τεχνολογία που μπορεί να «χρησιμοποιεί» καλλιτέχνες και κοινωνίες για τη δική της επέκταση, με τρόπο αυτοαναφορικό. [11] Ενώ για τον Andrew Hou και την Liz Mineo, η TN περιγράφεται απλώς ως εργαλείο που λαμβάνει δεδομένα από μεγάλα σύνολα δεδομένων και παράγει αποτέλεσμα με ανθρώπινη καθοδήγηση. [12] Σαν κοινός πυρήνας ωστόσο των προσεγγίσεων μπορεί να θεωρηθεί ο εξής: η TN δεν είναι αυτόνομο ον, ούτε έχει συνείδηση, είναι ένα σύστημα υπολογιστικών μοντέλων που μαθαίνει στατιστικά μοτίβα από μεγάλες ποσότητες δεδομένων και παράγει προβλέψεις, αναλύσεις, ακόμα και νέες αναπαραστάσεις.

Η γενετική τεχνητή νοημοσύνη παράγει νέο περιεχόμενο: εικόνες, ήχους, κείμενα, κ.α. Τα μοντέλα γενετικής TN εκπαιδεύονται με εικόνες, μουσική, ποιήματα και κείμενα και παρουσιάζονται ως μια στατιστική αναπαραγωγή μοτίβων που προκύπτουν από τους τεράστιους όγκους της ίδιας της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Πρόκειται για μια ανάμιξη κι εναν μετασχηματισμό μοτίβων που εντοπίζονται σε datasets. Ακόμη και όταν τα αποτελέσματα φαίνονται «νέα», δεν είναι τίποτα λιγότερο από μια στατιστική παραλλαγή, ήδη υπάρχοντων αναπαραστάσεων. Η «γενετική» ικανότητα, επομένως, δεν είναι ένδειξη δημιουργικότητας, έτσι όπως τουλάχιστον με την ανθρώπινη έννοια, έχουμε συνηθίσει να ορίζουμε την δημιουργικότητα, αλλά είναι το αποτέλεσμα ενός υπολογιστικού μηχανισμού. Στην παρούσα εργασία για λόγους απλότητας χρησιμοποιείται καταχρηστικά ο όρος Τεχνητή Νοημοσύνη αγκαλιάζοντας τον όρο της γενετικής TN.

Τέλος, μελετώντας την αρθρογραφία αλλά και αναλύοντας την ίδια την τέχνη, προκύπτουν διαφορετικές ματιές και προσεγγίσεις σχετικά με το τι είναι η ίδια η δημιουργικότητα. Η δημιουργικότητα με βάση το βίωμα εμπειριέχει την μνήμη, την συναισθηματική ανταπόκριση του υποκειμένου, το ρίσκο του καλλιτέχνη, τον χρόνο, τον κόπο και την αφοσίωση του. Δημιουργία είναι η εμπειρία του καλλιτέχνη απέναντι στο λάθος και την προσπάθεια του για πρωτοτυπία, στοιχεία που είναι αδύνατο να αναπαραχθούν από μηχανικά συστήματα. Η τέχνη δεν είναι μόνο προϊόν αλλά κυρίως διαδικασία.

Είτε συμφωνούμε είτε διαφωνούμε με την αναπόσπαστη σύνδεση της δημιουργικότητας με την ανθρώπινη φύση, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η δημιουργικότητα που προκύπτει χρησιμοποιώντας την TN έχει κάποιους περιορισμούς. Η TN μπορεί να παράξει εντυπωσιακές εικόνες ωστόσο δυσκολεύεται να διατηρήσει μια συνεκτική αφήγηση ή να ενσωματώσει την μνήμη. Συγχρόνως

αδυνατεί να προτείνει κάτι νέο που πιθανώς δεν έχει υπάρξει στο παρελθόν, δημιουργεί χωρίς πρόθεση ή κριτήριο. [13]

2.4. Πνευματικά δικαιώματα και νομικές συγκρούσεις

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα περισσότερα μοντέλα γενετικής TN εκπαιδεύονται μέσω διαδικασιών μαζικής συλλογής δεδομένων (web scraping) χωρίς τη συναίνεση των δημιουργών. Πρόκειται για μια «σιωπηλή κρίση», της οποίας ωστόσο η κλίμακα αποδεικνύεται τεράστια. Το Have I Been Trained? αποκαλύπτει ότι δισεκατομμύρια έργα βρίσκονται σε datasets χωρίς άδεια. Παιδικές ζωγραφιές, φωτογραφίες απλών ανθρώπων και ιδιωτικό υλικό έχει καταλήξει σε datasets προς χρήση και πάνω από εκατό χιλιάδες καλλιτέχνες είδαν η TN να μιμείται το ύφος τους χωρίς εκείνοι να το περίμεναν ποτέ. [14]

Η TN έχει επικίνδυνες προεκτάσεις όταν εξετάζουμε τον αντίκτυπό της στην τέχνη. Δυστυχώς, με βάση το ιστορικό της ανθρωπότητας, δεν υπάρχει κανένας λόγος να πιστεύουμε ότι η TN δεν θα χρησιμοποιηθεί στις χειρότερες δυνατές εφαρμογές της όσον αφορά την τέχνη. [15] Προκύπτουν συγκρούσεις καθώς η εκπαίδευση μοντέλων χωρίς νομική άδεια, δίχως την δυνατότητα αποζημίωσης των καλλιτεχνών, δημιουργεί έργα τα οποία αν μη τι άλλο είναι ανταγωνιστικά των ίδιων των δημιουργών της πρωτότυπης ιδέας, μετατρέποντας την ανθρώπινη δημιουργικότητα σε “πρώτη ύλη” για εταιρική κερδοφορία, χωρίς κάποια αναγνώριση ή αμοιβή. Δεν πρόκειται για μια απλή λογοκλοπή αλλά για ένα σύστημα που μπορεί να μιμηθεί ολόκληρη την αισθητική υπογραφή ενός καλλιτέχνη.

Η νομική κοινότητα προσπαθώντας να ορίσει ένα πλαίσιο σχετικό με τα copyrights, παλεύει να κατανοήσει πώς συμπεριφέρεται η TN. Η αγωγή που έκαναν χιλιάδες καλλιτέχνες των οποίων τα έργα με copyrights, χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να εκπαιδευτούν μοντέλα και στη συνέχεια να μιμηθούν τους συγκεκριμένους καλλιτέχνες, είναι μία από τις πολλές που θα ακολουθήσουν. [16] Η συλλογική πίεση και οι διεκδικήσεις έχουν πραγματικό λόγο αφού φανερώνεται δραματική αλλαγή στην αγορά καλλιτεχνικών έργων, όπως γράφει ο Goldberg «Έχουμε κάποια ιδέα για το πώς η γενετική AI μπορεί να επηρεάσει την παραγωγικότητα, αλλά αυτό που σημαίνει αυτή η παραγωγικότητα για την αγορά, τον ανταγωνισμό και τη ζήτηση είναι ανοικτό ερώτημα.” Πώς αντιδρούν οι αγορές όσον αφορά την προσφορά και τη ζήτηση, στην είσοδο τέτοιων τεχνολογιών; Τα αποτελέσματα; μόλις η γενετική AI μπήκε στην αγορά, ο συνολικός αριθμός εικόνων προς πώληση εκτινάχθηκε, ενώ ο αριθμός των ανθρώπινων εικόνων μειώθηκε δραματικά. Από την άλλη πλευρά, οι καταναλωτές έδειξαν προτίμηση στην πλημμύρα των AI-generated εικόνων, επιλέγοντας GenAI εικόνες αντί για ανθρώπινες.” [17]

Αν κάποιος παράγει μια εικόνα στο στυλ σου, σε ποιον ανήκει το στυλ; Το ερώτημα είναι τόσο σύγχρονο που το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας δεν δίνει σίγουρη απάντηση. Έτσι προκύπτουν δημόσιες καμπάνιες ευαισθητοποίησης, σε μια προσπάθεια «καλλιτεχνικής αυτοάμυνας», την ίδια στιγμή που οργανώσεις καλλιτεχνών ζητούν την άμεση παύση του scraping, διεκδικούν αναδρομικές αποζημιώσεις και διαφάνεια στα datasets. [18] «Δεν θέλω να κάνω μήνυση επειδή μοιάζει με την τέχνη μου, θέλω να κάνω μήνυση επειδή η τέχνη μου συμπεριλήφθηκε σε ένα dataset χωρίς να το γνωρίζω», είπε ο Larson, ο οποίος εργάζεται ως graphic designer για το Illinois Times. [19]

Εντωμεταξύ όσο το θέμα των πνευματικών δικαιωμάτων γιγαντώνεται, το θέμα της αυθεντικότητας έρχεται να αποδομήσει όλο το αφήγημα. Έργα TN πωλούνται για

300.000 δολάρια χωρίς καν να μπορούν να κατοχυρωθούν σε κάποιον αφού το prompt engineering δεν θεωρείται επαρκής ανθρώπινη συμβολή, ενώ παράλληλα μειώνεται η αξία της ανθρώπινης δημιουργίας αφού το κόστος παραγωγής είναι κατά πολύ περισσότερο. [20]

2.5. Η Τεχνητή Νοημοσύνη και η αγορά της τέχνης ως τόπος παλίμψηστος

Με την είσοδο της τεχνητής νοημοσύνης στο χώρο της τέχνης αφενός προκύπτει μια τεχνολογική μετάβαση σε νέα εργαλεία παραγωγής, αφετέρου συμβαίνουν δομικές μεταβολές σε ολόκληρο το σύστημα της αγοράς της τέχνης. Η TN μεταμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο η τέχνη πιστοποιείται, αποτιμάται, πωλείται και καταναλώνεται, μετατρέποντας την αγορά σε ένα ψηφιοποιημένο περιβάλλον. Δεν πρόκειται απλώς για ένα μέσο παραγωγής μιας καλλιτεχνικής εικόνας, ή ενός τραγουδιού, εγκαθίσταται και ως εργαλείο διαχείρισης, υποδομή αποτίμησης και ανάλυσης δεδομένων, ως μηχανισμός ανακατανομής της οικονομικών εσόδων στον χώρο της τέχνης. [21]

Ένα ενδιαφέρον σημείο στο πως η TN έχει ευνοήσει την τέχνη δεν είναι τόσο στην παραγωγή εικόνων, όσο στην αναδιοργάνωση των logistics μεταφοράς, της πιστοποίησης προέλευσης, της τυποποίησης δεδομένων, της τιμολόγησης και της επικοινωνίας με συλλέκτες. Η Convelio αναπτύσσει AI agent ικανό μέσω διαλόγου, να παράγει εξατομικευμένες προσφορές μεταφοράς, αναδεικνύοντας πώς η TN μπορεί να μειώσει το λειτουργικό κόστος των διαδικασιών και να επιταχύνει τις ροές εργασίας. [22] Το Spotify είναι ικανό μέσω της TN να προτείνει νέα τραγούδια, καλλιτέχνες και είδη μουσικής, απλά και μόνο παρακολουθώντας την διάδραση του χρήστη με την εφαρμογή. Συμπερασματικά προκύπτει ένα κρίσιμο στοιχείο στην αγορά της τέχνης αυτό της συγκέντρωσης ισχύος. Όσο η παραγωγή τέχνης μέσω της TN εγκαθιδρύεται, όσο οι καλλιτέχνες βλέπουν τα έργα τους να παραγκωνίζονται έναντι ευπώλητων έργων της TN, οι καλλιτέχνες δεν ανταγωνίζονται πλέον μόνο άλλους καλλιτέχνες, αλλά και εταιρείες που διαθέτουν training sets δισεκατομμυρίων εικόνων. Ο παραλογισμός αυτός οδηγεί σε αποδυνάμωση της οικονομικής αυτονομίας των δημιουργών και ενίσχυση της εξάρτησης από λίγους τεχνολογικούς παρόχους.

Σε φιλοσοφικό επίπεδο, η βασική σύγκρουση αφορά τη δημιουργικότητα σαν έννοια. Φιλόσοφοι, κριτικοί και ιστορικοί τέχνης θα συνεχίσουν να έχουν κουραστικές συζητήσεις για την AI art στο μέλλον. Ναι, το AI generator χτίζει πολλά στοιχεία του έργου αλλά το έργο το δημιουργεί η εντολή του καλλιτέχνη και η τελική απόφασή του να επιλέξει μία εικόνα ανάμεσα σε πολλές, όπως ο φωτογράφος τραβά πολλά καρέ και εκθέτει μόνο εκείνα που τον ικανοποιούν. Πολλές κινδυνολογικές κριτικές για την AI τέχνη μοιάζουν με τις ξεπερασμένες κινδυνολογίες που αφορούσαν κάποτε «νέα» μέσα όπως ο κινηματογράφος και τα ψηφιακά μέσα. [23] Άλλες προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι η TN λειτουργεί κυρίως ως μηχανισμός συνδυασμού υπάρχοντων μορφών, ως εργαλείο, ενώ η ανθρώπινη δημιουργικότητα παραμένει στο απυρόβλητο αφού ενέχει την εμπειρία, τη μνήμη, το βίωμα και την ηθική σκοπιμότητα. Έτσι προκύπτει ένα κρίσιμο ερώτημα: η δημιουργικότητα προϋποθέτει συνειδητή εμπειρία και υπαρξιακή τοποθέτηση ή είναι απλώς μια παραγωγή νέων συνδυασμών;

Σε αισθητικό επίπεδο, διαπραγματευόμαστε το ζήτημα της αυθεντικότητας και του ψυχικού βάθους της τέχνης. Όταν μιμείται η TN με ακρίβεια το στυλ συγκεκριμένων

δημιουργών, αμφισβητείται η διάκριση ανάμεσα σε επιρροή, μίμηση και λογοκλοπή. Παράλληλα, η TN παράγει αποτελέσματα άυλα, χωρίς κόπο και χωρίς την αίσθηση του απρόβλεπτου, αφού οι σωματικές διαστάσεις της τέχνης (η χειρονομία, το λάθος, η αντίσταση του υλικού) απουσιάζουν. Αυτή η παραδοχή σε συνδυασμό με την εμπειρία του θεατή, αποδυναμώνουν την αισθητική αξία ενός έργου τέχνης που έχει παραχθεί μέσω της TN.

Σε πολιτικό επίπεδο φανερώνονται οι σχέσεις εξουσίας και ιδιοκτησίας που συγκροτούνται γύρω από την TN. Η ίδια η τεχνητή νοημοσύνη είναι προϊόν μεγάλων εταιρειών, υποδομών χρηματοδοτούμενων και πολιτικών αποφάσεων με κίνητρα κέρδους. Φανταστείτε για μια στιγμή ότι η TN είναι ήδη ένα ισχυρό σύστημα, με δικούς του σκοπούς, που κινείται για να προστατεύσει τον εαυτό του. Τι σημαίνει τότε αυτό για τους καλλιτέχνες που το χρησιμοποιούν; Όπως οι κρατικά χρηματοδοτούμενοι προπαγανδιστές, έτσι και οι καλλιτέχνες της TN θα δημιουργούσαν έργα που εξυμνούν τον ηγεμόνα. Η τέχνη τους θα αποσπούσε την προσοχή μας από τις τρομακτικές συνέπειες της κυριαρχίας της TN και θα μας οδηγούσε σε εφησυχασμό. «Οι καλλιτέχνες της γενετικής AI μπορεί να είναι εξαιρετικοί προπαγανδιστές.» [24] Το training τεράστιων datasets οδήγησαν στην μαζική ιδιωτικοποίηση της παγκόσμιας δημιουργικής εργασίας, [25] με αποτέλεσμα η μετατόπιση της πολιτισμικής εξουσίας από τους δημιουργούς να μεταφερθεί στους τεχνολογικούς παρόχους. Επιπλέον, τα δεδομένα που περιέχονται στα datasets έχουν χαρακτηριστεί μεροληπτικά, μπορούν να ενισχύσουν φυλετικά, έμφυλα και ταξικά στερεότυπα, αναπαράγοντας ανισότητες. [26]

Τον Ιούνιο του 2024 το πρόγραμμα του Springfield Area Arts Council, Red Light Night, ξεκίνησε για να «επιτρέψει στο κοινό να συζητήσει προκλητικά και αμφιλεγόμενα θέματα στην τέχνη», Ο συμμετέχων Nicholas Mulholland, που εργάζεται ως graphic designer, εξέφρασε έναν πρωτάκουστο φόβο: «Υπάρχουν εγγενείς προκαταλήψεις στους προγραμματιστές· οι περισσότεροι είναι λευκοί άντρες», είπε. Αυτό μπορεί να εντείνει τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες φύλου και φυλής στην τέχνη, καθώς δεν υπάρχει επαρκής εκπροσώπηση στα datasets. [27] Ενώ η τέχνη είναι εκείνος ο χώρος όπου ζει η φαντασία και η ελευθερία της έκφρασης, η οικονομία της τέχνης γίνεται όλο και πιο εξαρτημένη από δεδομένα, αλγοριθμικές αξιολογήσεις και πλατφόρμες. Η αντίφαση αυτή βρίσκεται στον πυρήνα των σημερινών συζητήσεων γύρω από την TN. Είναι βεβαίως πιθανό μια μηχανή να μπορέσει να φιλτράρει τις προκαταλήψεις καλύτερα από έναν άνθρωπο. Με ανθρώπινη εποπτεία, δείκτες δικαιοσύνης και ευρεία συμπερίληψη στα training datasets, τα συστήματα AI μπορεί να διασφαλίσουν μεγαλύτερη δικαιοσύνη. Ο Jones δικαίως αναρωτήθηκε: «Αν καθαρίσουμε τα datasets, αν όλα είναι ελεύθερα προς χρήση, τότε είμαστε εντάξει με αυτό;»[8] Πολύ φοβάμαι, πως όχι.

2.6. Συμπεράσματα

Το πρώτο κεφάλαιο χαρτογράφησε το τοπίο όπου συναντώνται η τέχνη και η τεχνητή νοημοσύνη, συνδυάζοντας ιστορικές, νομικές, οικονομικές και αισθητικές οπτικές. Η TN δεν παρουσιάζεται ούτε αποκλειστικά ως το «τέλος της τέχνης», ούτε ως η απόλυτη απελευθέρωση της δημιουργικότητας. Αντίθετα, φωτίζεται ως ένας παράγοντας μεγάλου μετασχηματισμού, ο οποίος μας συστήνει από την αρχή θεμελιώδεις έννοιες όπως δημιουργικότητα, επαγγελματική ταυτότητα και καλλιτεχνική αξία.

Ιστορικά, η παρούσα κρίση εντάσσεται σε ένα μοτίβο επαναλαμβανόμενης ανησυχίας απέναντι στις νέες τεχνολογίες. Όσον αφορά την δημιουργικότητα, η ανάλυση έδειξε ότι, η ανθρώπινη δημιουργικότητα θα παραμένει για πάντα συνδεδεμένη με την πρόθεση, την συναισθηματική μνήμη και την σωματική εμπειρία, όσο κι αν η ΤΝ είναι ικανή να παράγει αισθητικά άρτια και πρωτότυπα αποτελέσματα. Η δημιουργία μπορεί να έχει μετασχηματιστεί σε μια συνεργατική διαδικασία μεταξύ ανθρώπου και μηχανής, ωστόσο οι δύο αυτές συνιστώσες δεν είναι ισοδύναμες. Το ανθρώπινο στοιχείο είναι εκείνο που γίνεται φορέας του νοήματος, η ΤΝ απλώς επιταχύνει τις διαδικασίες και δρα ως διαμεσολαβητής.

Το θέμα των πνευματικών δικαιωμάτων και της συναίνεσης παραμένει το ουσιαστικότερο σημείο τριβής. Το μαζικό scraping έργων για την εκπαίδευση μοντέλων χωρίς άδεια, μετατρέπει την εργασία χιλιάδων καλλιτεχνών σε ένα ιδιωτικό ψηφιακό κεφάλαιο εταιρειών, ενώ ταυτόχρονα, το ισχύον νομικό πλαίσιο αδυνατεί να αντιμετωπίσει επαρκώς την κλίμακα και τη φύση αυτών των διαδικασιών, αφήνοντας σημαντικά κενά. Στο επίπεδο της αγοράς, η ΤΝ αναδιαμορφώνει τις δομές και τις λειτουργίες της αγοράς της τέχνης, από την τιμολόγηση και την αποτίμηση έως τη μεταφορά, την ασφάλιση και την επιμέλεια έργων. Η συγκέντρωση ισχύος σε λίγες τεχνολογικές πλατφόρμες εντάσσει την τέχνη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ψηφιακού καπιταλισμού, όπου η παραγωγή καλλιτεχνικών προϊόντων γίνεται όλο και πιο εξαρτημένη από εταιρικές υποδομές .

Συνολικά, το κεφάλαιο καταλήγει ότι η ΤΝ δεν είναι απλώς ένα ακόμη εργαλείο, αλλά συνιστά μια βαθιά πολιτισμική πρόκληση, που αναγκάζει την κοινωνία να επαναδιατυπώσει τι θεωρεί τέχνη, ποιον αναγνωρίζει ως δημιουργό και ποια δικαιώματα είναι διατεθειμένη να του αναλογήσει.

Κεφάλαιο Τρίτο: Μεθοδολογία έρευνας

3.1. Εισαγωγή

Μεθοδολογικά, η εργασία στηρίζεται σε δύο κύριους άξονες, προκειμένου να δομηθεί μια ποιοτική έρευνα. Πρώτον όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, έγινε μια παρουσίαση των θεμάτων που προσεγγίζονται από την υπάρχουσα αρθρογραφία και δεύτερον πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις εις βάθος με δημιουργούς από διαφορετικά καλλιτεχνικά πεδία.

Προκειμένου να δημιουργηθεί ο κατάλληλος χώρος έτσι ώστε οι καλλιτέχνες να αφηγηθούν την προσωπική τους εμπειρία σχετικά με το θέμα και να ξεδιπλώσουν όλες τους τις σκέψεις, αναζητήθηκαν τρόποι για να πραγματοποιηθεί όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα μια ποιοτική έρευνα. Έτσι σε συνεργασία με ένα εξειδικευμένο στην έρευνα στέλεχος του ΣΕΔΕΑ (Σύλλογος Εταιριών Δημοσκόπησης και Έρευνας Αγοράς), υλοποιήθηκαν μια σειρά μαθημάτων, με σκοπό την εκπαίδευση στον σχεδιασμό οδηγιών συζητήσεων. Έπειτα ερευνώντας την αρθρογραφία, εντοπίστηκαν εκείνες οι κατευθύνσεις που ενέχουν κάτι το επείγον και το φλέγον και δομήθηκε ένας σκελετός ο οποίος λειτούργησε σαν οδηγός στις συνεντεύξεις εις βάθος που πραγματοποιήθηκαν.

3.2. Σχεδιασμός ερευνητικής μεθόδου

Ο σχεδιασμός της ερευνητικής μεθόδου βασίστηκε σε αναζήτηση του τρόπου υλοποίησης ποιοτικών ερευνών πεδίου και στη μελέτη σχετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Εξετάστηκαν οι αρχές συγκρότησης ημιδομημένων οδηγιών συζήτησης και οι τεχνικές διατύπωσης ανοιχτών ερωτήσεων, με σκοπό να ενισχυθεί η αφηγηματική ροή των συμμετεχόντων. Κομβικό μέρος της μεθοδολογίας υπήρξε η διαμόρφωση των ερωτήσεων, προκειμένου να μην λειτουργούν κατευθυντικά αλλά να επιτρέπουν την εξιστόρηση προσωπικών εμπειριών. Τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ο οδηγός συζήτησης, η ηχογράφηση με συναίνεση των συμμετεχόντων, η πλήρης απομαγνητοφώνηση και η θεματική κωδικοποίηση του υλικού.

Η έρευνα εστιάζει σε τέσσερα καλλιτεχνικά πεδία, τη μουσική, τη φωτογραφία, το θέατρο και την ποίηση, έτσι ώστε να αποτυπωθούν οι ιδιαιτερότητες κάθε τέχνης, αλλά και οι κοινές τους αναφορές. Οι ερευνητικοί στόχοι της εργασίας είναι αλληλένδετοι, να καταγραφεί πώς οι σύγχρονοι καλλιτέχνες αντιλαμβάνονται την σχέση τους με την ΤΝ, σε ποιο βαθμό τη θεωρούν εργαλείο και σε τι βαθμό αισθάνονται απειλή, έπειτα να διερευνηθεί κατά πόσο η ΤΝ μπορεί να προκαλέσει συγκίνηση στο κοινό και ποιος είναι ο ρόλος του ανθρώπινου παράγοντα στην διαδικασία αυτή.

3.3. Επιλογή καλλιτεχνών

Η επιλογή των συγκεκριμένων καλλιτεχνικών πεδίων έγινε με σκοπό να εκπροσωπηθούν διαφορετικές μορφές σχέσης με το σώμα και την τεχνολογία. Το θέατρο και το τραγούδι συνδέονται άμεσα με τη σωματικότητα και την αναπαραστατική τέχνη, η φωτογραφία συνδυάζει τεχνική δεξιότητα, ενώ η ποίηση βασίζεται στη γλωσσική σύλληψη.

Η εργασία φιλοδοξεί, μέσα από τη σύγκριση θεωρίας και εμπειρίας, εκτός του να προσφέρει στην αποκωδικοποίηση της περίπλοκης θέσης του καλλιτέχνη του 21ου

αιώνα, να υπογραμμίσει εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία είναι πυρηνικά υλικά της τέχνης, που δεν μπορούν να αποσχιστούν από τον άνθρωπο. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με τον Μάριο Κακουλλή, σκηνοθέτη θεατρικών παραστάσεων, την Άννα Καλαϊτζίδου, ηθοποιό, τη Νεφέλη Φασούλη, τραγουδίστρια, τη Δανάη Παναγιωτίδη φωτογράφο, τον Αντώνη Εκάτη, συνθέτη ψηφιακής μουσικής και την Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου, ποιήτρια, προσφέρουν ένα πολυφωνικό υλικό, μέσα από το οποίο αναδύονται εκείνα τα στοιχεία που ορίζουν την τέχνη ως την ύψιστη ανθρώπινη πράξη.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την συλλογή των δεδομένων βασίστηκε στην λογική των ημιδομημένων, ποιοτικών, εις βάθος συνεντεύξεων, οι οποίες επιτρέπουν την ανάδυση του προσωπικού νοήματος και τρόπου σκέψης του κάθε καλλιτέχνη και των βιωμένων εμπειριών που τον οδηγούν στην ποίηση τέχνης αλλά και την παρουσίαση των πολυδιάστατων απόψεων απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη. Η επιλογή αυτής της μεθόδου έγινε συνειδητά, καθώς το αντικείμενο της έρευνας απαιτεί προσέγγιση που επιτρέπει την ελεύθερη ανάπτυξη της υποκειμενικής οπτικής του κάθε δημιουργού.

Στην προσπάθεια να καλυφθεί ένα μεγάλο φάσμα καλλιτεχνικών πρακτικών και σχέσεων με την τεχνολογία, επιλέχθηκαν συμμετέχοντες με σκοπούμενη δειγματοληψία λειτουργώντας συμπεριληπτικά. Η λογική ήταν να συγκριθούν εκείνες οι στάσεις μεταξύ των τεχνών που βασίζονται στη σωματικότητα ή αλλιώς στην τέχνη που αναπαρίσταται (τραγούδι, υποκριτική), που εξαρτώνται από τεχνική δεξιότητα (φωτογραφία, ποίηση), και που ήδη χρησιμοποιούν ψηφιακά εργαλεία (ψηφιακές τέχνες, σκηνοθεσία). Τέλος επιλέχθηκαν δημιουργοί οι οποίοι βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα εμπειρίας και σχέσης με την ΤΝ. Επιλέχθηκαν χρήστες ενθουσιώδεις έως σκεπτικιστές, επιτρέποντας την αποτύπωση της πολυφωνίας και των πραγματικών εντάσεων του πεδίου.

Η επιλογή των συγκεκριμένων καλλιτεχνών πραγματοποιήθηκε βάσει κριτηρίων σκοπούμενης δειγματοληψίας. Επιλέχθηκαν δημιουργοί με ενεργή καλλιτεχνική παρουσία, αλλά με διαφορετικά επίπεδα εμπειρίας στον καλλιτεχνικό χώρο. Επιπλέον επιλέχθηκαν καλλιτέχνες με διαφοροποιημένη σχέση με την τεχνητή νοημοσύνη, από χρήστες ενεργούς και θετικά προσκείμενους έως επιφυλακτικούς. Στόχος αυτής της επιλογής των καλλιτεχνών ήταν η αποτύπωση της πολυφωνίας του πεδίου κι όχι μια απλή στατιστική αντιπροσωπευτικότητα, η ανάδειξη υπαρκτών εντάσεων, φόβων και δυνατοτήτων.

Οι κεντρικοί άξονες που εξετάστηκαν στον οδηγό συζήτησης περιελάμβαναν αρχικά τον τρόπο εργασίας του κάθε δημιουργού, τις εμπειρίες του αλλά και τις προσδοκίες του σχετικά με την χρήση της ΤΝ, τη αλληλεπίδραση της ΤΝ με την έμπνευση, θέματα αυθεντικότητας, φόβους και προσδοκίες σχετικά με την επαγγελματική σχέση του δημιουργού με την τέχνη του, ηθικά ζητήματα και τέλος σκέψεις για το μέλλον της τέχνης.

3.4. Θεματικές ενότητες οδηγού συζήτησης

Ο οδηγός συζήτησης οργανώθηκε σε διακριτές θεματικές ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορούσε την έννοια της έμπνευσης και την περιγραφή της καθημερινής δημιουργικής διαδικασίας, προκειμένου να αποτυπωθεί η βιωματική διάσταση της τέχνης. Η δεύτερη ενότητα εξερευνούσε την προσωπική εμπειρία του κάθε καλλιτέχνη με την τεχνητή νοημοσύνη, επιτρέποντας τη σύνδεση θεωρητικής στάσης και πρακτικής εφαρμογής. Η τρίτη ενότητα εστίαζε στον επαγγελματικό φόβο αντικατάστασης και στην μεταμόρφωση της εργασιακής ταυτότητας του καλλιτέχνη. Έπειτα ακολούθησαν ερωτήσεις σχετικές με την έννοια της αυθεντικότητας και του “αληθινού”, καθώς και η διερεύνηση της έννοιας του λάθους, ένα στοιχείο που αναδύθηκε ως κρίσιμο για τον προσδιορισμό της ανθρώπινης καλλιτεχνικής ιδιαιτερότητας.

Οι συνεντεύξεις παρέμειναν ημιδομημένες, με βασικό οδηγό ερωτήσεων αλλά και ευελιξία προκειμένου ο εκάστοτε καλλιτέχνης να νιώσει ελεύθερος να αναπτύξει τις εμπειρίες και τους προβληματισμούς τους. Η διάρκεια κάθε συνέντευξης κυμάνθηκε ανάμεσα σε 45 με 70 λεπτά.

Αφού ολοκληρώθηκαν τις συνεντεύξεις ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση των συνομιλιών σε πλήρη μορφή, η θεματική κωδικοποίηση των απαντήσεων, η αναγνώριση μοτίβων που επαναλαμβάνονταν και τέλος η σύγκριση μεταξύ των διαφορετικών καλλιτεχνικών πεδίων. Ενώ η μεθοδολογία στηρίχθηκε σε αρχές της δεοντολογίας περί συναίνεσης της συμμετοχής, με ενημέρωση για τον σκοπό της έρευνας, ασφαλής φύλαξη των δεδομένων και σεβασμός στην φωνή των συμμετεχόντων, χωρίς παραμόρφωση ή αυθαίρετες ερμηνείες.

3.5. Δεοντολογικά ζητήματα και συγκατάθεση συμμετεχόντων

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη με πλήρη σεβασμό στις βασικές αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας. Όλοι οι καλλιτέχνες που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις ενημερώθηκαν εκ των προτέρων ότι η συμμετοχή τους αφορά διπλωματική εργασία και ότι οι απαντήσεις τους θα δημοσιευθούν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική και πραγματοποιήθηκε κατόπιν ρητής συγκατάθεσής τους. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας, τη χρήση των δεδομένων.

Πριν από την έναρξη κάθε συζήτησης οι συμμετέχοντες υπέγραψαν ένα έντυπο ενημερωμένης συγκατάθεσης, όπου περιγραφόταν αναλυτικά ο σκοπός της έρευνας, η διαδικασία και η πρόθεση αναφοράς των ονομάτων τους στο τελικό κείμενο. Τους δόθηκε η δυνατότητα να ζητήσουν διευκρινίσεις και να αποσύρουν τη συμμετοχή τους σε οποιοδήποτε στάδιο της έρευνας, χωρίς καμία συνέπεια. Παράλληλα, διασφαλίστηκε η ασφαλής αποθήκευση των ηχογραφημένων αρχείων και των απομαγνητοφωνήσεων. Τα δεδομένα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς σκοπούς και δεν κοινοποιήθηκαν σε τρίτους. Οι συνεντεύξεις

πραγματοποιήθηκαν με διαφάνεια και σε κλίμα εμπιστοσύνης, ενώ τα δεδομένα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για ακαδημαϊκούς και ερευνητικούς σκοπούς.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Αποτελέσματα συνεντεύξεων

Το τέταρτο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας επικεντρώνεται στην ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων της έρευνας που πραγματοποιήσα με δημιουργούς από διαφορετικά καλλιτεχνικά πεδία (θέατρο, μουσική, φωτογραφία και ποίηση). Στόχος του κεφαλαίου είναι να αποτυπωθεί σε βάθος ο τρόπος με τον οποίο οι καλλιτέχνες βιώνουν την εκχώρηση της ΤΝ στην δημιουργική διαδικασία, πώς ερμηνεύουν αυτήν την νέα τάση και να αναδειχθούν οι πολλαπλές αποχρώσεις που διαμορφώνονται γύρω από αυτή την τεχνολογική και πολιτισμική μετάβαση.

4.1. Εισαγωγή

Οι συνεντεύξεις φωτίζουν καίρια ερωτήματα που χαρτογραφούν μια νέα δημιουργική εποχή. Πώς επηρεάζει η ΤΝ τη διαδικασία της έμπνευσης και της καλλιτεχνικής σύλληψης; Μπορεί η ΤΝ να αποκαταστήσει την σωματική εμπειρία και την ανθρώπινη πηγαία έμπνευση; Τι σημαίνει «αυθεντικότητα» στις μέρες μας όπου όλα μπορούν να αναπαραχθούν απεριόριστα; Είναι μερικές από τις ερωτήσεις που έθεσα στους συνομιλητές μου. Οι απαντήσεις δεν είναι μονοσήμαντες. Σε κάποιες περιπτώσεις η ΤΝ περιγράφεται ως εργαλείο διευκόλυνσης, ενώ σε άλλες απειλή για την καλλιτεχνική εργασία. Θεωρείται ικανή να επιταχύνει διαδικασίες αλλά και να κονσερβοποιήσει τις πιο λεπτές αποχρώσεις της δημιουργικότητας.

Ένα σημαντικό σημείο αυτής της εισαγωγής αφορά τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε: μέσω των συνεντεύξεων μετατράπηκαν οι θέσεις των καλλιτεχνών σε αναλυτικές θεματικές ενότητες. Η ανάλυση εξετάζει τις συνεντεύξεις συγκριτικά, αναγνωρίζοντας επαναλαμβανόμενα μοτίβα, αντιφάσεις και εννοιολογικές αποχρώσεις. Έτσι, δεν παρατίθενται απλώς σε κείμενο οι συζητήσεις (οι οποίες βρίσκονται αυτούσιες στα παραρτήματα), αλλά επιχειρείται η θεωρητική σύνδεση του τρόπου σκέψης των καλλιτεχνών, με τον κάθε έναν τους να χρησιμοποιεί διαφορετικά εργαλεία και μέσα έκφρασης.

Έτσι οι επόμενες ενότητες εξετάζουν διαδοχικά τις διαφορετικές τέχνες που εκπροσωπούνται στις συνεντεύξεις, αναλύοντας τα ιδιαίτερα σημεία κάθε κλάδου αλλά και τα κοινά μοτίβα που αναδύονται στον δια-καλλιτεχνικό διάλογο.

4.2. Ποίηση – Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου (Ποιήτρια)

Στην σημερινή εποχή όπου κυριαρχεί η γρήγορη κατανάλωση εικόνων, η συντομία στις λέξεις και η έλλειψη συγκέντρωσης, η ποιήτρια Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου προσπαθεί να κατανοήσει τη θέση της ποίησης, η οποία λόγω της συμπίκνωσης της, «χωράει» αγόγγυστα στις σύγχρονες πλατφόρμες. Μπορεί να γίνει εύκολα ένα story, ένα quote κάτω από μια εικόνα, ένα μικρό απόσπασμα, να κοινοποιηθεί, να αναδημοσιευθεί. Ωστόσο, αυτή η προσαρμοστικότητα της ποίησης από τη μία της επιτρέπει να επιβιώσει και να εξελιχθεί από την άλλη τη μεταμορφώνει σε ένα τετράγωνο εμπόρευμα.

Η ποιήτρια αποστασιοποιείται από το φόβο του αν «θα επιβιώσει η ποίηση», θεωρώντας ότι η ποίηση έχει βαθιά πανανθρώπινη καταγωγή και πάντοτε θα βρίσκεται τρόπο να εκφράζεται. Συνεπώς για την ίδια το ερώτημα δεν είναι η επιβίωση, αλλά η μορφή που παίρνει η ποίηση μέσα σε ένα περιβάλλον τεχνολογικά διαμεσολαβημένο.

Η Τζιρίτα Ζαχαράτου συλλαμβάνει την ποίηση ως ένα παιχνίδι με τη γλώσσα, η ποίηση για την ίδια δεν είναι μονάχα μια συναισθηματική έκφραση αλλά μια

διαδικασία αποδόμησης και επανεφεύρεσης της ίδιας της γλώσσας. Η δοκιμή, το ξήλωμα και η ανακατασκευή είναι όροι που φανερώνουν την βαθιά δημιουργική αλλά και εγγενώς σωματική φύση της ποίησης. Η γλώσσα δεν είναι ένα εργαλείο, είναι εκείνο το υλικό που απαιτεί εμπλοκή, αφή, χρόνο και περιέργεια. Αυτή η αντίληψη αποδεικνύεται κρίσιμη στη στάση της ποιήτριας απέναντι στην τεχνητή νοημοσύνη.

Η χρήση της TN για την ίδια παραμένει πειραματική και παιχνιδιάρικη, κυρίως λειτουργεί ως εργαλείο μετάφρασης, σαν μια διαφορετική μεταφραστική εκδοχή. Δεν πρόκειται για δημιουργικό συνεργάτη, μονάχα ένας εναλλακτικός μεταφραστικός καθρέφτης. Η ποίηση για την ίδια προϋποθέτει εμπλοκή του σώματος, και άρα η άυλη TN αδυνατεί να συμμετάσχει στον πυρήνα της ποιητικής πράξης. Τονίζει πως δεν πρόκειται για μια στάση τεχνοφοβική αλλά μια στάση κριτικού σκεπτικισμού, όπου η TN μπορεί να φανεί χρήσιμη αλλά αδυνατεί να αναλάβει τον ρόλο του ποιητή.

Η Τζιρίτα Ζαχαράτου υποστηρίζει ότι για να γράψεις χρειάζεται να υπάρξει η επιθυμία, το σώμα, ο πόνος, η εμπειρία της έλλειψης, η επίγνωση του θανάτου. Η σύνδεση της καλλιτεχνικής δημιουργίας με τη σωματικότητα και τη θνητότητα είναι ένα ενδιαφέρον θεματικό μοτίβο, αφού αυτή η τοποθέτηση αναγάγει την ποιητική δημιουργία σε μια ριζικά ανθρώπινη διάσταση. Η ποίηση όπως αναφέρει χαρακτηριστικά δεν είναι μόνο κατασκευή, είναι βίωμα. Ένα βίωμα που η υπολογιστική λογική της TN δεν μπορεί να κατέχει. Έτσι η TN μπορεί να παράξει ποιήματα αλλά δεν μπορεί να γράψει με την έννοια που κατανοεί η ίδια την γραφή, άλλο η παραγωγή περιεχομένου και άλλο η παραγωγή νοήματος. Στην ερώτηση αν μπορεί να υπάρξει τέχνη χωρίς τον δημιουργό η ποιήτρια υπογραμμίζει πως ολόκληρη η λαϊκή τέχνη στηρίζεται στην έλλειψη δημιουργού ωστόσο η λαϊκή τέχνη βασίζεται στην κοινότητα.

Η αξία του λάθους και του απρόβλεπτου είναι το βαθύτερο μοτίβο που εμφανίζεται στην συνέντευξη και στην πορεία θα διαπιστώσουμε πως πρόκειται για εκείνο το μοτίβο που ενώνει όλες τις συζητήσεις που είχα με τους καλλιτέχνες. Για την ποιήτρια, η δημιουργία εμπεριέχει την αλλοίωση, την αστοχία, η ποίηση γεννιέται ακριβώς εκεί όπου “κάτι πάει στραβά”. Αντίθετα η TN στοχεύει στην τελειοποίηση, την ευθυγράμμιση με την πεπατημένη. Θα μπορούσε η TN να ενσωματώσει το λάθος, αν εκπαιδευτεί πάνω σε αυτό, ωστόσο θα παρέμενε μια προσομοίωση του λάθους, θα ήταν άλλη μια τεχνητή πιθανότητα και όχι μια αυθεντική και αυθόρμητη αστοχία.

Στο ερώτημα αν “θα ένιωθε εξαπατημένος ο αναγνώστης, αν ανακάλυπτε ότι το ποίημα που τον συγκίνησε γράφτηκε από AI”, η ποιήτρια απαντά ναι, αφού η ανάγνωση ενός ποιήματος είναι πράξη ταύτισης κατά την οποία ο αναγνώστης προβάλλει πάνω στον ποιητή μια ανθρώπινη εμπειρία κι αυτή η ταύτιση καταρρέει την στιγμή που το ποίημα δεν προέρχεται από έναν άνθρωπο, γεννώντας αποξένωση και ματαίωση. Ωστόσο εκείνο που πραγματικά έχει ενδιαφέρον είναι πως η ποιήτρια μιλώντας με την δεύτερη της ιδιότητα, αυτή της μεταφράστριας, υπογραμμίζει πως ενδέχεται να μη δημιουργείται τέτοιο επίπεδο ταύτισης με τις μεταφράσεις της, γι’ αυτό και πιστεύει ότι το κοινό δεν θα ένιωθε εξαρτημένο από μια AI-μετάφραση αλλά από ένα AI-ποίημα. Καλώς ή κακώς ο δημιουργός του πρωτοτύπου παραμένει κέντρο της δημιουργικής πράξης, παραγκωνίζοντας έτσι την αξία του μεταφραστή που η ίδια χαρακτηρίζει σαν παραμελημένη. Συνεπώς η ποιήτρια κάνει τη σαφή διάκριση ότι η TN μπορεί να πλήξει την εργασία της ως μεταφράστρια αλλά δεν μπορεί να πλήξει την ουσία της ποιητικής της δημιουργίας.

4.3. Μουσική – Αντώνης Χ. Εκάτη (Μουσικοσυνθέτης), Νεφέλη Φασούλη (Τραγουδίστρια)

Ο πρώτος κεντρικός άξονας της συζήτησης αφορά την ίδια τη φύση της έμπνευσης, για τον Εκάτη, η έμπνευση δεν είναι ένα στιγμιαίο «κατέβασμα ιδέας» ή μια ρομαντική «έκλαμψη», είναι μια καθημερινή εσωτερική συνάντηση με τον έξω κόσμο, με το σώμα και τη βιωμένη εμπειρία, τις παιδικές μνήμες, τα συναισθήματα και το συλλογικό ασυνείδητο. Λειτουργώντας με πρόγραμμα καθημερινά οξύνει την καλλιτεχνική του ικανότητα. Ασχολείται με τη μουσική με θρησκευτική ευλάβεια. Από την πολύ αρχή λοιπόν προέκυψε το θέμα της σωματικότητας όσον αφορά την τέχνη, απομακρύνοντας την ΤΝ από το πεδίο της τέχνης. Ο συνθέτης αναγνωρίζει ότι η ΑΙ μπορεί να μιμηθεί στοιχεία ήχου, γραφής ή ύφους, αλλά δεν μπορεί να προσομοιώσει τον ενσάρκωμένο χαρακτήρα της μουσικής δημιουργίας.

Κεντρικό θέμα της αφήγησης του σχετικά με την δημιουργία αποτελεί η αξία του λάθους, του τυχαίου, του «εκτός», που στη μουσική συχνά αποτελεί αφετηρία δημιουργίας, αφού από το λάθος προκύπτουν εκείνες οι πηγές ηχητικών ιδεών που χαρακτηρίζονται νέες, ένα λάθος είναι μια αφορμή για την ανατροπή της δομής ενός κομματιού, ένα συστατικό που κρατάει την μουσική εμπειρία ζωντανή. Χαρακτηριστικά αναφέρει πως η ΤΝ με την τάση της προσομοίωσης και της στατιστικής σύγκλισης διορθώνει αυτά τα γόνιμα λάθη αφού για την ΤΝ δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια αλγοριθμική αποτυχία.

Ο Εκάτη έχει δοκιμάσει πολλές φορές τις δυνατότητες της τεχνητής νοημοσύνης σε τεχνικά επίπεδα, άλλωστε αλγόριθμοι ΤΝ για την επεξεργασία του ήχου, υπάρχουν στα στούντιο ηχογράφησης πολλά χρόνια τώρα. Όσον αφορά την διερεύνηση υλικού και την οπτικοποίηση δεδομένων, η ΤΝ μπορεί να λειτουργήσει αποδοτικά και χρήσιμα, ενώ αρνείται να τη χαρακτηρίσει καλλιτεχνικό δημιουργό παρόλο που μπορεί να προτείνει ηχητικές λύσεις και παραλλαγές.

Ο συνθέτης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη ζωντανή μουσική, για εκείνον η μουσική εκτείνεται πέρα από το ηχητικό αποτέλεσμα, πρόκειται για σχέση με το κοινό μια σχέση με ανταπόκριση, ένα παιχνίδι με τα σώματα που την ώρα της συναυλίας βιώνουν την μουσική, η αντίδραση των ακροατών, ένας χρόνος ο οποίος κάθε φορά σε κάθε συναυλία, ρεει διαφορετικά. Ο αυτοσχεδιασμός είναι εκείνο το πεδίο όπου η ανθρώπινη αβεβαιότητα και ο διάλογος μεταξύ των μουσικών ενώνει τις ανάσες των θεατών, αυτή η αίσθηση του ανοίγματος, της ευαλωτότητας και της συνεχής μεταβλητότητας δεν μπορεί να προσομοιωθεί. Πώς θα μπορούσε η ΤΝ να παράξει έναν αυτοσχεδιασμό εφόσον δεν μπορεί να αισθανθεί την ένταση της στιγμής, είναι ανίκανη να διστάσει ή να νιώσει ανέτοιμη μπροστά σε εκείνο που συντελείται και αναμένει να συνδεθεί με κάτι το συλλογικό.

Η ΤΝ μπορεί να λειτουργήσει ως πηγή πρώτης ύλης, ως ένα εργαλείο διερεύνησης ηχητικών συνδυασμών και μέσο παραγωγής προτάσεων, που ο εκάστοτε μουσικός θα επεξεργαστεί σε δεύτερο χρόνο με την δική του αισθητική. Ιδίως καλλιτέχνες χωρίς εμπειρία μπορούν να παίξουν και με την παρόρμηση τους να φέρουν επιθυμητά για αυτούς αποτελέσματα. Εκείνο που ο Εκάτη βρίσκει αρκετά ανησυχητικό, είναι η ασύμμετρη συγκέντρωση ισχύος που συγκεντρώνεται στις βιομηχανίες περιεχομένου, από την αλόγιστη χρήση των καταναλωτών και την χωρίς συναινετική χρήση έργων τέχνης από τους υπεύθυνους εκπαίδευσης των μοντέλων.

Η συνέντευξη της τραγουδίστριας Νεφέλης Φασούλη προσφέρει ένα ιδιαίτερο, βαθιά βιωματικό παράθυρο στη σχέση μεταξύ ανθρώπινης φωνής και τεχνητής νοημοσύνης. Σε αντίθεση με τη σκοπιά ενός συνθέτη που εργάζεται κυρίως με εργαλεία και εξωτερικά ηχητικά μέσα, η τραγουδίστρια Νεφέλη Φασούλη εκκινεί από έναν πρωτογενώς σωματικό και ψυχικό χώρο, αυτόν της φωνής.

Στην συζήτηση που πραγματοποιήθηκε, το πρώτο θέμα που αναδύθηκε ήταν εκείνο της μοναδικότητας της ανθρώπινης φωνής, καθώς η φωνή δεν είναι ένα απλό εργαλείο παραγωγής ήχου, είναι κάτι πιο ευρύ, είναι η αναπνοή, η συναισθηματική φόρτιση και η ψυχική κατάσταση του ατόμου. Πρόκειται για ένα αποτύπωμα, μια μορφή ταυτότητας που δεν μπορεί να υπάρξει έξω από το σώμα που την παράγει. Στην πραγματικότητα δεν πρόκειται καν για μια παραγωγή, αλλά για κάτι που συμβαίνει, με την σωστή στάση σώματος, την μουσική ένταση, την αναπνοή.

Παρόλα αυτά η Νεφέλη δεν απορρίπτει την ΤΝ. Ίσα ίσα την χρησιμοποιεί σε διάφορα εργαλεία επεξεργασίας του ήχου, σε διάφορες μεθόδους mastering. Υπάρχουν εφαρμογές παραγωγής συνοδευτικών tracks που τις θεωρεί ιδιαίτερα πρακτικές και χρήσιμες. Σε γενικές γραμμές για την ίδια η ΤΝ έχει φέρει πολλά θετικά στην τέχνη και έχει βοηθήσει στην μείωση του χρόνου και του φόρτου εργασίας όσον αφορά την παραγωγή μουσικής, ωστόσο θέτει μερικούς προβληματισμούς, τους οποίους παραθέτω παρακάτω.

Ο πρώτος προβληματισμός έγκειται στα deepfakes, τα τεχνητά ηχητικά αρχεία ή βίντεο όπου εμφανίζεται κάποιο πρόσωπο να λέει ή να κάνει κάτι που ουδέποτε είπε ή έκανε. Η δυνατότητα των συστημάτων ΤΝ να παράγουν σχεδόν πανομοιότυπες εκδοχές της φωνής κάποιου αποτελεί έναν υπαρξιακό κίνδυνο για την τραγουδίστρια. Η αλλοίωση της φωνής των καλλιτεχνών, παραβιάζει τα πνευματικά δικαιώματα και απειλεί την επαγγελματική σχέση των καλλιτεχνών με την τέχνη τους, αφού προκύπτει κίνδυνος αντικατάστασης των καλλιτεχνών από την ΤΝ ακόμη και στα στούντιο ηχογράφησης.

Ο δεύτερος προβληματισμός αφορά την αλλοίωση της αξίας της ανθρώπινης ερμηνείας, εφόσον γίνεται όλο και πιο εύκολη η μαζική παραγωγή τεχνητών φωνών που τραγουδάνε, υποβαθμίζεται η εμπειρία της ζωντανής φωνής αλλά και της προσωπικής εργασίας, της χειροποίητης τεχνικής και τέλος ίσως και σημαντικότερο υποβαθμίζεται η εκπαίδευση που έχει λάβει και συνεχίζει να λαμβάνει ένα άτομο το οποίο ποιεί τέχνη χρησιμοποιώντας τη φωνή του.

Η Νεφέλη με τη σειρά της κι εκείνη αναγνωρίζει την σαφή διαφοροποίηση της τέχνης και της ΤΝ, όσον αφορά την σχέση του κοινού με το παραγόμενο αποτέλεσμα, η ζωντανή συνθήκη εμπεριέχει τα εξατομικευμένα βλέμματα, τις ανάσες και ίσως κάποια απερίσκεπτα σχόλια τα οποία δίνουν μια ιδιαίτερη αίσθηση συνάντησης προσώπων, πρόκειται για ένα συνεχές δούναι και λαβείν. Το κοινό αντηχεί στην φωνή και αυτό επηρεάζει την ίδια την φωνή, πρόκειται για μια διαπροσωπική ανταλλαγή, την οποία η ΤΝ αφενός μπορεί να προσομοιώσει, αφετέρου όπως αναφέρει η Νεφέλη αδυνατεί να πιστέψει πως το κοινό θα μπορέσει να συσχετιστεί.

Η Νεφέλη Φασούλη αντιλαμβάνεται την τέχνη σαν έναν πειραματισμό, μέσα στον οποίο εμπεριέχονται μικρές νίκες αλλά και στιγμές ματαίωσης, η ανθρώπινη δημιουργικότητα απαιτεί κόπο και χρόνο, η προσωπική εξέλιξη του καλλιτέχνη είναι μέρος της ίδιας της τέχνης του. Μέσα σε όλο αυτό το ταξίδι, αναγνωρίζει την επιθυμία να εξερευνησει νέα μέσα, νέους δρόμους και διαδικασίες, η ΤΝ έτσι όπως διαφημίζεται και χρησιμοποιείται, δεν είναι για εκείνη εργαλείο δημιουργικό καθώς

παραλείπει τον “δρόμο” και οδηγεί κατευθείαν στο αποτέλεσμα. Ωστόσο οραματίζεται μια ΤΝ η οποία θα την βοηθούσε να εξερευνάει σε μεγαλύτερο βάθος και να εξελίσσεται, χωρίς να φοβάται για την αλλοίωση της εργασιακής της ταυτότητας.

4.4. Θέατρο – Μάριος Κακουλλής (Σκηνοθέτης), Άννα Καλαϊτζίδου (Ηθοποιός)

Συζητώντας ξεχωριστά με τους δύο καλλιτέχνες οι τοποθετήσεις τους αναδεικνύουν δύο βασικούς άξονες, πρώτον την μοναδικότητα της θεατρικής τέχνης ως τέχνης του “εδώ και τώρα” και δεύτερον την έγνοια και την πεισματική τους τάση να διατηρήσουν την ανθρώπινη εμπειρία κόντρα στην μηχανική αναπαραγωγή.

Τόσο ο Κακουλλής όσο και η Καλαϊτζίδου επισημαίνουν ότι το θέατρο στηρίζεται στο ανθρώπινο λάθος, σε εκείνες τις στιγμές όπου ο ηθοποιός ξεχνάει τα λόγια του πάνω στην σκηνή, ή την στιγμή όπου στην πρόβα από μια μικρή παρεξήγηση του σκηνοθέτη και της ομάδας, κατευθύνεται η δραματουργία σε μονοπάτια που δεν είχαν μέχρι πριν χαρτογραφηθεί. Το τρέμουλο της φωνής και η παρουσία του ηθοποιού πάνω στην σκηνή είναι αδύνατο να προσομοιωθούν από συστήματα τεχνητής νοημοσύνης.

Ο Μάριος επισημαίνει πως ένας σκηνοθέτης δεν καλείται να κατασκευάσει ένα έργο αλλά να επιβλέπει μια ζωντανή διαδικασία, έναν διάλογο που προορίζεται, όπως με την σειρά της αναφέρει η Άννα, να διαδραματιστεί μεταξύ των ηθοποιών και του κοινού. Το κοινό “απαντάει” στον ηθοποιό και ο ηθοποιός αντιδρά σε αυτό, ακόμα και έτσι, διαμορφώνεται εκ νέου ένας ρυθμός ανάλογα με την ενέργεια που συμπυκνώνεται στην αίθουσα ενός θεάτρου. Το αποτέλεσμα δεν μπορεί να είναι ούτε προβλέψιμο ούτε αναπαραγωγίσιμο.

Ο Μάριος θέτει και μια τρίτη κατεύθυνση σε σχέση με τον διάλογο μέσα στην θεατρική πράξη. Το θέατρο απαιτεί ανθρώπινη παρουσία, τη σχέση που δημιουργείται μεταξύ των ηθοποιών και του κοινού, αλλά όμοια ισχυρή θέση κατέχει και ο ίδιος ο χώρος του θεάτρου. Η θερμοκρασία που αναπτύσσεται στον χώρο, η σιωπή που πυκνώνει και σπάει με τον λόγο των ηθοποιών, είναι κάτι το οποίο δεν μπορεί να υπάρξει σε καθεστώς στατικότητας. Η Άννα στην συζήτηση μας δεν έθιξε αυτό το ζήτημα του χώρου, ωστόσο παρέμεινε πολύ αυστηρή ως προς το γεγονός ότι το επάγγελμα της είναι απολύτως αδύνατο να αντικατασταθεί. Ο Μάριος τοποθετείται πιο αναλυτικά ως προς τους τρόπους με τους οποίους η ΤΝ μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη θεατρική διαδικασία, για αυτόν, η ΤΝ μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο όσον αφορά την οπτικοποίηση σκηνικών, τον σχεδιασμό φωτισμού, την κατασκευή moodboards και την γρήγορη παραγωγή εναλλακτικών προσεγγίσεων. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η ΤΝ μπορεί να αντικαταστήσει τη δουλειά ενός δραματουργού.

Όπως και στον χώρο της μουσικής, στο θέατρο το σώμα και η φωνή του ηθοποιού είναι αναπόσπαστα στοιχεία της καλλιτεχνικής του ταυτότητας. Η Άννα εκφράζει ανησυχία για το ενδεχόμενο να χρησιμοποιηθεί η φωνή της χωρίς άδεια για την δημιουργία deepfake βίντεο ή άλλων αναπαραστάσεων, εκφράζει τη φοβία της για την αλλοίωση της εικόνας της ως καλλιτέχνη και εύχεται άμεσα να υπάρξει το επαρκές νομικό πλαίσιο που να την προστατεύει. Ο Μάριος ο οποίος χρησιμοποιεί την ΤΝ, το μόνο που τονίζει είναι η ανάγκη δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου προκειμένου να προστατεύεται η ερμηνεία και τέλος η εργασιακή ακεραιότητα των

σκηνοθετών και των ηθοποιών και προτείνει μια προσεκτική ενσωμάτωση της TN στο θέατρο.

4.5. Φωτογραφία – Δανάη Παναγιωτίδη (Φωτογράφος)

Η συνέντευξη με τη φωτογράφο Δανάη Παναγιωτίδη έφερε στο φως έντονους προβληματισμούς και γόνιμες σκέψεις για το πώς η τεχνητή νοημοσύνη επηρεάζει την τέχνη της φωτογραφίας, τόσο σε αισθητικό όσο και σε επαγγελματικό-ηθικό επίπεδο. Η φωτογραφία, ως εκείνο το μέσο που ιστορικά βρέθηκε στο επίκεντρο τεχνολογικών μεταβολών, αποτελεί σήμερα ένα από τα καλλιτεχνικά πεδία που υφίστανται τη μεγαλύτερη αναδιάρθρωση εξαιτίας της TN.

Η φωτογραφία είναι εκείνη η τέχνη η οποία “γράφει” την πραγματικότητα μέσα από ένα βλέμμα, λειτουργεί ως στιγμιαία μαρτυρία και απόδειξη παρουσίας. Η φωτογράφος “ήταν εκεί”, είδε και έζησε. Οι φόβοι της Δανάης μοιάζουν με των υπόλοιπων καλλιτεχνών και αφορούν την διάβρωση της αλήθειας, στην σύγχρονη πραγματικότητα των deepfake φωτογραφιών, των ψεύτικων σκηνικών, των συνθετικών προσώπων που μοιάζουν εντελώς αληθινά και την αντιγραφή στυλ μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα. Το κοινό δεν μπορεί να διακρίνει το αληθινό από το ψεύτικο, τα όρια της πραγματικότητας χάνονται και η κοινωνική λειτουργία της φωτογραφίας παραγκωνίζεται αισθητά.

Η Δανάη γίνεται μάρτυρας της αποδυνάμωσης της επαγγελματικής της αξίας λόγω της υποκατάστασης της τέχνης της από την TN, ιδίως όσον αφορά δουλειές όπως εξώφυλλα και editorial visuals, μειώνεται η ζήτηση για φωτογράφους σε τομείς όπου επιχειρήσεις προτιμούν φθηνές λύσεις. Όλη αυτή η διάβρωση, η γρήγορη και ακατάσχετη χρήση της εικόνας, απαξιώνει την τεχνική εξειδίκευση αναθέτοντας την δουλειά της φωτογράφου σε social media managers, οι οποίοι χρησιμοποιούν την TN προκειμένου να παράγουν το επιθυμητό, για τους πελάτες, αποτέλεσμα, δημιουργώντας φωτογραφίες “κονσέρβες”.

Ήδη εδώ και πάνω από δέκα χρόνια η φωτογραφία έχει υποστεί μεγάλες πληγές από την χρήση των κινητών τηλεφώνων τα οποία κάθε χρόνο και αποκτούν καλύτερες κάμερες και τα social media έχουν γίνει τα νέα portfolios. Όπως εξηγεί η Δανάη, παλαιότερα ο φωτογράφος είχε θέση ως ειδικός, σήμερα «ο καθένας» μπορεί να παράγει στα δευτερόλεπτα εικόνες υψηλής αισθητικής, κάποτε ο φωτογράφος ήταν αγγελιοφόρος νοήματος, ενώ πλέον η Δανάη παρατηρεί την αξία του νοήματος να χάνεται. Όλο και περισσότερες φωτογραφίες χωρίς προσωπική ματιά, γίνονται το ζητούμενο, αφού πλέον η αυθεντικότητα τείνει να γίνει κάτι που δεν είναι επιθυμητό στην τέχνη της φωτογραφίας. Η TN εκτός που έχει συμβάλει στην συρρίκνωση του εισοδήματος των δημιουργών και απειλεί την βιωσιμότητα τέτοιων δημιουργικών επαγγελμάτων, έχει μεταβάλει και την αισθητική ματιά των ανθρώπων, οι οποίοι αποδέχονται εικόνες χωρίς “το λάθος” που έγινε γόνιμη ευκαιρία, δίχως την αποτύπωση μιας διαδρομής σε έναν χώρο, σε ένα τοπίο. Η συναισθηματική εκκίνηση της φωτογραφίας καταλήγει να γίνεται λεπτομέρεια και ψιλά γράμματα. Ωστόσο τονίζει πως η λαχτάρα για το χειροποίητο και το ανθρώπινο, δεν μπορεί παρά να αναδυθεί ξανά σαν ανθρώπινη ανάγκη.

Παρόλο που η Δανάη εκφράζεται αρκετά επικριτικά απέναντι σε πολλές πλευρές της TN, αναγνωρίζει ότι η τεχνολογία αποτελεί ισχυρό εργαλείο για την ίδια την φωτογραφία η οποία αν μη τι άλλο πρόκειται για ένα από τα επιτεύγματα της. Έτσι υπογραμμίζει πως και η ίδια χρησιμοποιεί προγράμματα επεξεργασίας εικόνων προκειμένου να αφαιρέσει τον “θόρυβο” ή να οπτικοποιήσει τις ιδέες της. Ωστόσο

ουσιαστικό ρόλο σε όλη αυτήν την συνεργασία παίζει η ηθική στάση της φωτογράφου και η διαφάνεια. Η ίδια αισθάνεται πως οφείλει να ανακοινώνει πού τελειώνει το κλικ και πού αρχίζει η τεχνητή επεξεργασία, σε μια προσπάθεια να αποτυπωθεί η ανάγκη για σεβασμό στα δικαιώματα των καλλιτεχνών και να αποφευχθεί η παραποίηση της πραγματικότητας για λόγους κερδοσκοπικούς. Μια φωτογραφία που έχει παραχθεί μέσω TN θα πρέπει να γνωρίζουμε αμέσως ότι είναι συνθετική κι αυτό να είναι ευθύνη της ίδιας της συνθετικής φωτογραφίας.

4.6. Συγκριτική θεματική ανάλυση

Στο παρόν υποκεφάλαιο επιχειρείται μια συγκριτική ανάγνωση των ανοιχτών συζητήσεων που πραγματοποιήθηκαν με τους καλλιτέχνες από τέσσερα καλλιτεχνικά πεδία, ποίηση (Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου), μουσική (Αντώνης Εκατι, Νεφέλη Φασούλη), θέατρο (Μάριος Κακουλλής, Άννα Καλαϊτζίδου) και φωτογραφία (Δανάη Παναγιωτίδη), προκειμένου να αναδειχθούν οι κοινές αναφορές, οι διαφοροποιήσεις και οι εντάσεις εκείνες που διαπερνούν την σχέση TN και δημιουργίας.

Όλοι οι καλλιτέχνες αναφέρθηκαν στην σώμα και τη σωματικότητα ως εκείνον τον πυρήνα έναρξης της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η θνητότητα και η ευαλωτότητα είναι εκείνες οι αρχικές αισθήσεις που κινούν τα άτομα να υπάρξουν δημιουργικά λαχταρώντας την ένωση τους με άλλα άτομα. Για να γράψεις χρειάζεται “ένα σώμα που επιθυμεί, ένα σώμα που πονάει, ένα σώμα που ξέρει ότι θα πεθάνει”, οι θεατές έρχονται στο θέατρο για να δουν την ανθρώπινη αδυναμία, το ευάλωτο, την πιθανότητα λάθους επί σκηνής, το γέλιο που «ξεφεύγει», το κλάμα που δεν ελέγχεται. Ακόμα και το φωτογραφικό «κλικ» είναι μοναδικό γιατί αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη θέση σώματος, σε έναν χρόνο που δεν επαναλαμβάνεται.

Οι καλλιτέχνες μεταξύ τους ανέδειξαν την πολυφωνική στάση που χαρακτηρίζει την χρήση της TN ως εργαλείο στην καλλιτεχνική δημιουργία και έρευνα. Ο Μάριος Κακουλλής τη χρησιμοποιεί για συγκέντρωση υλικού, ως επέκταση της βιβλιογραφικής του έρευνας, η Άννα Καλαϊτζίδου δεν τη χρησιμοποιεί πρακτικά στη δουλειά της καθόλου, ενώ η Δανάη Παναγιωτίδη τη χρησιμοποιεί βοηθητικά για οπτικοποίηση ιδεών, κατανόηση φωτισμού κ.λπ. Συνολικά εκείνες οι τέχνες που απαιτούν σωματική παρουσία αντιλαμβάνονται την TN ως περιφερειακό εργαλείο έρευνας, ενώ οι τέχνες όπως ποίηση, φωτογραφία και παραγωγή μουσικής βιώνουν εντονότερα τον άμεσο ανταγωνισμό τους από την TN αφού η παραγωγή εικόνας, μουσικής και ποίησης υποκαθιστούν ήδη επαγγελματικές υπηρεσίες.

Εκείνο που προέκυψε από τις συζητήσεις το οποίο θεωρείται ως εύρημα με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η θέση των δημιουργών απέναντι στην αξία του λάθους. Το λάθος είναι η ανθρώπινη αδυναμία και δύναμη του ατόμου. Η φύση της δημιουργίας, της ζωής και της ένωσης των ανθρώπων. Η λάθος απόφαση σε μια μίξη μπορεί να γίνει ο πιο ενδιαφέρον ήχος, το “στραβό” συντακτικό δημιουργεί νέους τρόπους θέασης του ποιητικού κόσμου. Ένας χαλασμένος φωτογραφικός φακός παρήγαγε “λανθασμένες” εικόνες δημιουργώντας αισθητική καινοτομία και το θέατρο (θεατές και ηθοποιοί) ζει από τις στιγμές που “κάτι πάει στραβά” στη σκηνή. Εδώ η TN ως αντι-λάθος μηχανισμός, μένει ανήμπορη να ακολουθήσει την πηγαία αυτή τυχαιότητα. Σχεδιασμένη να αποφεύγει τα σφάλματα, να παράγει καθαρά αποτελέσματα, προσαρμόζοντας το κάθε της αποτέλεσμα στο στατιστικά πιθανότερα σωστό, ακόμα και στην προσπάθεια της να παράξει ένα λάθος, δεν μπορεί παρά να το παράγει βελτιστοποιώντας το, σε μια προσομοίωση λάθους. Το λάθος σαν βασικό στοιχείο αυθεντικότητας, σε συνδυασμό με την προσωπική ματιά την οποία έχει κάθε

άτομο που δημιουργεί, μετουσιώνοντας το βίωμα του σε τέχνη που συγκινεί, είναι εκείνο το υλικό που σε επίπεδο κοινού, η προτίμηση για ανθρώπινη τέχνη παραμένει ισχυρή, ακριβώς λόγω της σχέσης με το βίωμα και την προσωπικότητα.

Όσον αφορά τις οικονομικές και επαγγελματικές ανησυχίες δεν υπάρχει ομοιομορφία αλλά ούτε και έντονη απόκλιση. Η Φασούλη δεν νιώθει πως απειλείται ως τραγουδίστρια αλλά ανησυχεί διότι ο ακροατής ίσως αρχίσει να αρκείται στην εύκολη πληροφορία και τα επιφανειακά ακούσματα. Ο Εκάτη αποδέχεται πως θα χάσει το πελατολόγιο της ταχείας κατανάλωσης, αφού θα στραφεί σε generic μουσική, αλλά θεωρεί πως οι υπηρεσίες πολυτελείας δεν θα αντικαταστήσουν τον άνθρωπο από την TN κι έτσι η στρατηγική της είναι να κινηθεί προς αυτές τις υπηρεσίες, ενώ η Παναγιωτίδη ανησυχεί έντονα για την επαγγελματική φύση της φωτογραφίας αφού θεωρεί πως ένας επαγγελματίας φωτογράφος πλέον πολύ εύκολα μπορεί να παρακαμφθεί. Τέλος η Τζιρίτα Ζαχαράτου επισημαίνει πως οι μεταφραστές της ποίησης κινδυνεύουν ίσως περισσότερο από όλους να χάσουν εξ ολοκλήρου την δουλειά τους.

Ταύτιση όλων των καλλιτεχνών υπήρξε στο ζήτημα των δικαιωμάτων. Μέσω της TN η κλοπή φωτογραφικών στυλ γίνεται μαζικά και με αδιαφάνεια, η εκπαίδευση ενός μοντέλου με τις σκηνοθεσίες του Bob Wilson και η έπειτα «σκηνοθεσία σαν του Bob Wilson» είναι «κλοπή», αλλά και η εκπαίδευση μοντέλων πάνω σε έργα ποιητών χωρίς συναίνεση είναι ένα πλήγμα ισχυρό, σε μια ήδη επισφαλή καλλιτεχνική εργασία, όπως είναι η ποίηση. Κυρίως εκείνο που “αφήνει” αυτή η κατάχρηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας από την TN στους καλλιτέχνες, είναι μια υπαρξιακή απειλή για την καλλιτεχνική τους υπογραφή και για την κυριότητα του έργου τους. Ως καλλιτέχνες γνωρίζουν πως από την στιγμή που ολοκληρωθεί το καλλιτεχνικό τους δημιούργημα, εκείνο πλέον ανήκει στο κοινό, ωστόσο η τεχνολογική εξέλιξη δυστυχώς δεν συμβαδίζει με τα νομικά καθεστώτα, πλήττοντας την ταυτότητα των καλλιτεχνών.

4.7. Συμπέρασμα

Το παρόν κεφάλαιο ανέδειξε ένα σύνθετο και πολυδιάστατο τοπίο, γύρω από την σχέση της TN με την σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία, μέσα από τις φωνές καλλιτεχνών, που προθυμοποιήθηκαν να συμμετέχουν σε ανοιχτές συζητήσεις. Η αναλυτική επεξεργασία των συνεντεύξεων αποδεικνύει πως οι καλλιτέχνες συγκλίνουν στον πυρήνα του τι είναι τέχνη, παρά τις διαφορές των μέσων που χρησιμοποιούν, και πώς απειλούνται από την είσοδο της TN.

Η δημιουργικότητα ορίζεται ως μια δράση που χρειάζεται στοχοπροσύλωση, επαναληπτικότητα και ουσιαστική αφιέρωση. Πρόκειται για κάτι που συμβαίνει ενώ εργάζεσαι, ενώ δοκιμάζεις. Το σώμα είναι ο απαραίτητος δίαυλος για να συντελεστεί η τέχνη. Η θνητότητα και η ευαλωτότητα είναι εκείνα τα στοιχεία που ορίζονται ως διακριτά όρια της καλλιτεχνικής ικανότητας που ξεχωρίζουν την τέχνη από την TN.

Μέσα από την τυχαιότητα και την “αποτυχία” ενός καλλιτέχνη προκύπτουν το πιο συχνά σπουδαία υλικά. Το λάθος στην τέχνη είναι εκείνο που αναζητούν όλοι οι καλλιτέχνες στην δημιουργία τους και αποτελεί για αυτούς κυρίαρχο ζήτημα, που δεν μπορούν να καλέσουν επίτηδες, μπορούν μονάχα να παραμένουν ανοιχτοί κι έτοιμοι να το καλοδεχτούν. Το απρόβλεπτο λειτουργεί ως χώρος γέννησης του νέου. Έτσι οι καλλιτέχνες δεν αισθάνονται την απειλή της TN, ως μια απειλή η οποία θα τους αντικαταστήσει, ούτε πως θα έρθει η στιγμή να παράγεται τέχνη δίχως εκείνους. Η αυθεντικότητα και η προσωπική υπογραφή από πάντα και για πάντα θα είναι

θεμελιώδες κριτήριο για την καλλιτεχνική αξία ενός έργου, καθώς η τέχνη ζητάει μια ιστορία, θέλει να αναγνωρίσει το βίωμα, το κοινό συγκινείται με το νοηματικό πλαίσιο και την προσωπική αφήγηση πίσω από το κάθε έργο τέχνης. Έτσι κι οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν την ΤΝ, σαν ένα εργαλείο ιδιαίτερα παραγωγικό και πολλές φορές χρήσιμο, χωρίς να αισθάνονται ότι πρόκειται ουσιαστικά να “κλέψει” κάτι δικό τους αφού η ψυχή τους παραμένει μέσα τους.

Εκείνο που προκύπτει σαν απειλή και εκφράζεται σαν φόβος είναι η έλλειψη νομικής προστασίας των καλλιτεχνών από την ισοπεδωτική ΤΝ, η οποία απλουστεύει και κονσερβοποιεί την τέχνη, με το να παράγει απλουστευμένα δημιουργήματα, με τον φόβο να εντοπίζεται κυρίως στις προσλαμβάνουσες του κοινού, οι οποίες με την σειρά τους, μπορεί να αποδυναμωθούν και να φτάσουν τα άτομα να ικανοποιούνται με το ελάχιστο, με το απλοϊκό. Παρά τις επιφυλάξεις, οι δημιουργοί αναζητούν τρόπους συμβίωσης και ηθικής ενσωμάτωσης της τεχνολογίας στην δημιουργική διαδικασία. Το ερώτημα δεν είναι αν θα χρησιμοποιηθεί, αλλά πώς, από ποιους και με ποιους όρους.

Το επόμενο κεφάλαιο καλείται να συνομιλήσει με αυτά τα ευρήματα, συνδέοντας τις φωνές των δημιουργών με το ευρύτερο θεωρητικό, τεχνολογικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η νέα εποχή της τέχνης.

Κεφάλαιο Πέμπτο: Συζήτηση και Αποτελέσματα, σύγκριση προσωπικής έρευνας με αρθρογραφία.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας επιχειρείται μια συστηματική σύνθεση ανάμεσα σε δύο διαφορετικές πηγές γνώσης, από τη μία το θεωρητικό υλικό που προκύπτει από την αρθρογραφία και από την άλλη τα εμπειρικά δεδομένα τα οποία προέκυψαν από τις συζητήσεις εις βάθος που πραγματοποιήθηκαν με δημιουργούς από διάφορα καλλιτεχνικά πεδία. Η ένωση αυτών των δύο υλικών στοχεύει σε μια πολυεπίπεδη κατανόηση του σύγχρονου αυτού φαινομένου, όχι μόνο σαν μια τεχνολογική εξέλιξη και καινοτομία αλλά κι ως έναν πολιτισμικό μετασχηματισμό, μια επαγγελματική αναδιάρθρωση.

5.1. Εισαγωγή

Καθώς η TN εξελίσσεται, η αρθρογραφία παρουσιάζει μια ισχυρή πολυφωνία θέσεων, από την αισιόδοξη θεώρηση της TN ως δημιουργικού συνεργάτη έως βαθιές ανησυχίες για ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, υποβάθμισης επαγγελματών και μεταβολής των αξιών της τέχνης. Οι καλλιτέχνες αποτυπώνουν, με πιο προσωπική γλώσσα τους ίδιους προβληματισμούς, τη διαρκή αμφιταλάντευση ανάμεσα σε μια τεχνολογική περιέργεια και ένα υπαρξιακό άγχος, ανάμεσα στην χρησιμότητα της TN και στο φόβο πως η ταχύτητα και η εύκολη αλγοριθμική αναπαράσταση θα υποβαθμίσουν την αξία τους.

Μελετώντας την αρθρογραφία δώθηκε μεγαλύτερο βάρος σε ζητήματα που αφορούν τις νομικές συγκρούσεις και τα πνευματικά δικαιώματα, τα προβλήματα που προκύπτουν στην αγορά εργασίας έπειτα από την ταχεία εξέλιξη της TN και την αναντικατάστατη αξία της ανθρώπινης δημιουργίας. Αυτά ήταν τα κεντρικά θεμέλια της επιλεγμένης αρθρογραφίας καθώς οι συγκεκριμένες κατευθύνσεις ήταν εκείνες που οι ίδιοι οι καλλιτέχνες έφεραν σαν θέματα φλέγοντα προς συζήτηση.

Ο στόχος του τρίτου Κεφαλαίου είναι να φτιαχτεί μια συνεκτική αφήγηση συνδέοντας τα θεωρητικά ζητήματα που προκύπτουν από τα άρθρα, με τα δεδομένα που αναδύονται από τις συνεντεύξεις εις βάθος. Θα γίνει μια προσπάθεια να αναλυθεί η TN ως εργαλείο αλλά και ως απειλή και να φανερωθούν οι αλλαγές και μετατοπίσεις που φέρνει στην ομπρέλα της δημιουργίας.

5.2. Η προσωποποίηση της Τεχνητής Νοημοσύνης

Μελετώντας την αρθρογραφία και τις συνεντεύξεις εις βάθος, η σχέση της TN με την τέχνη δεν περιγράφεται πλέον με απλούς όρους, προόδου ή παρακμής, αλλά αναδεικνύεται ένα σύνθετο και αντιφατικό πεδίο. Η TN εμφανίζεται τότε σαν εργαλείο ενίσχυσης, τότε σαν μια συστημική απειλή και τότε ένας καταλύτης για την διαμόρφωση της νέας εποχής της τέχνης.

Αρχικά η TN αποτυπώνεται ως ένα σύνολο εργαλείων ικανών να επιταχύνουν και να εμπλουτίσουν την δημιουργική διαδικασία. Η TN παρουσιάζεται ως εκείνο το εργαλείο που αυτοματοποιεί χρονοβόρες διαδικασίες στην αγορά της τέχνης [28] αναδεικνύοντας την ικανότητα της να εξάγει ένα πρωτογενές υλικό το οποίο, όπως αναφέρει ο Craig Boehman, ο καλλιτέχνης καλείται να μετασχηματίσει. [29] Αυτή η παρουσία της TN ως μετα-εργαλείου αποτυπώνεται και στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν με τους καλλιτέχνες. Χαρακτηριστικά Η Δανάη Παναγιωτίδη αναφέρει “(Η TN) είναι φίλη μου. Της έχω ζητήσει να μου εικονοποιήσει κάποια ιδέα

που έχω. Της έχω ζητήσει να μου εξηγήσει πώς να κάνω το φωτισμό σε μια εικόνα, επειδή δεν έχω πολύ καλή σχέση με το φωτισμό και μου το έχει σχεδιάσει σε σχεδιάγραμμα, τέτοια πράγματα”, ενώ ο Εκάτη σημειώνει πως “μπαίνω στη θέση, ας πούμε, ενός παιδιού που δεν έχει ιδέα από μουσική, που γράφει ωραίους στίχους, που πιστεύει ότι οι στίχοι του έχουν κάτι να πουν, χρησιμοποιεί το AI για να φτάσει στο τελικό αποτέλεσμα και με αυτό, κάποιος θα συνδεθεί.”

Στην συνέχεια εμφανίστηκε η σημαντικότητα του ανθρώπινου παράγοντα, ο οποίος είναι και ο πυρήνας της δημιουργίας. Η έρευνα αποδεικνύει πως η TN ενώ μπορεί να ενισχύσει την δημιουργικότητα δεν μπορεί να υποκαταστήσει το ανθρώπινο σώμα. Η TN δεν χρειάζεται συνειδηση για να παράξει αισθητικά σήματα, όμως αυτό δεν την καθιστά ισοδύναμη με την ανθρώπινη πρόθεση. [30] Οι AI εταιρείες ταΐζουν τα μοντέλα τους με τεράστιες βιβλιοθήκες φωτογραφιών και βιβλίων, αναλύοντας ό,τι τους δώσεις, το μοντέλο μπορεί έπειτα να δημιουργήσει δικές του εκδοχές που μοιάζουν “πραγματικές”. Στην αρχή, το μοντέλο παράγει “σκουπίδια”, αλλά μέσω δοκιμών, εκπαιδεύεται μέχρι να βγάξει εντυπωσιακά αποτελέσματα. [31]

Οι καλλιτέχνες αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι η μουσική συναυλία εμπεριέχει αναπνοές, αποφάσεις μέσα στη στιγμή. “Είναι σαν τον δίσκο “Τα Μπλούζ Του Πρίγκιπα” του Παύλου Σιδρόπουλου, που έχει άπειρα λάθη μέσα, και όποτε έχω ακούσει παιδιά να παίζουν τα τραγούδια από τον δίσκο αυτό και τα λάθη του Παύλου τα παίζουν. Δεν θεωρούν ότι ο Παύλος έκανε λάθος και θα το παίξουν εκείνοι σωστά. Αυτό που μας συνδέει είναι ότι εγώ που το παίζω ξέρω ότι αυτό είναι μες στο δίσκο και εσύ που το ακούς ξέρεις ότι αυτό είναι μες στο δίσκο κι είναι λάθος αλλά είναι ό,τι πιο όμορφο.” (Συνέντευξη: Εκάτη). Η Άννα Καλαιτζίδου αναφέρει πως “η θεατρική πράξη, είναι από τα λίγα καλλιτεχνικά επαγγέλματα τα οποία απαιτούν την παρουσία σαν κεντρική προϋπόθεση, τι να σου πω, πιστεύω ότι θα είμαστε οι τελευταίοι ποντικοί που θα αντιπαχθούμε στην τεχνολογική εξέλιξη. Θα ζήσουμε για πάντα, δηλαδή δεν μπορεί να μας αντικαταστήσει τίποτα.”, αποδεικνύοντας πως για τους καλλιτέχνες δεν τίθεται περιβάλλον ανησυχίας σχετικά με το αν η τέχνη μπορεί να υπάρξει δίχως τα ενεργά σώματα των καλλιτεχνών.

5.3. Το λάθος και η τυχαιότητα

Ανάμεσα στην σχέση της ανθρώπινης δημιουργίας και της TN, στέκουν γιγαντιαίοι οι λίθοι της αυθεντικότητας, της σωματικότητας και του “λάθους”. Πολύτιμοι λίθοι οι οποίοι εμφανίζονται ξανά και ξανά σε κάθε σκέψη που αφορά την προαναφερθείσα σχέση. Οι άξονες αυτοί δεν συνιστούν απλώς θεωρητικούς όρους, αποτελούν θεμελιώδεις συνθήκες προκειμένου να συντελεστεί η τέχνη, να νοηματοδοτηθεί και να συγκροτηθεί η ανθρώπινη δημιουργία.

Η αυθεντικότητα, ως ένα από τα πιο συζητημένα θέματα της αισθητικής και της θεωρίας της τέχνης, επανανοηματοδοτείται ριζικά στην εποχή της TN. Γεγονός είναι πως η αυθεντικότητα δεν αφορά μόνο την «πρωτοτυπία» ενός έργου, αλλά και την υπαρξιακή εγγύτητα του έργου με τον δημιουργό του. Η Liz Mineo καταθέτει πως τα περισσότερα πράγματα που την ανησυχούν ανήκουν στον κοινωνικό και ηθικό χώρο και ελπίζει να υπάρξουν σπουδαίοι καλλιτέχνες που θα μας βοηθήσουν να φανταστούμε και να δουλέψουμε με αυτή τη νέα πραγματικότητα. [32]

Η τέχνη μπορεί να παράγεται τεχνητά, χωρίς βιώματα, χωρίς μνήμη, χωρίς ιστορικότητα, [33] και παρόλα αυτά να φέρνει αισθητικά αποτελέσματα, ανατρέποντας έτσι παραδοσιακούς ορισμούς της αυθεντικότητας. Το ερώτημα που τίθεται δεν είναι αν η TN μπορεί να παράγει «όμορφες» εικόνες (ή ήχους, ή

ποιήματα), αλλά αν μπορεί να παράγει έργα που φέρουν αυθεντικό νόημα. Από τις συζητήσεις με τους καλλιτέχνες προκύπτει ένα καθαρό συμπέρασμα: ένα ποίημα χωρίς βίωμα είναι όμορφα φτιαγμένο, αλλά κενό, “δεν θεωρώ ότι θα μπορούσε να υποκαταστήσει (η TN) την ανθρώπινη δημιουργία, γιατί τουλάχιστον εγώ, όπως το αντιλαμβάνομαι, με την τέχνη και τη γραφή είναι κάτι πολύ σωματικό και πολύ συνυφασμένο με τη θνητότητα. Δηλαδή, νιώθω ότι χρειάζεται, για να γράψεις, να έχεις ένα σώμα και να έχεις ένα σώμα που επιθυμεί, ένα σώμα που πονά, ένα σώμα που γνωρίζει ότι θα πεθάνει. Οπότε, ακριβώς επειδή δεν μπορώ να σκεφτώ ιδιαίτερα την γραφή ως αποκομμένη από τη σωματικότητα, μου φαίνεται πολύ δύσκολο κάτι το άυλο και το μηχανικό. να υποκαταστήσει πλήρως την γραφή.” (Συνέντευξη: Τζιρίτα Ζαχαράτου). Το φωτογραφικό έργο μεταφέρει «το βλέμμα που έζησε» και όχι απλώς «το βλέμμα που παράχθηκε» (Συνέντευξη: Παναγιωτίδη). Οι τοποθετήσεις αυτές των καλλιτεχνών έρχονται να προστεθούν σαν σχόλιο στα λόγια του Matt Corral [\[34\]](#) “Όταν χρησιμοποιείς έναν AI generator, οι εικόνες και τα κείμενα που επιστρέφει είναι συχνά παράξενα και ανησυχητικά, αλλά παρ’ όλα αυτά εντυπωσιακά ρεαλιστικά – αρκετά «καλά» ώστε να περάσουν για κάτι που έγραψε, ζωγράφησε ή φωτογράφησε ένας άνθρωπος. Κι όμως, στις λεπτομέρειες ακόμη σκοντάφτουν – τουλάχιστον προς το παρόν: χέρια με επτά δάχτυλα, επαναλαμβανόμενος λόγος, «κείμενογραφία» που καταλήγει σε ακαταλαβίστικα σύμβολα αντί για γράμματα.” Αλλά και με τις σκέψεις του Chadd Scott [\[35\]](#) βρίσκονται σε αρμονία με τα λόγια των καλλιτεχνών, ο οποίος Chadd υποστηρίζει “ότι η AI-δημιουργημένη τέχνη στερείται το συναίσθημα, την έκφραση και την προσωπική «υπογραφή» της ανθρώπινης τέχνης. Της λείπει το βίωμα. Της λείπει το context. Περιορίζεται από την περιορισμένη ευφυΐα/φαντασία αυτού που βάζει τα δεδομένα. Παρ’ όλα αυτά, δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς ότι η AI τέχνη έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο και πλέον ανταγωνίζεται την ανθρώπινη δημιουργία.”

Όπως το βίωμα και η αυθεντικότητα είναι έννοιες αναπόσπαστες από τη δημιουργία, έτσι είναι κι η σωματικότητα που τις γεννά. Ο Μάριος Κακουλλής τονίζει ότι η θεατρική πράξη είναι αναντικατάστατη γιατί απαιτεί το σώμα στον χώρο και τον χρόνο, “Αμα σου πω να φτιάξεις εσύ ως άνθρωπος ένα αγγείο, και βάλω ένα ρομπότ να φτιάξει ένα αγγείο, είναι διαφορετικά τα αγγεία. Ακόμη και να είναι πιστή η αντιγραφή, θα είναι διαφορετικά αγγεία. Έχει τις ραβδώσεις από τα χέρια σου, έχει τη συναισθηματική σου εμπλοκή. Έχει την προσωπικότητά σου. Προσωπικότητα η τεχνική δημιουργικότητα δεν μπορεί να έχει. Δεν μπορεί. Δεν μπορεί, πώς να το κάνουμε. Εγώ σου λέω, το βλέπω σαν εργαλείο όπως το κατσαβίδι. Είναι ένα άψυχο πράγμα, αλλά ξέρεις ότι με το κατσαβίδι μπορώ να ξεβιδώσω βίδα, έτσι και με το AI, μπορώ να ανοίξω κάτι προς εξυπηρέτησή μου”. Η Νεφέλη Φασούλη σχολιάζει ότι «ένας άνθρωπος είναι τριάντα χρόνων και γράφει κάτι: τριάντα χρόνια μαζεύει πληροφορία, τη ζωή του, την οποία κάπως μπορείς να τη διαβάσεις σε ένα χαρτί, να την ακούσεις σε ένα τραγούδι και όσο και να δώσεις εντολή στον αλγόριθμο να πάρει τέτοια δείγματα, είναι αδύνατο να τα βασίσει κάπου».

Στην σφαίρα της αυθεντικότητας και της “ψυχής” της τέχνης, του καλλιτεχνικού αποτελέσματος, εμφανίζεται ο ορθολογισμός του Craig Boehman ως αντίλογος “Συγγνώμη, αλλά αυτό είναι από τα πιο αδύναμα επιχειρήματα. Δεν πιστεύω στην κυριολεκτική ύπαρξη «ψυχής».” Ακόμη κι αν πίστευε όπως αναφέρει στην συνέχεια, δεν θεωρεί ότι ένα άψυχο αντικείμενο μπορεί να έχει ψυχή. Αρνείται την χρήση της λέξης ψυχή για να κρίνει ένα έργο, θεωρώντας την χρήση της έναν συναισθηματικό συντομογραφικό τρόπο να πει κάποιος μου αρέσει ή δεν μου αρέσει. [\[36\]](#) Το σώμα

άλλοτε νοείται ως βιολογικό υπόστρωμα, άλλοτε ως χώρος συνάντησης αισθήσεων, μνήμης και νοήματος, με την ΤΝ να παραμένει εκτός.

Ένα από τα πιο ισχυρά συμπεράσματα των συνεντεύξεων, είναι ένα από τα στοιχεία που απουσιάζει σχεδόν πλήρως από την ΤΝ και από την συζήτηση που την περιβάλλει, ίσως να είναι κι εκείνη η ποιότητα που ξεκαθαρίζει και διαφοροποιεί την τέχνη από οποιοδήποτε παράγωγο της, είναι η δημιουργική αξία του λάθους. Η Τζιριτά Ζαχαράτου μιλά για την ποιητική αστοχία που ανοίγει νέες σημασίες, “η δημιουργία έχει ανάγκη το λάθος και έχει ανάγκη την αποτυχία. Και θεωρώ ότι πρέπει να αποτύχεις με έναν τρόπο. Και ότι μέσα από την αποτυχία μπορούν να γίνουν πολλά πράγματα” ενώ η Παναγιωτίδη επισημαίνει ότι “η δική μου τέχνη έχει σημαία της το λάθος, είναι συνυφασμένη με το να μην είναι αυτό που φαντάζομαι, να μην είναι αυτό που σκέφτομαι, να είναι ένα κομμάτι αυτού που σκέφτομαι και με την πρακτική, με τον πειραματισμό, με την τύχη να βγαίνει κάτι άλλο”. Το λάθος κινεί και μετατοπίζει το χωροχρόνο σε μια θεατρική συνθήκη, «η παύση που δεν είχε σχεδιαστεί», μας υπενθυμίζουν πως οι δημιουργικές αστοχίες δομούν τον ιμπερσιονισμό, την free jazz και την σύγχρονη τέχνη. Ο Εκάτη αναφέρει πως “το ωραίο πράγμα με το λάθος είναι ότι προκύπτει από εκεί που δεν το περιμένεις. Και επίσης είναι και η αντίδραση που ακολουθεί μετά “το λάθος”. Δηλαδή, αυτό που έλεγε ο Μάις Ντέιβις, ότι δεν υπάρχει λάθος νότα, σημασία έχει τι θα κάνεις μετά από αυτήν, που είναι αλήθεια. Εννοώ αν το πάρουμε μουσικολογικά, άμα παίξεις μια αλλοίωση η οποία δεν έχει καμία σχέση με τα αρμονία, το πού θα τη ρίξεις έχει σημασία και της δίνει το χρώμα”. Επιπλέον η Matt Corral εξηγεί πως όταν κάποιος ζητά από τη μηχανή να δημιουργήσει μια εικόνα, εκείνη «σαρώνει» πάνω από όλα τα δεδομένα που ήδη κατέχει και πραγματοποιεί έναν απλό υπολογισμό: ποιο μείγμα χρωμάτων, σχημάτων και γραμμών ταιριάζει καλύτερα με το request; Σύμφωνα με την ίδια, μια μηχανή δεν μπορεί να προσαρμοστεί, να ερμηνεύσει, να φανταστεί όπως ο άνθρωπος, παρά μόνο να εντοπίζει μοτίβα. Έτσι εκείνο στο οποίο η μηχανή είναι εξαιρετική είναι στο να αντιγράφει το στυλ ενός καλλιτέχνη ή να πλαστογραφεί μια φωτογραφία με ανησυχητική ακρίβεια. [37]

Συμπερασματικά η τέχνη δεν ορίζεται από την παραγωγή εικόνων, ήχων ή ποιημάτων αλλά από τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος εμπλέκεται με τον κόσμο. Πρόκειται για έναν υπαρξιακό κύκλο δημιουργίας όπου συνυπάρχουν διαστάσεις όπως η αυθεντικότητα, η σωματικότητα και το λάθος, υλικά που υπάρχουν στον πυρήνα του ανθρώπινου μυαλού και στην ανάγκη των σωμάτων να συνδέονται μεταξύ τους. “Ξέρουμε πότε ένα έργο «μας πιάνει» – ο πίνακας που δεν μπορούμε να ξεκολλήσουμε από πάνω του, το τραγούδι που μας μιλάει.” [38] Η τέχνη δεν είναι μια αισθητική εξαγωγή αποτελέσματος, αλλά μια διαδικασία που γεννά συναισθήματα στους παραλήπτες της, λόγω της ευάλωτης θέσης μας στον κόσμο. Οι συνεντεύξεις το επιβεβαιώνουν με κάθε τρόπο και τα άρθρα το θεμελιώνουν θεωρητικά. Η σύνθεση των δύο κόσμων δείχνει ότι, η ΤΝ δεν καταργεί αυτό που καθιστά την τέχνη ανθρώπινη, παρόλο που μετακινεί ολόκληρο το οικοσύστημα της.

5.4. Το κοινό και η εξαπάτηση

Η ΤΝ έχει αφενός μετασηματίσει την διαδικασία παραγωγής της τέχνης, αφετέρου έχει μετασηματίσει και τον τρόπο με τον οποίο το κοινό προσλαμβάνει ένα έργο. Η πρόσληψη και η ανταπόκριση του κοινού διασταυρώνεται σήμερα με ένα νέο, ιστορικά πρωτοφανές φαινόμενο: την αισθητική «εξαπάτηση». Τι συμβαίνει όταν το κοινό συγκινείται από ένα έργο, το οποίο όμως δεν έχει δημιουργηθεί από άνθρωπο

αλλά από TN; Ακυρώνεται η συγκίνηση; Το κοινό νιώθει εξαπατημένο, ή μήπως η συγκίνηση παραμένει ακόμα κι αν ο πομπός προέλευσής της δεν είναι ανθρώπινος;

Είναι γεγονός ότι το κοινό δυσκολεύεται σημαντικά να ξεχωρίσει την ανθρώπινη από την AI-δημιουργημένη τέχνη. Στα πλαίσια του προγράμματος Red Light Night έλαβε δράση ένα πείραμα που αποδεικνύει ακριβώς αυτό. [39] Υπάρχουν υψηλά ποσοστά λανθασμένης αναγνώρισης ανθρώπινης και AI-δημιουργούμενης τέχνης και μια αυξημένη αβεβαιότητα γύρω από το τί είναι η “ανθρώπινη” αισθητική.

Η σύγχρονη τέχνη, ήδη από τον 20ό αιώνα, βασίστηκε στη μίξη μέσων και στην αποδόμηση της μοναδικότητας του δημιουργού, συνεπώς αυτή η λειτουργία του παλίμψηστου δεν μας είναι άγνωστη ούτε ανοίκεια. Ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση η TN δημιουργεί έναν τελείως νέο τύπο ασάφειας, όπου η διάκριση ανθρώπου–μηχανής γίνεται πρακτικά δυσχερής. Η διαπίστωση ότι μεγάλο μέρος του κοινού απολαμβάνει εξίσου έργα TN, ακόμη και όταν γνωρίζει την προέλευσή τους, [40] υποδεικνύει πως η συγκίνηση μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από τον δημιουργό. Αυτή η σκέψη βρίσκει σύμφωνους και μερικούς καλλιτέχνες οι οποίοι ταυτίζονται με την ιδέα πως ο,τι συγκινεί, συγκινεί άσχετα από το αν γνωρίζουμε ποιος το έφτιαξε, αν το έφτιαξε άνθρωπος ή μηχανήμα. Όπως λέει χαρακτηριστικά η Άννα Καλαιτζίδου “ας πούμε ότι το AI γράφει ένα μονόλογο και το ολόγραμμα τον ερμηνεύσει, αυτό μπορεί να δημιουργήσει συγκίνηση. Θέλω να πω υπάρχει μια βάση δεδομένων που σκανάρει τον Τσέχοφ, τον Ίψεν, τον Σαίξπηρ και μπορεί να παραχθεί κάτι που να συγκινήσει. Αλλά όλο αυτό σαν ανθρώπινο αποτέλεσμα θα παρατηρηθεί, όχι σαν καλλιτεχνικό αποτέλεσμα.”

Για την Δανάη Παναγιωτίδη η δυνατότητα της TN να μιμείται ένα φωτογραφικό ύφος, παράγει «αισθητική παραπλάνηση». Το κοινό μπορεί να συγκινείται από μια εικόνα πιστεύοντας ότι βλέπει «το βλέμμα ενός συγκεκριμένου ανθρώπου», όμως στην πραγματικότητα βλέπει ένα στατιστικό παράγωγο που μιμείται αυτό το βλέμμα. Το πρόβλημα που προκύπτει είναι μεγάλο καθώς αλλοιώνεται η σχέση καλλιτέχνη και θεατή. Η Άννα Καλαιτζίδου υπενθυμίζει ότι η θεατρική εμπειρία θεμελιώνεται στη σχέση σώματος–κοινού και η ιδέα ενός θεάματος χωρίς σωματική συμμετοχή, αλλά με σώματα φτιαγμένα από την TN, θα δημιουργούσε όχι απλώς μια αισθητική διαφορά αλλά και μια ηθική διαφορά, αφού το κοινό παύει να γνωρίζει με τι σχετίζεται. Το κοινό παραμένει ασφαλώς ελεύθερο να συγκινηθεί με ο,τι εκείνο αισθανθεί ταύτιση, ακολουθεί μια όμορφη και αρκετά χαρακτηριστική ιστορία που μου αφηγήθηκε ο Εκάτη “σκέψου παλιά, όταν υπήρχε ένα γραμμόφωνο σε απόσταση 20 τετραγωνικών χιλιομέτρων, στην εποχή του ρεμπέτικου, που η κατανάλωση της μουσικής δεν ήταν κάτι εύκολο. Έπρεπε ή να έχεις γραμμόφωνο, που δεν ήταν εύκολο, ή να πας να ακούσεις τον Παπαϊωάννου να παίζει. Γι' αυτό και, ας πούμε, έχουν καταγραφεί περιστατικά που πήγαινε ο άλλος στην ταβέρνα να ακούσει τον Παπαϊωάννου, παρήγγελε ένα κομμάτι, έβγαινε να το χορέψει, και άμα έβγαινε και κάποιος άλλος να χορέψει, βγαίνανε μαχαίρια. Αυτό με το μαχαίρι δεν το λέω για μαγκιά και καθόλου δεν το υποστηρίζω αυτό, απλά θέλω να σου πω ότι, επειδή ο άλλος είχε τόσο καιρό να ακούσει μουσική, δεν μπορούσε να ακούσει πουθενά αυτό το τραγούδι και ήθελε να πάει να το χορέψει, ήταν σημαντικό για αυτόν ότι εγώ το παράγγειλα, τώρα, εγώ θα το χορέψω. Δηλαδή υπήρχε κάτι πολύτιμο, πλέον κάτι αντίστροφα αποπροσανατολιστικό, πίσω από τη λέξη καταναλώνω μουσική.”

Η συγκίνηση ωστόσο είναι αποτέλεσμα πολιτισμικών συσχετισμών και ψυχολογικών ενεργοποιητών. Τι γίνεται όταν βλέπουμε πρόθεση εκεί που υπάρχουν μόνο μοτίβο; Εάν το κοινό προβάλλει ανθρώπινη υποκειμενικότητα στα έργα TN, συγκινείται και

κατασκευάζει μια αφηγηματική σχέση με έναν μη-υπάρχοντα δημιουργό. Η συγκίνηση παύει να συνδέεται με την εμπειρία του δημιουργού κι αυτό έχει σοβαρές συνέπειες για τις τέχνες, αφού η συστηματική εξαπάτηση μετατοπίζει την συγκίνηση σε έναν χώρο στατιστικής. Η ΤΝ δεν εξαπατά από μόνη της, αλλά η πολιτιστική μας ανάγκη για πρόθεση και ταύτιση δημιουργεί μια συστημική εξαπάτηση, όπου το κοινό επιθυμεί να πιστέψει ότι υπάρχει δημιουργός πίσω από το έργο — κι όταν αυτό δεν ισχύει, η συγκίνηση μετατοπίζεται σε έναν χώρο αβεβαιότητας, μειώνοντας τα έργα των καλλιτεχνών που κουβαλάνε ενέργεια και εμπειρία. Ωστόσο ο Εκάτη θέτει έναν διαχωρισμό κι έναν προβληματισμό “Αμα μιλήσουμε για αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε μάζα, το εύκολα κατευθυνόμενο κοινό και το πώς καταναλώνει μουσική η μάζα, εσύ πιστεύεις ότι την νοιάζει ή ότι μπορεί να αισθανθεί εξαπατημένη από ένα μουσικό κομμάτι;”

Η συγκίνηση κατέχει μια αυτονομία που φέρει απλά την θέση: εφόσον με συγκινεί, δεν κρίνω τον τρόπο δημιουργίας ούτε με αφορά ιδιαίτερα. Μάλλον η διάκριση ανθρώπου και ΤΝ αφορά περισσότερο τους καλλιτέχνες παρά τους θεατές. Η αισθητική θεωρία μας έχει ήδη δώσει την απάντηση, θεωρώντας την συγκίνηση προ-ερμηνευτική. Δηλαδή ότι δεν χρειάζεται να γνωρίζουμε την προέλευση ενός έργου για να συγκινηθούμε από αυτό, αρκεί η ένταση και η δύναμη της μορφής. Αυτή η αναγνώριση, αυτή η αδιαφορία, με τα σημερινά δεδομένα δημιουργεί μια καλλιτεχνική κουλτούρα διάβρωσης, αφού οι καλλιτέχνες χρειάζεται μια ενεργοποιημένη σχέση μεταξύ των ανθρώπων.

5.5. Η επαγγελματική ανασφάλεια και η ανθεκτικότητα των τεχνών

Οι εργασιακές συνθήκες και οι προοπτικές καριέρας των καλλιτεχνών επηρεάζονται βαθιά από την ΤΝ, η οποία αφού μετατόπισε την διαδικασία παραγωγής της τέχνης και τις ψυχοκοινωνικές δομές μέσα από τις οποίες οι δημιουργοί αντιλαμβάνονται την τέχνη τους, έρχεται να αλλάξει ανεπιστρεπτί τον τρόπο που η τέχνη πωλείται. Ένας καλλιτέχνης αυτοπροσδιορίζεται όχι μόνο από το αποτέλεσμα της δουλειάς του, αλλά (κυρίως) από την διαδικασία, την προσωπική ασχολία, την πρόβα και την εκπαίδευση του, παρόλο που στην σύγχρονη αγορά της τέχνης φαίνεται να απουσιάζουν συστηματικά αυτές οι διαστάσεις. Όταν η εκπαίδευση μοντέλων ΤΝ εξαπατά χιλιάδες καλλιτέχνες χρησιμοποιώντας τα έργα τους χωρίς άδεια [\[41\]](#) και ολόκληρη σχεδόν η αγορά εικόνων για διαφημιστική χρήση φτάνει να γίνει ένα σύνολο συνθετικών εικόνων, η σχέση κοινού και δημιουργού διαστρεβλώνεται τόσο αξιακά όσο και οικονομικά.

Όπως αναφέρει η ποιήτρια Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου, η ποιητική εργασία είναι μια «άσκηση παρατήρησης, υπομονής, αστοχίας και βαθιάς, σχεδόν σωματικής σχέσης με τη γλώσσα», δεν στοχεύει στο αποτέλεσμα, μονάχα ελπίζει σε μια συμπύκνωση που περιέχει ολόκληρη την προηγούμενη κατάσταση της εσωτερικής ανασκαφής. Η μείωση κόστους και η ευκολία παραγωγής είναι τα κύρια πλεονεκτήματα της ΑΙ τέχνης, ωστόσο αυτό οφείλει να συμπεριλάβει τον κόπο των καλλιτεχνών. Η Kimberly Hatfield επισημαίνει πως η ΑΙ-τέχνη δεν θα υπήρχε χωρίς προϋπάρχοντα ανθρώπινα έργα. Συνεπώς το να δημιουργεί συγκίνηση μια ΑΙ-φωτογραφία, ο καλλιτέχνης ευθύνεται καθώς εκείνου τα πρωτότυπα έργα χρησιμοποιήθηκαν. Για την ίδια αυτό είναι κάτι που συνιστά ασέβεια προς τους καλλιτέχνες, η σύγκριση είναι εσφαλμένη. Συνεχίζει τονίζοντας πως η φωτογραφία όταν ανακαλύφθηκε

δημιούργησε ένα νέο, αυτόνομο μέσο, σε αντίθεση με την ΤΝ που εξαρτάται πάντα από ανθρώπινα δεδομένα και εγείροντας ηθικά και νομικά ζητήματα. [42]

Η εκπαίδευση της ΤΝ με δισεκατομμύρια εικόνες και κείμενα, από δημιουργούς που δεν πληρώθηκαν ποτέ, ούτε έδωσαν την συναίνεση τους [43], λέγεται *scraping* και λειτουργεί ως μια τεράστια υποκλοπή δημιουργικού κεφαλαίου. Μεταφέρεται έτσι η οικονομική αξία σε λίγες εταιρείες οι οποίες υποβαθμίζουν την αξία της ανθρώπινης δουλειάς. Αυτό δημιουργεί μια «υπαρξιακή ανησυχία» ότι η δουλειά ενός καλλιτέχνη μπορεί να απογυμνωθεί από την προσωπική του υπογραφή, ωστόσο ο Γαλλο-Τούρκος καλλιτέχνης Sarp Kerem Yavuz, του οποίου η πολαρόντ *Hayal* το 2024 πουλήθηκε για 8.820 δολάρια στη δημοπρασία AI του Christie's, φανερώνει πως πολλοί συλλέκτες πιστεύουν λανθασμένα πως οι καλλιτέχνες που χρησιμοποιούν εργαλεία AI απλώς «πατούν ένα κουμπί» για να παράξουν τέχνη και πως αυτό όντως λειτουργεί, χωρίς να αντιλαμβάνονται σε ποιο βαθμό η ΤΝ είναι ένα συνεργατικό εργαλείο. Η δημοπρασία ωστόσο ανέδειξε ακριβώς αυτό το “πόσο συνεργατικό εργαλείο είναι και πόσο λειτουργεί ως προέκταση των υπαρχουσών πρακτικών”. [44]

Εκείνοι οι οποίοι βρίσκονται σε μεγαλύτερη ανάγκη επαναπροσδιορισμού λόγω της ΤΝ είναι εκείνοι οι καλλιτέχνες που ασχολούνται με έργα “αυτόνομα” και δεν απαιτούν το σώμα του καλλιτέχνη προκειμένου να σταθούν στον κόσμο. Όπως ένα ποίημα ή η μετάφραση ενός ποιήματος που όπως μας επισημαίνει η Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου, τείνει να αποδεδμευτεί ανεπιστρεπτή από τα χέρια των μεταφραστών και να την αγκαλιάσει αποκλειστικά η ΤΝ. Ωστόσο πολλοί μελετητές τονίζουν “ότι ο μεταφραστής της ποίησης πρέπει να είναι και ο ίδιος ποιητής, βαθιά ευαίσθητος στις πολιτισμικές και ποιητικές διαστάσεις του έργου, προσπαθώντας να προσεγγίσει όσο γίνεται το κείμενο-πηγή. Οι μεταφραστές δημιουργούν διαδοχικές εκδοχές ενός κειμένου όχι για να πετύχουν μια «τέλεια μετάφραση», αλλά επειδή κάθε εκδοχή αντανακλά το πλαίσιο και τον χρόνο παραγωγής της, καθώς και την ατομική ερμηνεία του μεταφραστή. Αυτό υποδηλώνει ότι κάθε μετάφραση ενός ποιητικού κειμένου είναι εγγενώς υποκειμενική (Bassnett, 2002). [45]

Η αγορά αλλάζει διαρκώς, καλλιτέχνες όπως ο Εκάτη αναγνωρίζουν το έργο τους ως προϊόν πολυτελείας για εκείνους που τους επιλέγουν, έναντι των έτοιμων λύσεων. Παρόλο που το budget έχει χαμηλώσει αισθητά, αρχίζει να γίνεται όλο και πιο σημαντικό για κάποιες εταιρείες να φαίνεται η δουλειά που έγινε με ανθρώπινο χέρι. Η εικονογράφος ακουαρέλας Willa Gebbie λέει κάτι αντίστοιχο. «Το είδος των πελατών που μου έρχονται έχει αλλάξει πολύ», αναφέρει. «Τα budgets κόβονται, γραφεία έχασαν συμβόλαια και εκδόσεις έχουν κλείσει. Τα ψηφιακά περιοδικά έχουν στραφεί στο περιεχόμενο για social media, που συχνά είναι πολύ γρήγορο και “αντιδραστικό” για το στυλ μου. Όμως είμαι θετική ότι υπάρχει χώρος για μένα, με πελάτες που εκτιμούν την τεχνική και τον σκοπό». [46]

Η τέχνη ήταν και παραμένει μια έκφραση της ψυχής των ανθρώπων. Βρίσκεται στον πυρήνα της ζωής και της ανθρώπινης ανάσας. Το άτομο ακόμα από τρυφερή ηλικία, πριν καν μιλήσει, τραγουδάει, πριν γράψει ζωγραφίζει, η ανάγκη να εκφράζεται ήταν και παραμένει κυρίαρχης σημασίας για την εξέλιξη του. Η αναγνώριση της ανθεκτικότητας των κοινοτικών τεχνών δεν πρόκειται να αλλάξει ποσοστώς ή σημαντικότητα μέσα στα χρόνια. Η συλλογικότητα, ο αυτοσχεδιασμός, η συναισθηματική ευαλωτότητα και η ενσώματη παρουσία, έχουν υψηλή αξία διότι είναι φορείς ουσιαστικών νοημάτων, φωτίζουν δρόμους για την ανθρώπινη ζωή τοποθετώντας την σε κάτι ιερό.

Η ανθεκτικότητα αυτή οφείλει να προστατευτεί και θεσμικά. Η αρθρογραφία και οι συνεντεύξεις σε βάθος αποκαλύπτουν ξεκάθαρες θέσεις διεκδίκησης. Ο στόχος των καλλιτεχνών είναι η ενσωμάτωση της ΤΝ στην τέχνη τους, πρόκειται για μια συνεργατική ανθεκτικότητα.

5.6. Συμπεράσματα

Οι ερωτήσεις κωδικοποιήθηκαν θεματικά και παρουσιάζονται οργανωμένοι σε άξονες. Ορισμένες από τις ερωτήσεις που απευθύνθηκαν στους καλλιτέχνες είναι μοναδικές και δεν αφορούν κάποιον από τους κεντρικούς άξονες, καθώς η αφηγηματική ροή των ίδιων των καλλιτεχνών οδήγησε σε εξατομικευμένα συμπεράσματα.

5.6.1. Ερώτηση 1: “Τι είναι για εσένα η έμπνευση και πώς κυλάει μία μέρα δημιουργίας/πρόβας;”

Ο Κακουλλής περιγράφει την έμπνευση ως αφορμή για την ενεργοποίηση συνειρμών που σταδιακά μετασχηματίζονται σε υλοποιήσιμες ιδέες. Για την Παναγιωτίδη η δημιουργία συνοδεύεται από άγχος, εμμονή και ένταση. Η Καλαϊτζίδου την αντιλαμβάνεται ως μια ενεργητική κίνηση προς την εσωτερική αλήθεια. Ο Εκάτη περιγράφει την έμπνευση ως αποτέλεσμα πειθαρχημένης δράσης, ενώ η Φασούλη ως ιδέα που απαιτεί πλήρη αφοσίωση. Η Ζαχαράτου αντιλαμβάνεται την έμπνευση και τη δημιουργία σαν ένα παιχνίδι με τη γλώσσα και την ανακατασκευή υλικού. Σε επίπεδο σύγκλισης, όλοι οι καλλιτέχνες συνδέουν την έμπνευση με την προσωπική εμπλοκή. Απόκλιση εμφανίζεται κυρίως στο πώς οργανώνεται η δημιουργικότητα.

5.6.2. Ερώτηση 2: “Έχεις ασχοληθεί προσωπικά με την ΤΝ και την έχεις χρησιμοποιήσει στη δημιουργία;”

Ο Κακουλλής χρησιμοποιεί την ΤΝ κυρίως σε στάδια έρευνας και προετοιμασίας, η Παναγιωτίδη την αξιοποιεί προκειμένου να οπτικοποιήσει μια ιδέα και για να κατανοήσει κάποιο τεχνικό χαρακτηριστικό. Αντίθετα, η Καλαϊτζίδου εκφράζει την απόσταση της από την τεχνολογία όσον αφορά την καλλιτεχνική δημιουργία, ενώ ο Εκάτη χρησιμοποιεί την ΤΝ για τεχνικές απορίες, αποκλείοντας την χρήση στην μουσική σύνθεση. Η Φασούλη χρησιμοποιεί την ΤΝ σε τεχνικά εργαλεία μουσικής παραγωγής και η Ζαχαράτου τη χρησιμοποιεί πειραματικά στη μετάφραση. Συγκλίνουν λοιπόν οι καλλιτέχνες στο ότι η ΤΝ λειτουργεί για εκείνους περιφερειακά στην διαδικασία της δημιουργίας και η Καλαϊτζίδου αποκλίνει από τους λοιπούς καλλιτέχνες, αφού η ίδια αποστασιοποιείται.

5.6.3. Ερώτηση 3: Φόβος αντικατάστασης της επαγγελματικής σχέσης των καλλιτεχνών από την ΤΝ

Σε γενικό επίπεδο οι καλλιτέχνες διαχωρίζουν την απειλή στο επίπεδο της αγοράς εργασίας από την απειλή της καλλιτεχνικής τους ουσίας. Η Παναγιωτίδη όπως και ο

Εκάτη αναγνωρίζουν τον κίνδυνο εμπορικής υποκατάστασης, ωστόσο υποστηρίζουν πως η εξατομικευμένη εργασία θα παραμείνει για πολλούς το ζητούμενο. Η Φασούλη όπως και η Καλαιτζίδου δεν βλέπουν αντικατάσταση της καλλιτεχνικής προσωπικότητας και η Ζαχαράτου εντοπίζει την επαγγελματική πίεση στη κυρίως στον χώρο της μετάφρασης.

5.6.4. Ερώτηση 4: Λάθος ως πυρήνας δημιουργίας.

Η Παναγιωτίδη θεωρεί το λάθος ως οργανικό μέρος του προσωπικού της ύφους, ο Εκάτη ως εκείνη την ευτυχή συγκυρία για πειραματισμό και ξάφνισμα, ενώ η Καλαιτζίδου επισημαίνει το απρόβλεπτο που εμπεριέχει η ζωντανή στιγμή, υλικό πυρηνικό της ίδιας την τέχνης. Ο Κακουλής αντιμετωπίζει την αναζήτηση ως διαδικασία που εμπεριέχει ρίσκο και λάθη. Η Ζαχαράτου ταυτίζεται με τους υπόλοιπους καλλιτέχνες, θεωρώντας το λάθος ως εκείνο το στοιχείο που ξεχωρίζει την ανθρώπινη δημιουργία και την τοποθετεί σε κάτι μοναδικό.

5.6.5 Ερώτηση 5: Εξαπάτηση κοινού

Ο Κακουλής υποστηρίζει πως το κοινό κυρίως ενδιαφέρεται για το αποτέλεσμα κι είναι εκείνο που θα τον συγκινήσει, ωστόσο οπότεν αποκαλυφθεί η προέλευση μπορεί να υπάρξει σοκ και αίσθημα εξαπάτησης. Η Παναγιωτίδη αναφέρθηκε σε παραδείγματα viral εικόνων (τύπου deepfake) που αποδεικνύουν πόσο εύκολα μπορεί να παραπλανηθεί το κοινό. Η Φασούλη ταυτίζεται με την θέση της Καλαιτζίδου η οποία εντάσσει την εξαπάτηση σε ένα πλαίσιο παιδείας και αισθητικής, αμφισβητώντας την αίσθηση εξαπάτησης του κοινού a priori.

5.6.6 Ερώτηση 6: Πνευματικά δικαιώματα

Όλοι οι καλλιτέχνες συγκλίνουν στην ανάγκη διαφάνειας, συναίνεσης και θεσμικής προστασίας. Θεωρούν το πρόβλημα πως δεν είναι αισθητικό αλλά κυρίως πολιτικό.

Οι υπόλοιπες ερωτήσεις που τέθηκαν στους καλλιτέχνες έχουν διαφορετικές κατευθύνσεις καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν σημαντικό οι συνεντεύξεις να είναι ημιδομημένες. Ολοκληρωμένες οι συνεντεύξεις βρίσκονται στα Παραρτήματα.

Κεφάλαιο Έκτο: Συμπεράσματα

Με την παρούσα εργασία διερευνήθηκε το σύνθετο οικοσύστημα που δομείται στη σύγχρονη εποχή από τη συνάντηση της τέχνης με την Τεχνητή Νοημοσύνη. Η τεχνολογία αναπτύσσεται με πρωτοφανείς ρυθμούς και ο καλλιτεχνικός κόσμος αναγκάζεται να επαναπροσδιοριστεί θεμελιωδώς. Ο συνδυασμός ποιοτικής έρευνας (συνεντεύξεις εις βάθος με δημιουργούς διαφορετικών τεχνών) και δευτερογενούς υλικού (διεθνής αρθρογραφία) επέτρεψε μια πολυεπίπεδη και κριτική αποτύπωση της νέας πραγματικότητας, προσφέροντας μια πολυδιάστατη και απολύτως σύγχρονη συλλογή απόψεων και εμπειριών.

Από την αρθρογραφία αναδεικνύεται πως οι γενετικοί αλγόριθμοι παραγωγής εικόνας, ήχου και κειμένου, εντάσσονται πλέον οργανικά στο πεδίο της δημιουργικής παραγωγής. Η επιταχυνόμενη αύξηση της ποιότητας και της εμπορικής αξίας, έργων ΤΝ, συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα που διαμορφώνει την αγορά τέχνης.

Η εκπαίδευση των μοντέλων ΤΝ στηρίζεται συχνά σε μη συναινετική χρήση καλλιτεχνικών έργων, γεγονός που προκαλεί μια από τις μεγαλύτερες ηθικές και νομικές κρίσεις στην ιστορία της σύγχρονης τέχνης. Η εμπιστοσύνη μεταξύ δημιουργών και τεχνολογίας είναι κλονισμένη και ένα αίσθημα απειλής και παραβίασης αναπτύσσεται όλο και πιο έντονα.

Οι καλλιτέχνες δεν μένουν αμέτοχοι, όπως άλλωστε ιστορικά έχουν αποδείξει την τάση τους προς την αντίσταση, ενώνουν τις δυνάμεις τους και ορίζουν εκείνα που η ίδια η τέχνη τους διδάσκει. Την ανάγκη για αυθεντικότητα που ταυτίζεται με τον αγώνα της γραφής, με τη βιωμένη εμπειρία και με τη διαρκή διαπραγμάτευση μεταξύ υλικού κόσμου και εσωτερικού. Για τους καλλιτέχνες είναι ζωτικής σημασίας το βλέμμα και όχι η εικόνα, η ανθρώπινη φωνή και όχι μια προσομοίωση της.

Δεν υπάρχει καμία ανησυχία στα λόγια που μοιράστηκαν οι καλλιτέχνες μαζί μου, για το αν θα χαθεί η ανάγκη των ανθρώπων να δημιουργούν. Αναγνωρίζουν την βαθιά ανάγκη των ατόμων να συσχετίζονται και να μοιράζονται. Από την έρευνα μου εκείνο το στοιχείο που βρήκα σαν διαμάντι σχετικά με το ποια είναι εκείνη η δύναμη που θα διαχωρίζει πάντα το ανθρώπινο δημιούργημα με εκείνο της ΤΝ, εκείνο που βεβαιώνει τους καλλιτέχνες ότι το κοινό πάντοτε θα στρέφεται προς εκείνους προκειμένου να ταυτιστεί και να συγκινηθεί, είναι η αξία του λάθους ως ένα άνοιγμα μοναδικής χαράς, αποδεικνύεται ως κάτι το αμίμητο και ανεκτίμητο.

Το λάθος λοιπόν, σαν εκείνον το χώρο του νοήματος, φορούν οι καλλιτέχνες σαν ασπίδα πάνω τους διεκδικώντας τα εργασιακά τους δικαιώματα, σε ένα περιβάλλον μείωσης επαγγελματικών ευκαιριών, συμπίεσης αμοιβών και πιέσεων από πελάτες για εύκολες λύσεις.

Οι καλλιτέχνες γνωρίζουν πως είναι κερδισμένοι από αυτήν την μάχη, αφού ταυτίζονται όλοι πως η μνήμη, η εμπειρία και το σώμα όσο κι αν η ταχύτητα γλυκαίνει και η προβλέψιμη αναπαραγωγή συμφέρει, πάντοτε θα είναι η φθαρτότητα το ζητούμενο των ατόμων που δημιουργούν ή που συγκινούνται από τη δημιουργία.

Το μέλλον διαγράφεται συνεργατικό, δυστυχώς όμως όχι ισότιμο. Με βεβαιότητα η συνολική σύνθεση της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποδεικνύει πως η ΤΝ δεν θα εξαφανιστεί από την τέχνη, αλλά ούτε και η ανθρώπινη τέχνη θα εξαφανιστεί από την ΤΝ. Το βιωματικό βάθος, η πολιτισμική μνήμη και η ικανότητα του «δημιουργικού λάθους» σε διαφανή σχέση με την υπολογιστική δύναμη και την απεριόριστη κλίμακα

της ΤΝ, παρουσιάζουν την αναδιαμόρφωση της τέχνης τους σήμερα. Μιας τέχνης που μπορεί να έχει σύμμαχο της, ένα ισχυρότατο εργαλείο.

Κεφάλαιο Έβδομο: Παραρτήματα

7.1.Βιογραφικά

Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου

Η Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης το 1993. Σπούδασε νομικά και συγκριτική φιλολογία. Είναι υποψήφια διδακτόρισα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και ασχολείται με συγκριτικές αναγνώσεις της καβαφικής ποίησης και έργων της Ευρωπαϊκής λογοτεχνίας του 20ου αιώνα. Το πρώτο της βιβλίο, «Δεύτερη νεότητα», απέσπασε το Βραβείο Πρώτης Ανέκδοτης Συλλογής των εκδόσεων Θράκα και το Βραβείο της Πρωτοεμφανιζόμενης στην Ποίηση των Λογοτεχνικών Βραβείων του Αναγνώστη για το 2020. Ποιήματα της έχουν δημοσιευτεί σε έντυπα και ηλεκτρονικά περιοδικά, το 2023 εξέδωσε την δεύτερη ποιητική της συλλογή Εμείς κι ο Κόσμος.

Αντώνης Εκάτη

Εκάτη είναι το ψευδώνυμο του συνθέτη/μουσικού παραγωγού Αντώνη Χ. Αναπτύσσοντας μια ξεχωριστή πολυπλοκότητα και βάθος στην παραγωγή του, η υπογραφή του είναι μια διασταύρωση μεταξύ των ήχων της ανατολικής Μεσογείου, minimal electro beats, τεχνικών που θυμίζουν «musique concrete» και σύνθεσης ηχοτοπιών. Από το 2020 ζει στην Αθήνα όπου ασχολείται, μεταξύ άλλων, με τον ηχητικό σχεδιασμό και την μουσική επιμέλεια θεατρικών/χορευτικών παραστάσεων και ταινιών. Ο Εκάτη πειραματίζεται με αναλογικά συνθεσάιζερ, ηλεκτρικές κιθάρες και samplers, δημιουργώντας ηχητικές φαντασιώσεις.

Νεφέλη Φασούλη

Η Νεφέλη Φασούλη είναι μια καλλιτέχνη με ιδιαίτερη φωνή και μουσική παρουσία. Από μικρή ηλικία, η μουσική υπήρξε αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής της, με σπουδές στο βιολί και τη φωνητική, ενώ αργότερα εμβάθυνε στο τζαζ τραγούδι και τον φωνητικό αυτοσχεδιασμό. Έχει συνεργαστεί με κορυφαίους καλλιτέχνες της ελληνικής μουσικής σκηνής, όπως οι Βασίλης Καζούλης, Νίκος Ζιώγαλας και Παναγιώτης Καλαντζόπουλος, ενώ είναι μόνιμη συνεργάτις του Φοίβου Δεληβοριά τα τελευταία χρόνια.

Μάριος Κακουλλής

Ο Μάριος Κακουλλής είναι αριστούχος απόφοιτος του Τμήματος Σκηνοθεσίας της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου. Ως καλλιτέχνης, ίδρυσε την ομάδα Hauscompanytheatre, με την οποία εξερευνά το immersive και site-specific θέατρο, δημιουργώντας μοναδικές εμπειρίες για το κοινό, όπως η «608 Inferno Κυκλική» μια εν- κινήσει performance στα έγκατα της Αθήνας και «Romeo & Juliet - A Ρομάντσο Club Tragedy» στο κλαμπ Ρομάντσο και άλλες. Έχει σκηνοθετήσει έργα για σημαντικές θεατρικές σκηνές, όπως στο Μικρό Γκλόρια την παράσταση

«Στρακατρούκες», τις «Νεφέλες» του Αριστοφάνη με το Θέατρο Αντίλογος, που περιόδευσε στην Κύπρο, και άλλες.

Άννα Καλαϊτζίδου

Η Άννα Καλαϊτζίδου είναι Ελληνίδα ηθοποιός. Αποφοίτησε από τη Δραματική Σχολή του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος το 2001. Έχει πάρει μέρος σε παραστάσεις του Θεάτρου Πόρτα, του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος και του Θεάτρου Αμόρε. Έχει συνεργαστεί σε θεατρικές παραστάσεις των Θ. Μοσχόπουλου, Τ. Μπαντή και άλλων, ενώ έχει παίξει και σε ταινίες των Γιώργου Τσεμπερόπουλου, Γιώργου Λάνθιμου, Βασίλη Μαζωμένου και άλλων.

Δανάη Παναγιωτίδη

Η Δανάη Παναγιωτίδη γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου ζει και εργάζεται. Κατέχει πτυχίο στην Ψυχολογία από το Πανεπιστήμιο Αθηνών (UoA) και μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών “Φωτογραφία, Έρευνα και Μεθοδολογία” από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (UNIWA). Υποκινούμενη από προσωπικά βιώματα και μέσω διεπιστημονικής έρευνας, εξετάζει ζητήματα όπως το τραύμα, η μνήμη και η σύγχρονη ανθρώπινη ύπαρξη. Η καλλιτεχνική της πρακτική εστιάζει στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της μυθοπλασίας και της πραγματικότητας αξιοποιώντας πολυδιάστατες φωτογραφικές εφαρμογές. Το έργο της έχει παρουσιαστεί σε εκθέσεις και εκδόσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

7.2. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Μάριος Κακουλλής (Σκηνοθέτης)

Τι είναι για εσένα η έμπνευση και ποια είναι η συναισθηματική σου σχέση με το θεατρικό έργο;

Η έμπνευση, νομίζω, είναι αυτή η στιγμή που βλέπεις είτε μια εικόνα, είτε ακούς ένα τραγούδι, είτε βλέπεις ένα στιγμιότυπο στο δρόμο, και είναι όπως αυτή η πέτρα που πέφτει μέσα σε μια λίμνη και ξεκινούν αυτοί οι ομόκεντροι κύκλοι. Κάπως έτσι είναι μέσα στο κεφάλι μου η έμπνευση. Μπορεί να ακούσω μια ιστορία, κι αυτό το πράγμα είναι ότι ξεκινάει αυτή η πέτρα και κάνει συνειρμούς. Υπάρχουν και παροδικές εμπνεύσεις, υπάρχουν και εμπνεύσεις κάπως που φυτεύονται μέσα στο μυαλό και εξελίσσονται, εξελίσσονται, μέχρι η έμπνευση σιγά σιγά να πάρει κόκαλα, να γίνει ιδέα, η ιδέα να μπει σε μια φάση υλοποίησης και μέχρι να δεις το αποτέλεσμα της. Η αλήθεια είναι ότι αυτό το ταξίδι από την έμπνευση μέχρι το αποτέλεσμα είναι ένα πολύ ωραίο, είναι μια πολύ ωραία περίοδος. Το μυαλό σου μπορεί να πάρει φωτιά και να εκτοξευθεί σε τεράστιους κόσμους. Επίσης, η έμπνευση για μένα είναι πηγή ζωής. Μπορεί να ακούγεται κλισέ, αλλά είμαι ένας άνθρωπος, που ζω με την έμπνευση. Ενώ σου λέω μπορώ να δω αυτό το παιδί τώρα που είναι εκεί, μέσα στα νερά, και να σκεφτώ κάτι.

Η σχέση σου με το θεατρικό έργο ποια είναι, με ένα θεατρικό κείμενο;

Κοίτα, με τα θεατρικά κείμενα η αλήθεια είναι ότι και αυτά τα χρησιμοποιώ σαν υλικό. Δηλαδή, και στο Ρωμαίο και την Ιουλιέτα ή στο Βουσσινόκηπο που ήταν πάλι ένα έναυσμα το κείμενο, ήταν η έμπνευση. Στον Ρωμαίο και την Ιουλιέτα ήταν ο χώρος,

το κλαμπ. Στον Βουσινόκηπο ήταν ο Φίρς, ένα άτομο. Εννοώ κάπως δεν πιστεύω στις οριζόντιες αναγνώσεις, ή οριζόντιες σκηνοθεσίες έργων κτλ. Νιώθω ότι έχουμε δει ένα εκατομμύριο Άμλετ, έχουμε δει ένα εκατομμύριο Τσέχοφ, Σαίξπηρ κτλ. Το θέμα είναι ότι ποια είναι η δική σου προσωπική ματιά; Οπότε νιώθω ότι όσο χρησιμοποιείς αυτά τα υλικά σαν έμπνευση, τόσο πιο απελευθερωμένος είσαι.

Εσύ έχεις χρησιμοποιήσει την ΤΝ; Έχεις ασχοληθεί προσωπικά; Την έχεις χρησιμοποιήσει στη διαδικασία της σύνθεσης;

Λοιπόν, τί κάνω εγώ, πάρα πολλές φορές, μέρος της έμπνευσής μου μπορώ να το επικοινωνήσω με το ChatGPT. Ξέρεις, έχω σκεφτεί αυτό το και κάπως μπαίνω σε έναν διάλογο που μπορεί να τον έκανα και μαζί σου. Πολλές φορές μπορεί να μου ξεκλειδώσει πράγματα, άλλες φορές μπορεί να μου πει πολύ κλισέ πράγματα. Αλλά, ρε παιδί μου, το ChatGPT εγώ πιο πολύ το χρησιμοποιώ στο pre-work. Δηλαδή, να βρω πηγές, να βρω αναφορές, παραστασιογραφία. Δεν έχω ζητήσει από το AI, ας πούμε, ποτέ γράψε μου μια σκηνή. Καταλάβεις; Πιο πολύ το χρησιμοποιώ σαν εργαλείο, μέρος της έρευνας. Δηλαδή αν το πάμε με τη σειρά πρώτα είναι η έμπνευση, μετά πάει η έρευνα και εκεί κάπου εμφανίζεται το AI.

Αρα για να τα βάλουμε σε μια σειρά, το χρησιμοποιείς πιο γενικά αλλά όχι και τόσο δομικά στην διαδικασία της σκηνοθεσίας όσο στην διαδικασία της έρευνας. Άραγε υπάρχουν κάποιοι προβληματισμοί που σου προκύπτουν σχετικά με το AI για αυτό το χρησιμοποιείς μόνο στο ερευνητικό επίπεδο;

Όχι, δεν είναι, δεν έχει να κάνει. Νιώθω ότι, ρε παιδί μου, αυτό είναι μια βάση δεδομένων, άρα αυτό που θα σου πει, είναι πολύ συγκεκριμένο πράγμα. Πολλές φορές μπορεί να σου ξεκλειδώσει κάτι και να σε προχωρήσει παρακάτω. Νομίζω ότι είναι κάπως σαν να αφήνω εγώ τη δική μου φαντασία να δουλεύει. Δηλαδή είναι σαν να το χρησιμοποιώ για να μου ξεκλειδώνει άλλα κουτάκια της δικής μου φαντασίας.

Πιστεύεις ότι υπάρχουν κάποια πράγματα που λες ότι συζητάς μαζί του τα οποία δεν θα συζητούσες με εμένα; Αν δηλαδή εγώ ήμουν ο βοηθός σου, αν ήμουν βοηθός σκηνοθέτη. Πιστεύεις ότι απειλείται η εκάστοτε θέση μου σε ένα τέτοιο κομμάτι δημιουργικό, δημιουργικής πρόβας; Θα μπορούσε δηλαδή χρησιμοποιήσεις το AI ακόμα και αντικαθιστώντας έναν δραματουργό;

Κοίτα, νομίζω αυτό έχει να κάνει με τον εκάστοτε καλλιτέχνη. Εμένα μου αρέσει πάρα πολύ η προσωπική επαφή. Εξάλλου, ό,τι φτιάχνω, το φτιάχνω για να περάσει πρώτα η ομάδα καλά, εγώ καλά και έπειτα το κοινό. Οπότε, ρε παιδί μου, είναι διαφορετικό το τι θα ακούσω από το AI, είναι διαφορετικό το τι θα ακούσω από σένα, είναι διαφορετικό το πώς θα επικοινωνήσω την ιδέα μου σε μια παρέα, είναι διαφορετικό πώς θα επικοινωνήσω την ιδέα μου σε μια δραματουργό. Εγώ ως άνθρωπος, δεν θα αντικαταστούσα την παρουσία ενός δραματουργού με το ChatGPT. Αλλά το διοχερίζεται, δηλαδή, σαν ένα μέσο το οποίο αν μη τι άλλο έχει μια μεγάλη βάση δεδομένων και γνώσεων. Οπότε το χρησιμοποιώ ίσα ίσα για να ακούσω και την άποψή του. Σαν ένα εργαλείο, ας πούμε τώρα που κάνω κάτι με τις Μεταμορφώσεις του Οβιδίου, του είχα γράψει, βρες μου όλους τους πίνακες που είναι based on Οβιδίος. Ε, τώρα αυτό είναι πάρα πολύ εύκολο. Καταλαβαίνω ότι μπορεί να σου στερεί ένα πεδίο έρευνας δικής σου, αλλά κοίτα, είναι οι εφαρμογές τόσο εύκολα μπροστά στα μάτια μας, στα κινητά μας είναι όλα αυτά, η τεχνολογία πλέον είναι ένα απλό κλικ. Ένα όπλο είναι που μπορεί να το γυρίσεις ανάποδα και να βάλεις ένα λουλούδι μέσα και να το κάνεις ένα βάζο και μπορεί να σκοτώσεις και κάποιον.

Θεωρείς ότι η ανθρώπινη επιλογή και η είναι σημαντικός παράγοντας για το θέατρο, για τη θεατρική δημιουργία; Είναι καθαρά ανθρώπινη επιλογή το αν θα γίνει βάζο το όπλο ή θα παραμείνει όπλο; Κι αν ναι, θεωρείς ότι το κοινό αντιλαμβάνεται αυτή την αίσθηση της αυτοδιάθεσης, της αυθεντικότητας;

Τι σημαίνει αυθεντικότητα;

Αυθεντικότητα, εννοώ αυτό που προκύπτει από ένα ζωντανό άτομο, από έναν συγκεκριμένο άνθρωπο, από σένα που μόνο εσύ μπορείς να δρας όπως δρας.

Αλλά αυθεντικό δεν είναι και το άλλο; Εννοώ κάπως, ρε παιδί μου, εγώ θα γράψω κάτι στο ChatGPT και θα ξεκινήσει μια συνομιλία μαζί του. Εννοώ δεν θα του πω φτιάξε μου μια σκηνή, θα του πω ξέρεις τι; σκέφτομαι αυτό και αυτό οπότε κάπου θέτω τα δικά μου πρώτα στοιχεία. Τώρα σε αυτό που με ρωτάς, με το κοινό, το κοινό νομίζω έχει μια τεράστια ανάγκη στο να συγκινηθεί. Άμα καταφέρεις εσύ, ως καλλιτέχνης, να συγκινήσεις το κοινό, δεν ορίζεται ακριβώς ο τρόπος που γεννάει συγκίνηση. Η λέξη συγκινώ έχει μια πολύ μεγάλη ομπρέλα, νομίζω ότι δεν θα καταλάβει το κοινό αν είναι ChatGPT, ή όχι, εννοώ έχει να κάνει με το αποτέλεσμα.

Άρα θεωρείς ότι η TN θα μπορούσε να δημιουργήσει μια σκηνοθεσία που να συγκινήσει το κοινό;

Ωραία, κοίτα, όταν ήμουν στην Κοζάνη και σκηνοθετούσα μια παράσταση, γνώρισα έναν καλλιτέχνη ο οποίος ασχολείται πάρα πολύ με το AI. Και εγώ ήμουν ρε Στέλιο, έλα έχει τόσους γραφίστες, τόσα ωραία μυαλά κλπ. Και μου λέει μα ο κάθε γραφίστας θα χρησιμοποιήσει το AI. Και όταν είδα το αποτέλεσμα του AI κάπως είπα, α οκ, εντάξει, το ακούω. Τώρα, αυτό το πράγμα είναι ένα τεράστιο θέμα συζήτησης που ακόμα τώρα είναι στις αρχές. Αν έρθει αυτό το AI να κυβερνήσει όλο αυτό το πράγμα και ξεκινούσαν οι άνθρωποι να χάνουν τις δουλειές τους από αυτό, νομίζω ότι μπορούμε να το ξανασυζητήσουμε. Απλά τώρα θεωρώ ότι είναι κάτι που είναι στην πολύ αρχή.

Παρόλο που βρισκόμαστε σε μια αρχή, βλέπουμε ραγδαίες εξελίξεις. Ωστόσο εκείνο που κρίνουμε είναι μονάχα το αποτέλεσμα; Κι αν εκείνο γεννήσει συναισθήματα το λογιάζουμε για κάτι προσωπικό, ακόμα κι αν είναι αποτέλεσμα TN;

Να σου πω κάτι; Ναι. Αν το ChatGPT μου γράψει ένα ποίημα και εγώ μετά αυτό το ποίημα το πάρω και το δώσω σε έναν ηθοποιό και εκείνος δεθεί προσωπικά με αυτό και με παρασύρει σε αυτό που περιγράφει αυτή τη στιγμή, στο να κλάψει με αυτό το ποίημα, τότε, ενώ κάπως εμπλέκεται πάλι η προσωπική μάτια άμεσα, το πρώτο υλικό δεν φτιάχτηκε από άνθρωπο. Γιατί θα μπορούσε να γράψει το ποίημα αυτό ένας ποιητής; Εκεί είναι κάτι που δεν μπορώ να τα απαντήσω ακόμη.

Θεωρείς ότι το κοινό μπορεί να νιώσει εξαπατημένο αν μάθει ότι αυτό το οποίο το συγκίνησε είναι γραμμένο από το AI; Μπορεί να τον συγκινήσει η ερμηνεία του ηθοποιού, που σε αυτήν την περίπτωση μπορούμε να θεωρήσουμε το ποίημα σαν εργαλείο του ηθοποιού, αλλά αν μιλήσουμε για το ποίημα αυτό καθ' αυτό που αφηγείται ο ηθοποιός;

A, ωραία ρώτηση. Κοίτα, να σου πω κάτι: νομίζω ότι το κοινό είναι πολύ εκπαιδευμένο στο να αφήνεται. Εμείς τώρα παίρνουμε την περίπτωση που έχω συγκινηθεί με κάτι και καταλαβαίνω ότι είναι από AI. Εγώ θα φρίκαρα. Εγώ θα φρίκαρα. Δηλαδή αμ έχει φτάσει όλο αυτό το intelligence σε ένα τέτοιο σημείο που να με παίξει έτσι ε θα με φρικάρει. Όχι θετικά ή αρνητικά, αλλά παθαίνω σοκ.

Γνωρίζεις ότι μπορούμε να βάλουμε στο ChatGPT όλες τις σκηνοθεσίες του Bob Wilson και να μας φτιάξει μια σκηνοθεσία σαν του Bob Wilson, σωστά; Φαντάζομαι κι αυτό σε σοκάρει! Αυτό το κομμάτι, σε σχέση με τα νομικά μονοπάτια, πιστεύουμε ότι η χρήση της TN στη δημιουργία μπορεί να είναι εκμετάλλευση πνευματικών δικαιωμάτων;

Καλά, αυτό είναι κλοπή. Εντάξει, παρ' όλα αυτά, υπάρχει πολύ μίμηση. Βλέπουμε πάρα πολλές φορές μια παράσταση και λέμε «Α, αυτό μου θυμίζει αυτό». «Α, αυτό μου θυμίζει αυτό». Αλλά μπορεί κιόλας να πούμε «Α είδα αυτό που μου θύμισε αυτό, αλλά είδα κάτι καινούργιο». Η πηγή έμπνευσης μπορεί να έχει να κάνει πάλι με ένα τελικό αποτέλεσμα. Καταλαβαίνεις; Ενώ εγώ ως καλλιτέχνης δεν θα έψηνα να αντιγράψω κάτι. Μπορεί να επηρεαστώ από τον Bob Wilson, από τον Καστελούτσι κλπ. Αλλά σίγουρα δεν θα περνούσα τη διαδικασία του να αντιγράψω. Αυτό έχει να κάνει με τον καλλιτέχνη, το τι πρεσβεύει, το τι θέλει να φτιάξει και το τι θέλει να κάνει. Με έμενα όχι.

Εντάξει το καταλαβαίνω αυτό αλλά το να φτιαχτεί μια σκηνοθεσία σαν του Καστελούτσι χωρίς την ενσώματη εμπειρία, αυτό πώς το βλέπεις; Μπορεί να υπάρξει αυτή η τέχνη;

Ναι, ναι. Μπορεί να υπάρξει και να σε συγκινήσει κιόλας. Αυτό θα προσπαθήσω να κάνω στο Φεστιβάλ Αθηνών το ερχόμενο καλοκαίρι. Αυτό ωστόσο θεωρώ πως είναι άλλου είδους τέχνη. Είναι άλλη απόφαση αν εγώ, δεν θέλω να χρησιμοποιήσω κανένα ανθρώπινο όν, θέλω να φτιάξω κάτι με AI. Έχει να κάνει πάλι με το αποτέλεσμα. Τί θέλω εγώ να περάσω στον θεατή; Τί εμπειρία θέλω εγώ να περάσει το κοινό; Ο στόχος είναι να συγκινηθεί το κοινό στην προκειμένη. Έχοντας σαν υλικό κάτι το οποίο είναι κατευθυνόμενο. Πάντα νομίζω, είναι έτσι κι αλλιώς κατευθυνόμενο. Ενώ ο δέκτης είναι ανήξερος, πώς εγώ θα τον ταξιδέψω, θα τον συγκινήσω, θα τον παρασύρω;

Άρα η σκηνοθεσία που θα προσπαθήσεις να φτιάξεις στο Φεστιβάλ Αθηνών θα είναι χωρίς ανθρώπινα όντα ωστόσο θα είναι διαφημισμένο σαν ένα αποτέλεσμα TN;

Ναι, ναι.

Πώς φαντάζεσαι το ρόλο σου, ως σκηνοθέτη και ως δημιουργό, τα επόμενα δέκα χρόνια;

Κοίτα, εμένα με τρομάζει πάρα πολύ το να βρω μια πετυχημένη συνταγή και να την κάνω συνέχεια συνέχεια συνέχεια. Αυτό, κάπως νιώθω ότι τελειώνει εκεί η καλλιτεχνία και η δημιουργία. Καταλαβαίνω ότι το καθήκον του καλλιτέχνη έχει να βρει την προσωπική του ταυτότητα και ξεκινάει από αυτό αλλά νομίζω ότι πρέπει να κάνουμε challenge τον εαυτό μας. Θα ήθελα να μπορώ να ανερώ αυτό που έχω βρει και να δοκιμάζω συνεχώς καινούργια πράγματα. Να μην είναι ότι ορίστε θα κάνω μόνο site specific theater. Το να φτιάχνω μόνο site specific εμπειρίες σε κάποια στιγμή θα τελειώσουν κι οι χώροι, είναι πεπερασμένο. Ενώ υπάρχουν σε όλα ένα λίμιτ. Μετά είναι πολύ σημαντικό να δεις πώς εξελίσσεσαι εσύ ο ίδιος. Θα ήθελα να έχω μια εξελικτική πορεία και θα ήθελα να μπορώ να έχω μια ομάδα ανθρώπων γύρω μου, οι οποίοι να επικοινωνούν το ίδιο λεξιλόγιο με εμένα και να φτιάχνουμε εμπειρίες. Ενώ είτε με ανθρώπους είτε με την τεχνολογία είτε με το ό,τι είναι άλλωστε το AI αναπόφευκτα δεν μπορείς να κλείσεις τα μάτια σου και να μην το χρησιμοποιείς.

Πιστεύεις ότι θα έρθει η στιγμή που από την πολύ χρήση της ΤΝ το ένστικτό σου σαν σκηνοθέτη θα μπορεί να αναπαραχθεί 100% με τεχνικά μέσα;

Άμα σου πω να φτιάξεις εσύ ως άνθρωπος ένα αγγείο, και βάλω ένα ρομπότ να φτιάξει ένα αγγείο, είναι διαφορετικά τα αγγεία. Ακόμη και να είναι πιστή αντιγραφή, θα είναι διαφορετικά αγγεία.

Τι διαφορετικό θα έχει;

Έχει τις ραβδώσεις από τα χέρια σου, έχει τη συναισθηματική σου εμπλοκή. Έχει ρε παιδί μου, έχει την προσωπικότητά σου. Προσωπικότητα η τεχνική δημιουργικότητα δεν μπορεί να έχει. Δεν μπορεί. Δεν μπορεί, πώς να το κάνουμε. Εγώ σου λέω, το βλέπω σαν εργαλείο όπως το κατσαβίδι. Είναι ένα άψυχο πράγμα, αλλά ξέρεις ότι με το κατσαβίδι μπορώ να ξεβιδώσω βίδα, έτσι και με το ΑΙ, μπορώ να ανοίξω κάτι προς εξυπηρέτηση μου.

Δανάη Παναγιωτίδη (Φωτογράφος)

Τι είναι για εσένα η έμπνευση και πώς κυλάει μία μέρα δημιουργίας;

Για μένα, έχω παρατηρήσει πως η έμπνευση έρχεται όταν το μυαλό μου είναι ξεκούραστο και καθαρό. Άρα, για μένα, η έμπνευση είναι αντίθετη της πίεσης. Δηλαδή, πολλές φορές, μου έρχονται ιδέες πολύ ωραίες. Όσες ωραίες ιδέες μου έχουν έρθει, μου έχουν έρθει όταν έχω πάρει μερικές μέρες, ώρες off και δεν έχω πολλές έννοιες καθημερινότητας. Τουλάχιστον αυτό είναι το προσωπικό μου βίωμα. Μια μέρα δημιουργίας κυλάει με πολύ ενθουσιασμό στην αρχή και πολύ πόνο ταυτόχρονα. Για μένα είναι συνδεδεμένο με το άγχος. Επίσης, η δημιουργία για μένα σημαίνει εμμονή. Παθαίνω εμμονές στις οποίες κολλάω πάρα πολύ και προσπαθώ να τις υλοποιήσω. Οπότε η εμμονή με κινητοποιεί θετικά να κάνω ό,τι κάνω και να δημιουργώ. Επίσης, υπάρχει ενθουσιασμός.

Έχεις ασχοληθεί εσύ προσωπικά με την ΤΝ και αν ναι, το έχεις χρησιμοποιήσει ακόμα και στη διαδικασία της σύνθεσης μιας εικόνας ή μιας σκέψης;

Φυσικά και φυσικά την έχω χρησιμοποιήσει. Είναι φίλη μου. Της έχω ζητήσει να μου κάνει, να μου εικονοποιήσει κάποια ιδέα που έχω. Της έχω ζητήσει να μου εξηγήσει πώς να κάνω το φωτισμό σε μια εικόνα, επειδή δεν έχω πολύ καλή σχέση με το φωτισμό και μου το έχει σχεδιάσει σε σχεδιάγραμμα, τέτοια πράγματα.

Και ήσουν ικανοποιημένη;

Δεν υλοποίησα κάτι από αυτά, αλλά με βοήθησε να οπτικοποιήσω και να καταλάβω το κόνσετ.

Άρα υπήρξε βοηθητική.

Ναι!

Όταν απόκτησες τις πρώτες σου γνώσεις γύρω από την τεχνητή νοημοσύνη, ποιοι ήταν οι προβληματισμοί σου; Είχες κάποιους προβληματισμούς;

Ναι, ο προβληματισμός μου ήταν και παραμένει το κατά πόσο όλο αυτό είναι καθοδουγούμενο και χορηγούμενο και θα χρησιμοποιηθεί όχι από τους εξωγήινους αλλά από τις κυβερνήσεις, υπέρ της χειραγώγησης μας.

Αναφέρεσαι σε μια κοινωνικοπολιτική διάταξη να υποθέσω, σωστά; Νιώθεις ότι αυτή η απειλή αφορά και την καλλιτεχνική σου δημιουργία ή ότι είναι ένα εργαλείο που θα πάει τη δουλειά σου ένα βήμα πιο πέρα;

Δεν είναι απειλή γιατί παραμένει, όχι άνθρωπος, και για μένα η πολυπλοκότητα και το βάθος της ανθρώπινης σκέψης δεν μπορεί να απειληθεί από το ΑΙ.

Άρα, δεν έχετε αισθανθεί κάποια απειλή καλλιτεχνικά;

Όχι.

Σε φοβίζει άρα ότι μπορεί να αντικαταστήσει την επαγγελματική μονάχα σχέση με την τέχνη σας.

Ναι, αυτό με είναι που με ανησυχεί. Να αντικαταστήσει οποιοδήποτε επάγγελμα με ανησυχεί. Ε, τώρα στην προκειμένη, την τέχνη μου, τη φωτογραφία. Ε, ναι, ειδικά με τη φωτογραφία μπορείς να κατασκευάσεις πλέον οτιδήποτε. Ναι, με ανησυχεί. Αλλά για μένα, πιο πολύ με ανησυχούν οι άνθρωποι που το χρησιμοποιούν. Δηλαδή, πιο πολύ θα με ανησυχήσει ο άνθρωπος που θα το χρησιμοποιήσει για να παράξει και να χρησιμοποιήσει ένα τεχνητό αποτέλεσμα για εμπορικούς σκοπούς μια φωτογραφία που δεν έχει γίνει από άνθρωπο.

Κατάλαβα, τύπου, γιατί να το κάνεις αυτό;

Φαίνεται ότι δεν είναι ανθρώπινο. Δεν θα είναι ωραίο αισθητικά πρώτο και κύριο.

Οπότε θεωρείς ότι η αυθεντικότητα είναι σημαντικός παράγοντας για μια ποιοτική δημιουργία;

Ναι.

Και το κοινό μπορεί να διστάσει τη διαφορά;

Ε, ναι, σίγουρα.

Για ποιο λόγο μπορεί να διστάσει τη διαφορά;

Γιατί δεν έχει φτάσει σε τόσο καλό επίπεδο το ΑΙ. Και γιατί κάποια πράγματα δεν μπορεί να τα αγγίξει καν.

Άρα είναι θέμα χρόνου, θεωρείς, να αλλάξει αυτό; Τί δεν μπορεί να αγγίξει;

Μπορεί να είναι θέμα χρόνου ναι. Δεν ξέρω αν υπάρχει τεχνογνωσία να φτάσουν ίσως μέχρι εκεί τα πράγματα. η αλήθεια είναι ότι η τεχνολογία, εφόσον και η τεχνογνωσία μας προχωρά, είναι πολύ πιθανό να φτάσει σε ένα σημείο που να είναι αρκετά πιο αληθοφανές κάτι. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην αληθοφάνεια και την αλήθεια. Δηλαδή, όσο αληθοφανές και να γίνει, θα είναι φτιαχτό. Θέλω να σου πω, θα είναι αληθοφανές, όχι αλήθεια, το λέω γιατί η επιφάνεια είναι αυτό που φαίνεται. Δεν μπορεί να φτάσει το βάθος του ανθρώπου, θεωρώ, του ανθρώπινου μυαλού και της πολυπλοκότητας του. Το θεωρώ και το ελπίζω, δεν ξέρω. Εσύ τώρα μου βάζεις σκέψεις.

Τι είναι εκείνο το οποίο πιστεύεις ότι διαχωρίζει το αληθοφανές από το αληθινό;

Νομίζω είναι αυτό το βάθος και η πολλαπλότητα και τα επίπεδα του ανθρώπινου μυαλού που είναι τελείως ξεχωριστά και προσωπικά και για τον κάθε ένα, και όσο και να παίρνεις από δεδομένα και να γενικεύεις, κάθε άνθρωπος έχει το δικό του πράγμα μέσα του, που δεν ξέρω αν μπορεί κάτι να γίνει τόσο μοναδικό, μέσω ενός μηχανήματος δηλαδή.

Σχετικά με τη μοναδικότητα, θυμάμαι στη δική σου περίπτωση, είχες στην κυριότητα σου έναν φακό με τον οποίο δούλευες κι ο οποίος είχε ένα πρόβλημα πάνω του, το τζάμι, αν θυμάμαι καλά και δημιούργησε κάτι στο αποτέλεσμα της φωτογραφίας. Σαν ένα ονειρικό αποτέλεσμα έδινε αυτό το τυχαίο λάθος που προέκυψε από την κάμερα που είχες στα χέρια σου. Κάτι το οποίο δημιούργησε ένα νέο επίπεδο στο κομμάτι της τέχνης που παρήγαγες, με το λάθος αυτό. Καταλαβαίνεις που το πάω;

Η δική μου τέχνη έχει σημαία της το λάθος, ότι είναι συνηφασμένο με το να μην είναι αυτό που φαντάζομαι, να μην είναι αυτό που σκέφτομαι, να είναι ένα κομμάτι αυτού που σκέφτομαι και με την πρακτική, με τον πειραματισμό, με την τύχη να βγαίνει κάτι άλλο. Και αυτό δεν νομίζω ότι μπορεί να επιτευχθεί με AI. Γιατί είναι πολλοί οι παράμετροι και δεν ξέρω πώς να σου το εξηγήσω.

Η τεχνητή νοημοσύνη στοχεύει στην τελειότητα, στο να είναι όσο πιο σωστό σε σχέση με αυτά τα οποία έγιναν, στη βάση των δεδομένων;

Ναι, είναι πολύ μακριά από το λάθος και από την λογική του λάθους και από την αίσθηση του λάθους. Ναι, αυτό ακριβώς προσπαθεί να πετύχει ένα αποτέλεσμα που θα είναι τέλειο, εκεί που πολλές φορές ή πάντα ο ανθρώπινος νους και ο άνθρωπος δεν είναι καθόλου τέλειος και γι' αυτό δεν είναι πολύ αληθοφανές.

Έστω ότι έχουμε μία φωτογραφία που παρά είναι αληθοφανής κι η οποία έχει συγκινήσει κόσμο και έπειτα αυτός ο κόσμος μαθαίνει ότι είναι προϊόν τεχνητής νοημοσύνης. Πιστεύεις ότι αυτό το κοινό θα νιώσει εξαπατημένο;

Ναι, έχει συμβεί αυτό. Θυμάσαι τον Πάπα που είχε βγει σε μία φωτογραφία που είχε γίνει viral; τότε με ένα μπαλενσιάγκα μπουφάν;

Ναι, βέβαια το θυμάμαι.

Αυτό ήταν AI. Ήταν AI και όλοι το είχαν πιστέψει, είχαν πάθει σοκ, είχαν υπερπιστεί τον Πάπα, είχαν κράξει στον Πάπα. Έχει γίνει χαμός, ήταν AI, έχει ανοίξει πολύ μεγάλο debate.

Φαντάζομαι δεν είχε ενημερωθεί ο Πάπας για κάτι τέτοιο. Να χρησιμοποιηθεί δηλαδή εκείνος προκειμένου ίσως να διαφημίσει μια εταιρεία ρούχων. Ή μπορούμε να με βεβαιότητα να πούμε πως ο φωτογράφος της αυθεντικής φωτογραφίας του Πάπα δεν ενημερώθηκε για την χρήση της φωτογραφίας του. Πιστεύεις ότι η χρήση τεχνητής νοημοσύνης μπορεί να είναι εκμετάλλευση πνευματικής δημιουργίας χωρίς συναίνεση;

Ναι, μπορεί. Αλλά πάλι δεν είναι το AI, αυτό συμβαίνει χρόνια τώρα με τα πνευματικά δικαιώματα. και με τα copyright στη φωτογραφία και με το Photoshop. Να κάνεις ένα μικρό twist, μία μικρή αλλαγή και άρα να είναι κάτι διαφορετικό. Αλλά σίγουρα, σε ηθικό επίπεδο, ναι. Είναι τρομακτικό. Οτιδήποτε μπορείς να το αντιγράψεις και να το αναπαράξεις, χάνει αυτομάτως τα copyrights του. Οτιδήποτε, ειδικά στη φωτογραφία. Και ειδικά με τη φωτογραφία που κυκλοφορεί πάρα πολύ στο ίντερνετ, και ο καθένας την κατεβάζει χωρίς ο δημιουργός να έχει δώσει τη συνένεσή του ή χωρίς να αγοράζονται οι φωτογραφίες, απλά να κυκλοφορούν. Δεν είναι ηθικό, ωστόσο παλεύουμε για τα κρέντις πάντα και παντού. Όχι λόγω του AI, πριν το AI!

Πώς φαντάζεσαι το ρόλο σου σαν φωτογράφο αλλά και σαν καλλιτέχνη γενικότερα τα επόμενα 10, 15 χρόνια; Σε σχέση με την τεχνολογική εξέλιξη.

Δεν τον σκέφτομαι σε σχέση με την τεχνολογική εξέλιξη, διότι δεν πιστεύω ότι άμεσα καλλιτεχνικά θα με επηρεάσει, όπως το βλέπω αυτή τη στιγμή, όχι. Ίσως μπορεί να με βοηθήσει. Ελπίζω να με βοηθήσει.

Με δεδομένο ότι η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να μιμηθεί οποιαδήποτε εικόνα, πιστεύεις ότι το κλικ σου παραμένει μοναδικό και ανεπανάληπτο;

Ναι, κάθε κλικ είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο, κάθε εικόνα είναι μοναδική και ανεπανάληπτη. Αυτό που κοιτάς τώρα, ένα δευτερόλεπτο μετά, είναι κάτι διαφορετικό και δεν μιμείται τόσο καλά. Επίσης, ναι, κάθε πίξελ είναι μοναδικό.

Κι όμως δεν σε αγχώνει όλο αυτό που γίνεται με την τεχνολογία; Αυτή η μοναδικότητα που περιγράφεις δεν θεωρείς ότι μπορεί να κοστίζει σε μια εταιρεία περισσότερο από ότι μια φωτογραφία παραγωγής TN;

Ναι, αυτό με τρομάζει. Γενικά, η υπερκατανάλωση με τρομάζει της εικόνας. Κατά βάση της εικόνας. Γιατί δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε και τι βλέπουμε. Πλέον, θεωρούμε ότι η βασική μας ύπαρξη είναι το ότι βλέπουμε. Εδώ που είμαστε, στο χώρο, συν όλη η ψηφιακή εικόνα στα κινητά και στις οθόνες, στους δρόμους, τα περιοδικά, όλα όσα ζούμε τα τελευταία χρόνια, τα τελευταία δεν ξέρω, πενήντα, είναι η εικόνα που βλέπουμε. Οπότε είναι ο υπερκαταναλωτισμός της εικόνας και υπερπροβολή το πρόβλημα. Η TN ήρθε λογικά κι οργανικά μέσα στον κόσμο της τεχνολογίας. Ωστόσο καλλιτεχνικά δεν γίνονται όλα γρήγορα, χωρίς να βρεις ένα δευτερόλεπτο να αξιολογείς τι είναι αυτό που βλέπω τώρα, τι συμβαίνει εδώ.

Άρα, η τεχνητή νοημοσύνη θα μπορούσε πολύ εύκολα να χρησιμοποιηθεί αντί κάποιου φωτογράφου, μιας και η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να φέρει πολύ πιο γρήγορα αποτελέσματα σε κάτι το οποίο είναι τόσο καταναλώσιμο. Άρα, με αυτήν την έννοια, ενώ το καλλιτεχνικό σου κομμάτι μένει ανεπηρέαστο, το επαγγελματικό σου κομμάτι εξασθενεί;

Ναι, όλα τα επαγγελματικά κομμάτια εξασθενούν ραγδαία.

Άννα Καλαϊτζίδου (ηθοποιός)

Τι είναι για σένα η έμπνευση και πώς κυλάει μια μέρα πρόβας και μια μέρα παράστασης;

Τι είναι η έμπνευση; Ωραία ερώτηση. Κοίτα, η έμπνευση είναι νομίζω αυτό που σε κάνει να θέλεις να γίνεις καλύτερος, να γίνεις πιο αληθινός, να γίνεις πιο Εσύ. Σε στιγμές απόγνωσης τη χρειάζομαι την έμπνευση περισσότερο, εννοώ επιτακτικά. Αλλά ναι, να εμπνευστείς για να πας κάπου πιο βαθιά, νομίζω κάπως πιο μέσα. Τώρα, μια μέρα πρόβας και μια μέρα παράστασης. Κοίτα, αν ξεπεράσεις την αντίσταση που είναι μια βασική μου παρέα, η οποία είναι σαν το φρένο που σου λέει όχι, όχι, όχι, αλλά μετά, στην πραγματικότητα, αυτό που θέλεις να κάνεις είναι να μπεις μέσα και να το κάνεις. Δηλαδή, αυτός είναι ο χώρος που αισθάνομαι καλά, που αισθάνομαι ωραία, που αισθάνομαι δημιουργικά. Αυτός είναι ο χώρος και της πρόβας, που έχει την άνεση της ανέρεσης, η πρόβα, δηλαδή, ότι αν κάτι πάει στραβά, δεν πειράζει. Και της παράστασης που έχει το μαγικό ότι είναι one take, δηλαδή, τώρα ό,τι γίνει μέσα εκεί και ό,τι σώσεις.

Εσύ προσωπικά έχεις ασχοληθεί με το AI; Το έχεις χρησιμοποιήσει στη διαδικασία πρόβας ή έρευνας κάποιου ρόλου;

Καθόλου. Το έχω χρησιμοποιήσει γιατί θέλαμε να πάρουμε δώρο σε κάποιο φίλο κάποια στιγμή και βάλουμε τα χαρακτηριστικά του, τον γκουγκλάραμε, του είπαμε να ψάξει, ποιος είναι, και να μας πει ένα δώρο. Αλλά εγώ, γενικά, δεν είμαι πολύ με την τεχνολογία, γενικά, όχι μόνο στο AI.

Ωραία, ωραία, ωστόσο, έχεις κάποιες γνώσεις, περί τίνος πρόκειται;

Βεβαίως.

Υπάρχουν κάποιοι προβληματισμοί που σου γεννιούνται γύρω από αυτό, γενικής φύσεως. Υπάρχει κάτι που σε ανησυχεί;

Κοίταξε, το ότι είναι ένα κομμάτι που έχει, ρε παιδί μου, δεδομένα και καταλήγει σε συμπεράσματα που δεν έχουν να κάνουν με ανθρώπινη σύναψη, οριακά, το κάνει κάπως περίεργο και λίγο στεγνό. Απ' την άλλη, σίγουρα θα έχει πράγματα τα οποία έχουν ενδιαφέρον. Δηλαδή, με ένα παρανοϊκό τρόπο, μπορεί να είναι ένας περίεργος εγκέφαλος που βγάζει ένα δικό του συμπέρασμα, να το πω έτσι. Με φρικάρει λίγο το γεγονός ότι δεν είναι μία ανθρώπινη σύναψη. Δεν έχεις ακριβώς να αντιπαχεθείς κάπου. Δηλαδή, θέλω να πω, να πεις ότι δεν συμφωνώ μαζί σου, έλα να το συζητήσουμε, αν και αυτό μπορεί να το κάνει, φαντάζομαι ότι ακόμα και αυτό μπορεί να κάνει, αλλά κατά τα άλλα, νομίζω ότι στην πραγματικότητα δεν πιστεύω ότι μπορεί να αντικατασταθεί.

Η αλήθεια είναι πως μπορείς να το εκπαιδεύσεις και να εξελιχθεί ακόμα και στο πως σκέφτεται. Γεγονός που θα μπορούσε κανείς να πει ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν εργαλείο για κάθε επάγγελμα.

Εγώ πιστεύω ότι, επειδή η θεατρική πράξη, είναι από τα λίγα καλλιτεχνικά επαγγέλματα τα οποία απαιτούν την παρουσία σαν κεντρική προϋπόθεση, τι να σου πω, πιστεύω ότι θα είμαστε οι τελευταίοι ποντικοί που θα αντιπαχθούμε στην τεχνολογική εξέλιξη. Θα ζήσουμε για πάντα, δηλαδή δεν μπορεί να μας αντικαταστήσει τίποτα. Θέλω να πω, ακόμα άντε πες γιατί και στην πρόβα, ξέρω εγώ, είναι ένα παιδί που το χρησιμοποιεί πάρα πολύ. Έγραψε ένα τραγούδι, ξέρω εγώ, έβαλε όλα τα δεδομένα της παράστασης. και έγραψε ένα τραγούδι πρόμο για την παράσταση με το AI. Δεν μπορεί να αντικατασταθεί η ανθρώπινη παρουσία, η παρουσία είναι απαραίτητη, για πλάκα μπορούν να γίνουν πολλά, όμως το θέατρο θέλει ανθρώπινη σάρκα.

Άρα, η θεατρική πράξη με ένα ολόγραμμα που ερμηνεύει ρόλους, πιστεύεις ότι θα μπορέσει να γίνει ή όχι;

Όχι, δεν το πιστεύω. Μπορεί να γίνει και να έχει ενδιαφέρον, σαν μια παράσταση, αλλά όχι ότι θα είναι αυτή η καινούργια πραγματικότητα. Δεν νομίζω δηλαδή ότι οι άνθρωποι μπορούν να συμφιλιωθούν με αυτό, να αρκεστούν σε κάτι τέτοιο, γιατί αυτό που ουσιαστικά πιστεύω ότι οι άνθρωποι έρχονται και βλέπουν στο θέατρο είναι η αδυναμία τους και το ευάλωτο τους κομμάτι, με το οποίο έρχονται σε επαφή μέσα από εμάς που είμαστε πιο ευαίσθητοι σαν πομποί και δέκτες, ας πούμε πάνω στη σκηνή, ως καλλιτέχνες είμαστε πιο ανοιχτοί στο να φανούμε γελοίοι, να φανούμε περίεργοι. Αυτό στη ζωή κάπως μας δυσκολεύει και το κοινό έχει ανάγκη να βλέπει ανθρώπους να τους συμβαίνουν εκείνα που οι ίδιοι δεν μπορούν να ζήσουν.

Άρα ένα ολόγραμμα δεν θα μπορέσει να συγκινήσει κιόλας;

Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον που λες, διότι η συγκίνηση στην πραγματικότητα μπορεί να έρθει με διάφορους τρόπους.

Άρα θα μπορούσε;

Ναι, ας πούμε ότι το AI γράφει ένα μονόλογο και το ολόγραμμα τον ερμηνεύσει, αυτό μπορεί να δημιουργήσει συγκίνηση. Θέλω να πω υπάρχει μια βάση δεδομένων που σκανάρει τον Τσέχοφ, τον Ίψεν, Σαίξπηρ, ξέρω γω, όλους αυτούς, άρα μπορεί να παραχθεί κάτι που να συγκινήσει. Αλλά όλο αυτό σαν ανθρώπινο αποτέλεσμα θα παρατηρηθεί, όχι σαν καλλιτεχνικό αποτέλεσμα.

Σε περίπτωση που, το κοινό παραδείγματος, δεν καταλάβει ότι αυτό είναι ένα αποτέλεσμα ΤΝ και το μάθει ετεροχρονισμένα θα αισθανθεί εξαπατημένο;

Κοίταξε, το κοινό, πιστεύω ότι θα έπρεπε να αισθάνεται ήδη εξαπατημένο και χωρίς το AI.

Γιατί;

Γιατί είναι πολλά πράγματα τα οποία θέλω να πω, είναι πολλά πράγματα τα οποία, κατά τη γνώμη μου, οριακά θα έπρεπε να εκτίθενται. Δεν μιλάω για λογοκρισία. Αλλά λέω, ρε παιδί μου, ότι πάρα πολλά πράγματα είναι σε πολύ χαμηλό επίπεδο πια και πολύ κακής εκπαίδευσης, οπότε δεν είναι κάτι διαφορετικό. Δεν πιστεύω δηλαδή ότι υπάρχει ένα επίπεδο, λόγο παιδείας. Όχι. Δεν ξέρω καν αν θα ασχοληθεί το κοινό με το τι είναι.

Άρα μπορεί κιόλας η τεχνητή νοημοσύνη να βοηθήσει με την έννοια ότι αν μη τι άλλο θα προσφέρει ένα υλικό το οποίο είναι από ένα επίπεδο και πάνω;

Ενδεχομένως αν έχει αποφασιστεί να γραφτεί κάπως έτσι. Ελπίζω να έχει κάποιο επίπεδο. Τέλος πάντων, οφείλει να μιλάει καλά ελληνικά, φαντάζομαι. Θέλω να πω ότι τουλάχιστον θα πρέπει να είναι σωστά τα ελληνικά, το οποίο δεν είναι σίγουρο ότι συμβαίνει αυτήν την στιγμή στο ελληνικό θέατρο.

Μια παράσταση με ποιοτική γλώσσα και απόντες τους ανθρώπους επά σκηνής, θα μπορούσε να γίνει νόρμα; Στο μέλλον, φαντάσου κάποια στιγμή στο μέλλον.

Κοίτα, η τέχνη πιστεύω ότι έχει να κάνει με μια βαθιά επιθυμία που μόνο ανθρώπινη μπορώ να την φανταστώ, να συνδεθείς με κάτι παράλογο, με κάτι που δεν μπορείς να το εκφράσεις. Δεν μπορώ να φανταστώ κάποιον να μην έχει κάτι στο μυαλό του και να πετυχαίνει. Με αυτή την έννοια, εννοώ ότι δεν μπορώ να φανταστώ την τέχνη χωρίς την ανθρώπινη δημιουργία, με την έννοια της σκέψης και της ποιητικής έμπνευσης. Δεν μπορεί να μην υπάρχει ανθρώπινη σκέψη. Από ακόμα και αυτόν που στην extreme περίπτωση θα προγραμματίσει το AI με τέχνη, θα έχει μια σκέψη από πίσω. Δηλαδή θα πρέπει κάποιος να βάλει τα δεδομένα του τι θέλει να κάνει μέσα από το AI. Υπάρχει μια ανθρώπινη επιθυμία που πάντα θα κρύβεται πίσω, πίσω, πίσω. Θα είναι ανθρώπινη κι ελπίζω να αναγνωρίζεται πάντα και να παραμένει πηγή ζωτικής ανάγκης.

Όταν η Πάτι Σμίθ σε μια συναυλία της αφιέρωσε ένα τραγούδι σε έναν παλιό της φίλο που είχε φύγει από τη ζωή κι ενώ τραγουδούσε συγκινήθηκε και "έσπασε" μπροστά στο κοινό, σταμάτησε το τραγούδι στη μέση, πήρε μια ανάσα, ζήτησε συγνώμη και ξανά άρχισε από την αρχή. Καταλαβαίνω ότι εκεί πέρα μπαίνει στην πραγματική ζωή το ανθρώπινο σώμα που συγκινείται και το κοινό επίσης από τη μεριά του συγκινείται ομοίως, όπως όταν σε μια κωμωδία πιάνουν τα γέλια τον ίδιο τον ηθοποιό, το κοινό γελάει ακόμα πιο πολύ. Κάτι τέτοιο φαντάζομαι ότι προφανώς το AI δεν θα είναι σε θέση ποτέ να μας φέρει, συμφωνείς με αυτό;

Όχι, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να το φέρει. Έχει την έκπληξη, είναι αυτό το κομμάτι ακριβώς που σου έλεγα πριν. Το κομμάτι της παράστασης έχει αυτό το μοναδικό ό,τι συμβεί, ό,τι ανταλλάξω εγώ με σένα κατά τη διάρκεια μιας σκηνής, μια ματιά ή ένα άγγιγμα, αν θα μου προκαλέσει μια καινούρια σκέψη, αυτό είναι μοναδικό και συμβαίνει μόνο εκείνη την στιγμή ανάμεσα στους ανθρώπους που είναι πάνω στη σκηνή και κάτω από τη σκηνή κι αν ξαναγίνει ακριβώς το ίδιο, θα γεννήσει άλλη απόχρωση, άλλη σκέψη. Γι' αυτό, εγώ πιστεύω ότι δεν μπορεί να αντικατασταθεί το ερμηνευτικό κομμάτι.

Μπορείς να προγραμματίσεις ωστόσο ένα μοντέλο να "σπάσει", ας πούμε, μέσα στην κάθε παράσταση, ένα ολόγραμμα ηθοποιού μπορεί να συγκινηθεί και να βάλει τα κλάματα.

Ναι οκ, θα είναι το ίδιο όμως; Θα γνωρίζει το κοινό ότι αυτό που βλέπει είναι προγραμματισμένο να συμβεί, δεν θα υπάρχει έκπληξη, δηλαδή θα γνωρίζει το κοινό ότι αυτό συμβαίνει τώρα αλλά και κάθε φορά. Άρα δεν υπάρχει η έκπληξη.

Σαν να ελλοχεύει η πλήξη μου ακούγεται πιο πολύ.

Ναι!

Έμαθα ότι πρόσφατα μια εταιρεία έκανε μια συναυλία στο Μουσείο Μπενάκη της Μαρίας Κάλλας, που ήταν σε ολόγραμμα η Μαρία Κάλλας και έπαιζαν, δηλαδή, τα τραγούδια από το Spotify και ήταν το ολόγραμμα πάνω στη σκηνή και τραγουδούσε.

Τέλειο. Θα ήθελα πολύ να πάω.

Άρα είσαι θετική με την ψηφιακή αναπαράσταση προσώπων;

Αυτό τώρα, τι να σου πω, είναι και ζήτημα γούστου. Δηλαδή, τώρα η Κάλλας είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο, το οποίο δυστυχώς οι νεότερες γενιάς δεν είχαμε την τύχη να έρθουμε σε επαφή με αυτό, η οποία ήταν μία κινούμενη τεχνική. Δηλαδή, για μένα θα είχε ενδιαφέρον αν όντως είναι πιστή η αναπαράσταση και πώς το λένε πιστό το ολόγραμμα, γιατί προφανώς έχουν αρκετά δεδομένα, θα ήθελα πάρα πολύ να την δω με την έννοια ότι αυτή ήταν ένα τέρας τεχνικής και ερμηνείας. Θα ήθελα να το δω σαν καλλιτέχνης και να κοιτάξω όπως κοιτάω και τους μουσικούς, όπως κοιτάω όλες τις μορφές της τέχνης. Αυτό θα ήθελα, αλλά δεν θα με ενδιαφέρει γενικά. Εννοώ δεν θα με ενδιαφέρει αν σε αντίθεση θα μπορούσα να δω κανονικούς ανθρώπους.

Θα μπορούσαμε ακόμα να χρησιμοποιήσουμε την δική σου φωνή και εικόνα και να φτιάξουμε μια παράσταση όπου θα τραγουδάς σαν την Μαρία Κάλλας.

Ναι, αυτό δεν μου αρέσει.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι θα πρέπει να υπάρχει κάποιο είδους περιορισμός ή έστω κάποια δικαιώματα;

Θα ήθελα, σε αυτήν την περίπτωση να υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί κάποια δικαιώματα. Δεν μου αρέσει γιατί μπορεί να το κάνει οποιοσδήποτε άλλος, εύκολα και για οποιονδήποτε δικό του λόγο. Θα έπρεπε να υπάρχει κάποια ειδοποίηση έγκριση, σίγουρα, γιατί είναι πιστικό, είναι και τόσο καλοφτιαγμένα τα πράγματα, κάποιος μπορεί να πιστέψει ότι είναι δική μου άποψη, αν με φτιάξουν να λέω πράγματα που διαφωνώ.

Αντώνης Εκάτη (Μουσικοσυνθέτης)

Θα ξεκινήσω λίγο πιο γενικά να σε ρωτήσω τι είναι για σένα η έμπνευση και πώς κυλάει μια μέρα δημιουργίας;

Μια μέρα δημιουργίας, πώς κυλάει, δεν είναι ότι ξεκινάω και λέω πάμε να δημιουργήσουμε, δεν έχω το αποτέλεσμα στο μυαλό μου, ότι τώρα θα κάτσω και θα φτιάξω, το κάνω λίγο σαν τον αθλητισμό. Εννοώ ότι έχω κάποια sessions μέσα στη μέρα, συνήθως είναι το εννιά το πρωί με δύο το μεσημέρι, που απλά μπαίνω στο στούντιο και λέω τώρα είμαι εδώ, τέλος, χωρίς εξωτερικά ερεθίσματα. Μου λέει ένας φίλος μου, ότι η έμπνευση είναι σαν ένα ελάφι που θα περάσει από μπροστά σου, εντάξει, καθόλου vegetarian φράση, αλλά θα περάσει από μπροστά σου και εσύ απλά πρέπει να βεβαιωθείς ότι την ώρα που θα περάσει έχεις το τόξο σου τεντωμένο. Και το ακούω, το έχω ακούσει και από πάρα πολλούς διάσημους που μιλάνε για το θέμα της έμπνευσης, ότι δεν έρχεται εκεί που θα κάτσεις να κοιτάς τον τοίχο. Άμα ήμουν συγγραφέας θα ήταν σαν να σου λέω ότι έχω ένα χαρτί και γράφω πάνω στο χαρτί μου. Πω πω, δεν γράφω τίποτα σωστό, δεν γράφω τίποτα καλό, δεν μ' αρέσει τίποτα και γεμίζω 45 χαρτιά που γράφω πάνω την ίδια φράση και δεν μ' αρέσει τίποτα ε και ξαφνικά, ώπ, κάτι θα έρθει, σχεδόν πάντα κάτι έρχεται. Δεν νομίζω ότι η έμπνευση είναι κάτι που έρχεται από το πουθενά, έρχεται πάνω στη δράση. Γι' αυτό κάπως ξεκίνησα να βάζω πρόγραμμα δημιουργικότητας στη ζωή μου. Έχω sessions καθημερινά γιατί πιστεύω πάρα πολύ σ' αυτό που λένε στα αγγλικά 'consistency'. Απλά πρέπει να το χτίσεις και καλύτερα να το χτίζεις κυριολεκτικά πέντε λεπτά τη κάθε μέρα παρά μία ώρα κάθε Σάββατο, ας πούμε. Οπότε, ναι, εγώ το έχω έτσι στο μυαλό μου. Ξεκινάω στις εννιά το πρωί, χωρίς κινητά, χωρίς τίποτα, κανένας περισπασμός, ούτε επαφή με social media. Απλά μπαίνω μέσα και αρχίζω. Αρχίζω με κάτι. Τώρα, μια μέρα δημιουργίας είναι που θέλω να κάνω ή έχω κάτι που πρέπει να παραδώσω σε ένα πλαίσιο δουλειάς. Και τότε απλά παίζω, δουλεύω πάρα πολύ στο να αναπτύξω το αντανεκλαστικό μου ως προς το παιχνίδι, με το που κάτι ακούσω και μου κάνει να το αρπάξω. Αυτό δουλεύω πιο πολύ, ναι, το αντανεκλαστικό δηλαδή της αίσθησης. Δουλεύω να αναπτύξω αυτό.

Από τότε που βγήκαν οι πλατφόρμες για την χρήση ΤΝ, στη χώρα, έχεις μπει στη διαδικασία να τις χρησιμοποιήσεις γενικότερα στη καθημερινότητά σου;

Ναι, τις χρησιμοποιώ αλλά για πράγματα, ας το πούμε, μη προσωπικά. Δηλαδή, αν έχω μια απορία για το πώς λειτουργεί κάτι, προχθές, ας πούμε, ήθελα να μάθω τη γνώμη του για το πώς χρησιμοποιούμε, το βάθος, τεχνικές για να χρησιμοποιήσω το βάθος σαν ηχητική παράμετρο, για να φτιάξω κάτι τρισδιάστατο. Πάρα πολλά από αυτά που μου είπε ήταν πράγματα που ήδη είχα δει στο YouTube, πράγματα που είχα συζητήσει με φίλους. Απλά ήμουν περίεργος να δω πώς θα μου τα δώσει, όλα μαζί σαν μία πληροφορία. Δεν θα το χρησιμοποιήσω για μουσική όμως ποτέ. Θα το χρησιμοποιήσω για πράγματα που πιστεύω πραγματικά ότι εγώ δεν μπορώ να κάνω πολύ καλά. Συνήθως μπορεί με ένα κείμενο που χρειάζομαι, ας πούμε, να του πω έγραψα αυτό το κείμενο, μπορείς να μου το κάνεις πιο ο,τι; Το χρησιμοποιώ να κερδίσω χρόνο, αλλά ποτέ για κάτι προσωπικό. Ποτέ για κάτι που εμπειρίχει συναίσθημα, γιατί πιστεύω δεν θα πάρω το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Αισθάνεσαι ότι υπάρχει κάποιο είδος απειλή ως προς εσένα; Εσύ μπορεί να μην το χρησιμοποιήσεις για κάτι πιο δημιουργικό αλλά υπάρχει η σκέψη ότι μπορεί κάποιος άλλος να το κάνει καταχρηστικά και εις βάρος σου;

Όχι, όχι καθόλου. Ας πούμε μέσα στη μουσική παραγωγή, μέσα στη μίξη, μέσα σε αυτό που λέμε μίξη, υπάρχουν πολλά AI εργαλεία. Υπάρχει, ας πούμε, ένα εργαλείο που του λες, πάρε αυτό το κομμάτι, το ήδη υπάρχων και κάνε το δικό μου να γίνει frequency match, οι συχνότητες να γίνουν ματς με εκείνο δηλαδή. Υπάρχουν κάποια τέτοια πράγματα, πολύ πριν το chatGPT. Όμως το AI δεν μπορεί να πάρει λάθος αποφάσεις που μερικές φορές, η λάθος απόφαση είναι η σωστή. Και αυτό δεν ξέρει να το κάνει το AI. Δηλαδή, να σου δώσω ένα παράδειγμα. Είναι φορές που χρειάζεται ένα από τα συστατικά σου να είναι “εκτός φάσης”, που λέμε. Αυτό είναι λάθος, αλλά το χρησιμοποιούμε για να γίνει κάτι πολύ συγκεκριμένο. Αυτή η λάθος επιλογή που δίνει ένα παραξένισμα, δεν θεωρώ πως το AI μπορεί με την ίδια δραστηριότητα να παράξει. Πολλές φορές λέμε στη μουσική δημιουργία, αυτό έγινε λάθος, τυχαία, και είναι τέλειο. Αυτό το AI δεν μπορεί, εκ των πραγμάτων, να το κάνει γιατί λειτουργεί με έναν αργό ρυθμό. Μου αρέσει να σκέφτομαι ότι κάνω κάπως αυτό που έκανε ο Brian Eno, που έκανε self-generative music, δηλαδή προγραμματίζε κάποια μηχανήματα σε συγκεκριμένες παραμέτρους και μετά τα άφηνε να παράγουν μουσική. Προγραμματίζω κάποιες παραμέτρους, δηλαδή με κλειδώνω και λειτουργώ εντελώς ορθολογιστικά, και μετά κάνω λες και δεν ξέρω τι κάνω.

Θεωρείς ότι υπάρχει περίπτωση να αντικαταστήσει την επαγγελματική σου σχέση, όχι την καλλιτεχνική, την επαγγελματική σου σχέση με τη μουσική; Δηλαδή να μπορέσει εκείνο ίσως καλύτερα από εσένα να προγραμματίσει τις παραμέτρους και να επιλέξει έπειτα τυχαία προς τα πού θα κινηθεί ένα μουσικό μέρος;

Αφού με ρωτάς για επαγγελματική σχέση, θα χρησιμοποιήσουμε τη λέξη πελάτης. Ένα ποσοστό πελατών, ναι, πιστεύω ότι θα το χάσω επειδή εκείνο θα απευθυνθεί στην τεχνητή νοημοσύνη.. Γιατί αν κάποιος χρειάζεται κάτι στα γρήγορα, το οποίο του είναι απλά στολίδι και μπορεί να πει στο ai 'give me a pop track' σε αυτό το BPM, κτλ, γιατί αυτός ξέρει ότι απλά θα πάει να το ρίξει πάνω σε κάτι που δεν θα ακουστεί και τόσο πολύ, δεν έχει λόγο να έρθει να πληρώσει εμένα να το κάνω. Όμως άμα κάποιος θέλει κάτι εξαιρετικά προσωποποιημένο, “πολυτελείας” αν θες, όχι, εκείνος δεν θα αρκεστεί στο AI. Δηλαδή, πιστεύω ότι οι υπηρεσίες πολυτελείας δεν υπάρχει περίπτωση να αντικατασταθούν, γιατί ένα πανάκριβο μπραντ που θέλει, ένα visual identity, θέλει κι ένα audio identity. Δεν μπορεί ένα AI να του δώσει μια ταυτότητα ηχητική. Αυτός με θεωρεί υπηρεσία πολυτελείας. Γι' αυτό δεν φοβάμαι καθόλου. Φοβάμαι για τα άλλα σίγουρα, αλλά για εκείνα που φοβάμαι, δεν ήλπιζα και ποτέ ιδιαίτερα αφού ο ανταγωνισμός και η αγορά εργασίας είναι τεράστια.

Αυτά τα “άλλα” που όπως λες, θεωρείς ότι μπορούν να αναπαραχθούν από την τεχνητή νοημοσύνη, θεωρείς ότι το αποτέλεσμα τους είναι καλλιτεχνικό δημιούργημα;

Όταν τα παράγει το AI;

Ναι.

Δεν ξέρω, έχω ανάμυττα συναισθήματα. Δηλαδή το ένα που έχω να σου πω είναι ότι αν πατήσεις play, πού ξέρεις ότι είναι AI; Ενώ εγώ δεν έχω αναπτύξει ακόμα τα αυτιά μου τόσο πολύ για να ακούω έναν ήχο και να ξέρω ότι αυτό έγινε μέσω AI.

Για να το θέσω αλλιώς, απαιτεί για εσένα ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα ανθρώπινο σώμα;

Για μένα προσωπικά ναι. Γιατί όταν βλέπω ένα έργο τέχνης, όταν ακούω ένα έργο τέχνης, νιώθω ή τουλάχιστον θέλω να αισθάνομαι ότι συνδέομαι με το δημιουργό ως άτομο, ως κοινωνικό και πολιτικό ον έτσι μόνο μπορεί να με αγγίξει. Για να με αγγίξει

ένα έργο τέχνης. έχω την ανάγκη να με κατευθύνει προς το να συνδεθώ με κάτι, είτε δικό μου είτε του ατόμου που το έκανε. Οπότε πάμε πίσω πάλι στην τελειότητα. Δηλαδή, όταν ακούς, τους πρώτους δίσκους του Coltrane, ζορίζεται πάρα πολύ, τον ακούς. Είναι ακόμα μικρός, τον πήρε ο Μάιλς Ντέιβις να παίξει μουσική και εκεί ακούς έναν άνθρωπο που προσπαθεί και δυσκολεύεται και αυτό είναι ακραία γοητευτικό.

Άρα ένα καλλιτεχνικό δημιούργημα μας ενδιαφέρει αν είναι άρτιο ή όχι, εν τέλει; Η αποτελεσματικότητα παραδείγματος χάρη, στην τεχνητή νοημοσύνη νιώθω ότι είναι το όσο πιο άρτιο και τέλει αποτέλεσμα.

Εδώ βέβαια μιλάμε και για τα prompts. Δηλαδή, δεν ξέρω αν υπάρχει το σωστό prompt που να μπορεί να κατευθύνει το AI να κάνει κι αυτό κάποιο ωραίο ή χρήσιμο λάθος, αλλά σίγουρα πιστεύω ότι, ακόμα και αν το κάνει το AI δεν μπορεί να κλάψει όπως ένας άνθρωπος;. Τουλάχιστον ελπίζω πως όχι, άμα με ρωτάς. Αλλά είναι σαν τον δίσκο “Τα Μπλουζ Του Πρίγκιπα” του Παύλου Σιδρόπουλου, που έχει άπειρα λάθη μέσα, και όποτε έχω ακούσει παιδιά να παίζουν τα τραγούδια από τον δίσκο αυτό και τα λάθη του Παύλου τα παίζουν. Δεν θεωρούν ότι ο Παύλος έκανε λάθος και θα το παίξουν εκείνοι σωστά. Αυτό που μας συνδέει είναι ότι εγώ που το παίζω ξέρω ότι αυτό είναι μες στο δίσκο και εσύ που το ακούς ξέρεις ότι αυτό είναι μες στο δίσκο κι είναι λάθος αλλά είναι ό,τι πιο όμορφο. Ενώ η τεχνητή νοημοσύνη αν πάρει τον δίσκο αυτό θα θεωρήσει τα λάθη αυτά, για σωστά, προσπερνώντας το κάτω κείμενο.

Οπότε, σε ένα θεωρητικό επίπεδο, όταν το AI μπει στη διαδικασία να τα αναπαράξει, δεν θα υπάρχει αυτό το συνωμοτικό του ότι τώρα εδώ πέρα μιλάμε για ένα λάθος. Νιώθω την ανάγκη να πω ότι χρησιμοποιούμε με μεγάλη ευκολία τις λέξεις σωστό και λάθος.

Ναι όντως, δεν ξέρω αν έχει την ικανότητα το AI να καταλάβει αυτές τις δύο έννοιες, εδώ εμείς θα μπορούσαμε να μιλάμε χρόνια για το τί είναι το λάθος. Νομίζω ότι το ωραίο πράγμα με το λάθος είναι ότι προκύπτει από εκεί που δεν το περιμένεις. Και επίσης είναι και η αντίδραση που ακολουθεί μετά “το λάθος”. Δηλαδή, αυτό που έλεγε ο Μάιλς Ντέιβις, ότι δεν υπάρχει λάθος νότα, σημασία έχει τι θα κάνεις μετά από αυτήν. Που είναι αλήθεια. Ενώ αν το πάρουμε μουσικολογικά, άμα παίζεις μια αλλοίωση η οποία δεν έχει καμία σχέση με τα αρμονία, το που θα τη ρίξεις έχει σημασία και της δίνει το χρώμα. Τώρα, όλα αυτά αν μπορεί να τα κάνει το AI, ξέρω εγώ; Υπάρχει μια ανησυχία. Λένε, ας πούμε, το επόμενο AI θα είναι 150 φορές πιο έξυπνο από τον Άϊνστάϊν. Τι να σου πω;

Πιστεύεις ότι το 150 φορές πιο έξυπνο του Einstein AI θα μπορέσει να παράξει ένα μουσικό κομμάτι ικανό να πείσει το κοινό ότι πρόκειται για ανθρώπινο δημιούργημα; Μπορεί, άλλωστε το κοινό είναι πολύ εύκολα κατευθυνόμενο.

Πώς πιστεύεις ότι θα αισθανθεί το κοινό όταν μάθει ότι το τραγούδι που τον συγκινεί είναι προϊόν AI; Θα νιώσει εξαπατημένο;

Πρέπει να διαχωρίσω για ποιο κοινό αναφέρομαι προκειμένου να απαντήσω. Άμα μιλήσουμε για αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε μάζα, το εύκολα κατευθυνόμενο κοινό, που ανέφερα πριν, και το πώς καταναλώνει μουσική η μάζα, εσύ πιστεύεις ότι την νοιάζει ή ότι μπορεί να αισθανθεί εξαπατημένη από ένα μουσικό κομμάτι;

Όχι βέβαια. Καταλαβαίνω τον διαχωρισμό που πας να θέσεις.

Ναι, την αντίθεση. Γι' αυτό σου λέω ότι μπορεί να ακουστεί ελιτιστικό, ότι εγώ ξέρω κι είμαι έξω από τη μάζα. Όχι. Αλλά ταυτόχρονα κάθε πρόοδος νιώθω ότι είναι ένα δίκοπο μαχαίρι. Δηλαδή, σκέψου παλιά, όταν υπήρχε ένα γραμμόφωνο σε απόσταση 20 τετραγωνικών χιλιομέτρων, στην εποχή του ρεμπέτικου, που η κατανάλωση της μουσικής δεν ήταν κάτι εύκολο. Έπρεπε ή να έχεις γραμμόφωνο, που δεν ήταν εύκολο, ή να πας να ακούσεις τον Παπαϊωάννου να παίζει. Γι' αυτό και, ας πούμε, έχουνε καταγραφεί περιστατικά που πήγαινε ο άλλος στην ταβέρνα να ακούσει τον Παπαϊωάννου, παρήγγελε ένα κομμάτι, έβγαινε να το χορέψει, και άμα έβγαινε και κάποιος άλλος να χορέψει, βγαίνανε μαχαίρια. Αυτό με το μαχαίρι δεν το λέω για μαγκιά και καθόλου δεν το υποστηρίζω αυτό, απλά θέλω να σου πω ότι, επειδή ο άλλος είχε τόσο καιρό να ακούσει μουσική, δεν μπορούσε να ακούσει πουθενά αυτό το τραγούδι και ήθελε να πάει να το χορέψει, ήταν σημαντικό για αυτόν ότι εγώ το παράγγειλα, τώρα, εγώ θα το χορέψω. Δηλαδή υπήρχε κάτι πολύτιμο, πλέον κάτι αντίστροφα αποπροσανατολιστικό, πίσω από τη λέξη καταναλώνω μουσική. Οπότε σίγουρα το YouTube, το Spotify από τη μία είναι τέλεια πράγματα γιατί ξαφνικά έχουμε όλη τη μουσική ever στα χέρια μας να μπορούμε να την ακούσουμε, που είναι τεράστια ευλογία. Είναι πολυτέλεια ότι εγώ μπορώ να ακούσω τους Ιαπωνέζ ας πούμε. Αλλά ταυτόχρονα το ότι έγινε τόσο εύκολο να φτιάξω μουσική που μοιάζει Ιαπωνική, συνεισφέρει στην κοινωνία της γρήγορης κατανάλωσης που ζούμε. Μπορείς να το προσέξεις από το πώς έχει εξελιχθεί η διάρκεια των κομματιών, όταν οι Doors γράφανε το Come On Baby Light My Fire, που είναι επτά μισή λεπτά και έχει μέσα ένα σόλο για δυόμιση λεπτά, αυτό, τώρα μία εταιρεία που κάνει μουσική δεν θα το επέτρεπε, θα σου έλεγε ένα κομμάτι σήμερα πρέπει να είναι γύρω στα τρία λεπτά, γιατί δεν κάθεται κάποιος να ακούσει πιο πολύ, γιατί τα στατιστικά λένε αυτό, κτλ. Οπότε ήθελα να σου πω, ανάλογα το τι ψάχνει ο καθένας. Αν για σένα η μουσική είναι μια μουσική υπόκρουση, δεν θα σε αφορά πώς φτιάχτηκε κι αν το έφτιαξε άνθρωπος ή μηχανή. Να συνεχίσω την απάντηση μου και λίγο αλλιώς; Γιατί υπάρχει και μια άλλη όψη, ότι εγώ και εσύ μιλάμε από μια θέση προνομίου, γιατί μπορούμε και ξέρουμε να φτιάξουμε μουσική. Αυτό είναι ένα τεράστιο προνόμιο που δουλέψαμε να το αποκτήσουμε. Δεν σου λέω ότι ήρθε από το πουθενά, αλλά μπαίνω στη θέση, ας πούμε, ενός παιδιού που δεν έχει ιδέα από μουσική, που γράφει ωραίους στίχους, που πιστεύει ότι οι στίχοι του έχουν κάτι να πουν. Χρησιμοποιεί το AI για να φτάσει στο τελικό αποτέλεσμα και με αυτό, κάποιος θα συνδεθεί. Αυτό δεν το θεωρώ εξαπάτηση. Γι' αυτό σου λέω, είναι δίκοπο μαχαίρι γιατί, στην τελική κιάλας, το τι συγκινεί κάποιον δεν έχει να κάνει με το πρόσωπο. Αυτό που σου λέω, όταν πατήσεις play δεν ξέρεις. Απλά, ταυτόχρονα, επιμένω σε αυτό που σου λέω, ότι είναι δίκοπο μαχαίρι. Απ' την μία, βοηθάει άτομα που δεν ξέρουνε μουσική, όμως, θα μπορούσε κάποιος εύστοχα να μου πει: καλά, ρε εσύ, θες να να σου δώσει πίσω κάτι μία τέχνη που εσύ δεν της δίνεις χρόνο να τη μάθεις; Απ' την άλλη, τώρα, αν εγώ, ας πούμε, είμαι 16 χρονών και δεν μπορώ καν να το αντιληφθώ αυτό, αλλά έχω κάτι να πω και βρίσκω αυτό σαν εργαλείο, γιατί να μην μπω στην διαδικασία; Είναι ένα δίκοπο μαχαίρι. Είναι γκριζα η απάντησή μου. Είμαι προβληματισμένος.

Μπορώ εγώ να πω στο AI αφού βάλω τρία τραγούδια σου, να μου γράψει ένα καινούργιο τραγούδι σαν της Εκάτης και να μοιάζει πολύ το στυλ και το ύφος. Ποιά είναι η σκέψη σου;

Είναι το θέμα που έγινε τώρα: με τον Μιγιαζάκι που έγινε γνωστό, τότε υπήρχαν δυο σκέψεις στο μυαλό μου. Είτε είναι ένας καλλιτέχνης ο οποίος, επειδή έχει κοπιάσει τόσο πολύ να βρει το χαρακτήρα του με την τέχνη του, δεν τον αγγίζει τίποτα, γιατί αυτός ξέρει τον κόπο που έκανε κι αυτή είναι για εκείνον η επιβράβευση και τελειώνει

εκεί, ή τον πλήγωσε τόσο πολύ αυτό που συνέβη που πάγωσε εντελώς. Εγώ νομίζω, που δεν είμαι σε μία ηλικία ακόμα να έχω φτάσει να γίνω ζέν άνθρωπος, δεν θα ένιωθα όμορφα τώρα. Όπως και να το δεις πρέπει να αναπτυχθεί το κατάλληλο νομικό πλαίσιο.

Σε ένα σκηνικό που αλλάζει τόσο γρήγορα και μεταμορφώνεται όχι μόνο η ίδια η πληροφορία αλλά και η αγορά, τα δικαιώματα, η αδιαφάνεια, πιστεύεις μέσα στα επόμενα χρόνια θα αλλάξει η σχέση σου με την τέχνη σου;

Όχι, όχι, καθόλου. Αλλά δεν νομίζω ότι είμαι μόνο εγώ, δεν νομίζω ότι είμαι μόνος μου. Θεωρώ το AI βγάζει από την εξίσωση τη διαδικασία που γεμίζει εμάς, αφαιρεί όλους εκείνους τους λόγους που εμείς θέλουμε να κάνουμε τέχνη. Θα μπορούσα να γενικεύσω και να μιλήσω εκ μέρους πάρα πολλών δημιουργών ότι και το αποτέλεσμα είναι η ντόπα μας, σίγουρα είναι και το αποτέλεσμα σημαντικό για εμένα, αναγνωρίζω ότι δεν είμαι ο Τζον Κέιτς που έλεγε “δεν με νοιάζει καθόλου το αποτέλεσμα, με αφορά μονάχα το process και αυτό είναι το έργο μου”. Αλλά την ίδια στιγμή, αν πεις τώρα στο AI να παράξει ό, τι αποτέλεσμα εσύ φαντάζεσαι στο μυαλό σου, χωρίς μισό δευτερόλεπτο διαδικασίας, ε κάποια στιγμή δεν θα βαρεθείς; Εννοώ, αυτή είναι η ζωή, μια προσπάθεια, μια ανακάλυψη, αλλιώς είναι όλα σκέτη πλήξη. Μα, εκεί είναι όντως η χαρά, στη διαδικασία του να βρίσκεις και να κάνεις λάθη και να παίζεις. Ακριβώς σκέψου να δώσεις σε ένα παιδί πέντε παζλ και να είναι φτιαγμένα έτοιμα. Τι να τα κάνει έτοιμα τα παζλ, άμα δεν τα έχει φτιάξει; Ναι. Νομίζω ότι αυτή η κουβέντα έχει να κάνει, με την ρομαντικοποίηση της δραστηριότητας, αλλά ταυτόχρονα να προσέξουμε να μην πάμε και στην ρομαντικοποίηση της ταλαιπωρίας. Δηλαδή, δεν έχει νόημα να απαρνιέμαι εκείνο που με βοηθάει, να αγαπήσω και να μάθω τον εγκέφαλο μου να παράγει ντοπαμίνη από τη διαδικασία, να χαίρομαι σαν ένα παιδί με ένα παιχνίδι. Αυτό.

Νεφέλη Φασούλη (Τραγουδίστρια)

Πριν ξεκινήσουμε το θέμα των μεγάλων αλλαγών με το AI, θα ήθελα να ρωτήσω κάτι πιο ουσιαστικό σε σχέση με την καλλιτεχνική σου φύση. Τι είναι για εσένα η έμπνευση και πώς κυλάει μια μέρα δημιουργίας;

Η έμπνευση για μένα είναι μια ιδέα που μου φέρνει μεγάλη συγκέντρωση. Δηλαδή, καταλαβαίνω ότι μπορώ, με αφορμή κάτι που μου συνέβη, που ταυτόχρονα κάπως ενεργοποιεί πολύ έντονα συναισθήματα. Δηλαδή, είναι συναισθηματικό χαρακτηριστικό. Μια ιδέα μου καρφώνεται στο μυαλό και δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι άλλο. Μια μέρα δημιουργίας είναι μια μέρα που δεν κάνω τίποτα άλλο παρά να ασχολούμαι μόνο με αυτή την ιδέα. Απλά και ωραία. Δηλαδή, δεν θεωρώ τόσο δημιουργικά όλα τα άλλα παρεμφερή της δουλειάς, παρά την ίδια τη δημιουργία, δηλαδή να γεννηθεί κάτι από το μηδέν που δεν έχει ξαναγεννηθεί. Και αυτό, για να γίνει, πρέπει απλά να κάτσω στο σπίτι και να κάνω μόνο αυτό. Ή σπίτι ή όπου.

Εσύ προσωπικά έχεις ασχοληθεί με την τεχνητή νοημοσύνη, χρησιμοποιείς chatGPT; Το έχεις χρησιμοποιήσει στην διαδικασία της τέχνης σου;

Ίσως πιο πρώιμα στάδια της τεχνητής νοημοσύνης, δηλαδή, όχι όλα αυτά τα καινούργια που έχουν βγει το τελευταίο δίχρονο. Σίγουρα, έχω χρησιμοποιήσει σε φάσεις εκπαίδευσης, δηλαδή, σε φάσεις που εγώ προπονούμαι, δηλαδή για τον εαυτό μου. Να το χρησιμοποιώ πάρα πολύ για να γράψω, δηλαδή να συνθέσω, νομίζω πως όχι. Ίσως κάποιες πτυχές αυτού, αλλά όχι με την έννοια ότι αλγοριθμικά

περιμένω να μου γραφτεί η σειρά ακόντων. AI υπάρχει και σε ένα πρόγραμμα ηχογράφησης, σε ένα εφέ ξέρω 'γώ που μπορείς να το βάλεις και να σου τροποποιήσει λίγο τη φωνή για αισθητικούς λόγους, το έχω χρησιμοποιήσει εκεί σίγουρα.

Θυμάσαι όταν απέκτησες την δυνατότητα, δηλαδή όταν πρώτο ήρθες σε επαφή με όλο αυτό, στη διαδικασία την καλλιτεχνική, υπήρξαν κάποιοι προβληματισμοί που σε δημιουργήθηκαν, πως αισθάνθηκες με την ικανότητα της επεξεργασίας των καλλιτεχνικών σου χαρακτηριστικών;

Δεν μου δημιουργήθηκαν πάρα πολύ φοβικές σκέψεις, ότι θα αντικαταστήσει τους ανθρώπους και τέτοια. Δεν πιστεύω καθόλου ότι θα αντικαταστήσει τους ανθρώπους. Ίσα-ίσα που εγώ, που σου μιλάω από τη θέση μιας τραγουδίστριας και όχι ενός οργανοπαίχτη, με έβγαλε και από μια πάρα πολύ δύσκολη θέση, να ξεπερνάω κάποια εμπόδια, κάποια πρακτικά του πώς ακούγεται μια συγχορδία που δεν ξέρω να παίξω ή πράγματα που ακούω να μου προσδιορίζει τι είναι που δεν μπορούσα να τα ονομάσω. Δηλαδή, νομίζω ότι με έβγαλε πιο πολύ από μια δύσκολη θέση που μου έλειπε πρακτική γνώση να παίξω, δηλαδή, ενώ την έχω θεωρητικά κάπως. Δεν το έχω δει ακόμα ως απειλή. Φαντάζομαι ότι από εδώ και πέρα θα γίνονται όλο ένα και πιο, πώς να σου πω, θα καλυτερεύει τόσο πολύ το AI που θα έρχεται πολύ κοντά σε αυτό που πιθανώς κάνουμε. Προς το παρόν, αισθάνομαι ότι εμπιστεύομαι πολύ τον ακροατή και το καλό του γούστο, για να μην φοβάμαι ότι αυτό που έχει έρθει θα με αντικαταστήσει.

Αντιλαμβάνομαι μια ανάγκη να στηριχθείς στην οικουμενικότητα που δημιουργεί η βαθιά προσωπική τέχνη, καλά δεν λέω;

Μόνο αυτός πιστεύω ότι είναι ο παράγοντας για τη δημιουργία. Ότι κάθε τι που βγαίνει είναι ιδιαίτερο γιατί το έχει γράψει αυτός που το έχει γράψει και βλέπεις μέσα σε αυτό την προσωπικότητα, την αυθεντικότητα του, το βίωμα του, την ιστορία του. Αυτό το πράγμα, ό,τι και να γίνει, δεν μπορεί να περαστεί σε ένα μηχάνημα και ούτως ή άλλως, για μένα, ο κανόνας για το αν ένα έργο είναι καλό ή όχι ερχόταν πάντα από αυτό, αφητηριακά ούτως ή άλλως. Πιστεύω ότι ένα αριστούργημα έχει να κάνει μόνο με το δημιουργό του και αυτά που έχει ζήσει ο ίδιος. Οπότε, δεν το νιώθω ως απειλή, όχι. Πιο πολύ νιώθω φόβο για τον ακροατή που θα επαφίεται στην εύκολη πληροφορία και θα σταματήσει την πιο βαθιά αναζήτηση. Αλλά για τον ίδιο τον καλλιτέχνη δεν φοβάμαι κάτι.

Άρα, αυτό που σε συγκινεί, τι θα έλεγες ότι είναι;

Η προσωπικότητα του δημιουργού. Δηλαδή, φαίνεται ο εαυτός του την ώρα που γράφει, το συναίσθημά του, η έμπνευσή του, αυτά που έχει διαβάσει. Δηλαδή, ένας άνθρωπος είναι τριάντα χρόνων και γράφει κάτι: τριάντα χρόνια μαζεύει πληροφορία, τη ζωή του, την οποία κάπως μπορείς να τη διαβάζεις σε ένα χαρτί, να την ακούσεις σε ένα τραγούδι και όσο και να δώσεις εντολή στον αλγόριθμο να πάρει τέτοια δείγματα, είναι αδύνατο να τα βασίσει κάπου. Το βασίζεις στην τύχη και αυτό φαίνεται ότι βασίζεται στην τύχη. Κανένας άλλος δεν δημιουργεί στην τύχη. Νομίζω ότι μάλλον το τυχαίο της εντολής είναι αυτό που με απομακρύνει από το να πιστέψω. Μου φαίνεται αδύνατον να τύχει τόσο καλά οι εντολές να λειτουργήσουν σωστά και να βγει ένα πράγμα που να έχει συνοχή και νόημα.

Εντωμεταξύ νιώθω ότι και το τυχαίο το χρειάζεσαι στην τέχνη αλλά με μια εντελώς διαφορετική οπτική.

Ναι για την τυχαιότητα, ό,τι συμβαίνει πάνω στην σκηνή εμπεριέχει κάτι το τυχαίο, που μπορεί να συμβεί και να γεννήσει δημιουργία, ένα γέλιο, άμα ξεχάσω κάποιο στίχο, οτιδήποτε περιλαμβάνει μια προσωπικότητα. Το σύστημα τυχαία θα επιλέξει από τη βάση δεδομένων του κάποια δεδομένα και θα συνθέσει κάτι που δεν συνδέει τους ανθρώπους. Και είναι η προσωπικότητα, κατάλαβες; Δηλαδή δεν μπορώ να συγκινηθώ με μια βάση δεδομένων. Τη βλέπω, είναι ορατή, την αναγνωρίζω, βλέπω ότι εμένα με βοηθάει να αποκωδικοποιήσω πολλά πράγματα στη μουσική. Ότι η μουσική όντως είναι μια βάση δεδομένων και τα στοιχεία της είναι κάποια δεδομένα που και εμείς τα διαλέγουμε. Αλλά δεν τα διαλέγουμε ποτέ στατιστικά ή στην τύχη. Ενώ ο αλγόριθμος αυτό κάνει.

Πιστεύεις ότι, ας πούμε, βγαίνει ένα τραγούδι. το οποίο είναι τεχνητή νοημοσύνη. Βγαίνει στο Spotify ή βγαίνει σαν soundtrack σε μια ταινία, και το κοινό συγκινείται. Πιστεύεις αν μάθει μετά ότι είναι AI, θα νιώσει εξαπατημένο ή δεν θα το νοιάξει καν;

Το κοινό δεν θα νοιαστεί καθόλου. Δεν. Γενικά, οτιδήποτε σου κινητοποιεί το συναίσθημα, γενικώς καλός να κινητοποιεί. Ακόμα και AI να είναι. Δηλαδή, για μένα, κακώς θα νιώθεις εξαπατημένος από την ΤΝ, εφόσον συγκινήθηκες. Κάπου αλλού πρέπει να ψάξεις γιατί συγκινήθηκες από κάτι τέτοιο, τόσο απλό. Αλλά γενικά, για να καταφέρεις και να συγκινήσεις επιτυχία είναι. Δηλαδή, εγώ αυτό θέλω να κάνω ως καλλιτέχνης, να συγκινώ.

Πώς αισθάνεσαι με όλο αυτό το οποίο γίνεται; που μπορεί, ξέρω εγώ, να πάρουν τη φωνή σου και να την χρησιμοποιήσουν, να πεις κομμάτια που δεν σε ενδιαφέρουν, να μιλήσεις λόγια που δεν θες;

Αυτό είναι έντονα παραβιαστικό και παράνομο. Δηλαδή, νιώθω όντως πολύ παραβιασμένη από αυτό και περιμένω κάποια στιγμή την νομοθεσία να λάβει δράση. Είμαστε σε αυτή την άχαρη περίοδο που όλα ξεπηδάνε και δεν κάνει κανένας τίποτα. Αλλά, εγώ φαίνομαι απέναντί τους, αν το δω και το διαπιστώσω.

Πώς φαντάζεσαι το ρόλο σου ως τραγουδίστρια τα επόμενα δέκα χρόνια, υπολογίζοντας την τεχνολογική εξέλιξη που πάει τρέχοντας, σκέψου πόσο αλλού μπορεί να φτάσει τα επόμενα χρόνια;

Εγώ αυτό που καταλαβαίνω ότι θα γίνει, τουλάχιστον με βάση εμένα, είναι ότι θα δίνω κατά καιρούς αρτιότερο αποτέλεσμα σε σχέση με το παρελθόν. Ρε παιδί μου, εμάς η δουλειά μας, που κυρίως είναι παραστατική τέχνη, δηλαδή στεκόμαστε σε μια σκηνή και παίζουμε, βασίζεται κυρίως στην τεχνολογία και με βάση αυτό, καμιά φορά αποδίδουμε καλά ή όχι. Εγώ δηλαδή ξέρω ότι έχω κάποιες ικανότητες σωματικές, ρε παιδί μου, που είτε θα μπορώ είτε δεν θα μπορώ να τις δίνω. αλλά το θέμα είναι ότι αναλόγως αν μπορεί και η τεχνολογία επηρεάζει το live μου και αισθάνομαι ότι απλά αυτό που θα δίνω, θα είναι πολύ καλύτερο ποιοτικά, μάλλον αισθητικά και στον ήχο. Βλέπω δηλαδή ότι θα φτιάξουν πάρα πολλά πράγματα στη τεχνολογία, γιατί ρε παιδί μου AI είναι και τα φώτα που είναι στο live ρομποτικά και αυτή τη στιγμή απλά στρίβουν γύρω γύρω, γιατί τις μισές φορές δεν αντιλαμβάνονται το σήμα μου αλλά σε 10 χρόνια θα το αντιλαμβάνονται, και κατάλαβες; Νομίζω θα δίνω δηλαδή ένα ποιοτικό αποτέλεσμα πολύ καλύτερο. Δεν ξέρω αν θα επηρεάσει κάτι άλλο. Εγώ ξέρω να κάνω ένα πράγμα και νομίζω ότι αυτό θα κάνω μέχρι το τέλος της ζωής μου και από εκεί και πέρα θα επηρεάζει ποιοτικά το AI αυτό που κάνω στις εμφανίσεις μου, ναι ή στον ήχο από το στούντιο. Ξέρεις, σε τέτοια πράγματα νομίζω δηλαδή ότι μάλλον θα μου ανοίξει καινούρια ηχητικά τοπία, ρε παιδί μου. Στην ουσία θα μου φτιάξει το περιτύλιγμα για αυτό που είμαι πραγματικά, που είμαι τώρα, και αυτό θα

είμαι μέχρι το τέλος της ζωής μου. Και νομίζω ότι γι' αυτό και δεν φοβάμαι τόσο και δεν νιώθω απειλή, γιατί κάπως νιώθω σίγουρη για το ότι το κοινό ταυτίζεται πιο πολύ με την προσωπικότητα του καλλιτέχνη παρά με το περιτύλιγμα του και το φτιασίδωμα, το ηχητικό εννοώ πάντα έτσι. Οπότε νομίζω ότι αυτό θα γίνει. Απλά θα αλλάξει το περιτύλιγμά μου.

Τώνια Τζιρίτα Ζαχαράτου (Ποιήτρια)

Πώς αντιλαμβάνεσαι της θέσης της ποίησης σήμερα, σε μια εποχή που κυριαρχεί η ταχύτητα της εικόνας και της πληροφορίας;

Ωραία. Λοιπόν, νομίζω πως θα εστιάσω σε δύο σκέλη. Το ένα έχει να κάνει με το γεγονός ότι η ποίηση ταυτόχρονα είναι μια πολύ συμπυκνωμένη και σύντομη μορφή τέχνης. Οπότε, νιώθω ότι έχει μπορέσει να ενσωματωθεί και να εμπορευματοποιηθεί, βέβαια, στα νέα μέσα. Δηλαδή, μπορεί πολύ εύκολα να γίνει story στο Instagram. Μπορεί πολύ εύκολα να γίνει ένα μικρό, ας πούμε, απόσπασμα που ανταλλάσσεται μεταξύ ατόμων διαδικτυακά ή κάτι που θα διαβάσει ένα άτομο μέσα στην καθημερινότητά του που μπορεί να μην έχει την αφοσίωση για να διαβάσει ένα μακροσκελές ποίημα ή μυθιστόρημα. Οπότε νιώθω ότι, από τη μία, η ποίηση μπορεί να επιβιώσει και να εμπορευματοποιηθεί ή να διαμεσολαβηθεί από τα νέα τεχνολογικά μέσα, από τα κοινωνικά δίκτυα, κτλ, που, με έναν τρόπο, διασώζεται. Όμως ποια μορφή τέχνης; Δηλαδή, κάτι χάνει, κάτι κερδίζει. Γιατί παραμένει κομμάτι της ζωής των ανθρώπων και παραμένει κομμάτι του πώς σχετίζονται ως διάφοροι μεταξύ τους. Οπότε δεν θεωρώ ότι έχει τόσο σημασία να κινητοποιούμε απαραίτητα για το πώς θα επιβιώσει η ποίηση. Ταυτόχρονα, δεν θεωρώ ότι πρέπει να κινητοποιούμε γιατί υπάρχει κάτι σίγουρα. Διαχρονικό και πανανθρώπινο στο πώς οι άνθρωποι χρειάζονται την ποίηση και πώς η ποίηση μπορεί να μεταβολήσει κάποιες ανθρώπινες ευαισθησίες και να επανασυστήνει τη γλώσσα και τον κόσμο. Δεν πιστεύω ότι αυτό μπορεί να υποκατασταθεί από κάποια άλλη μορφή τέχνης ή έκφρασης.

Η ποίηση, τι ακριβώς είναι για σένα και πώς προκύπτει η δημιουργία;

Νομίζω πως για μένα, βασικά η ποίηση είναι ένα παιχνίδι με τη γλώσσα, δηλαδή, ένας τρόπος η γλώσσα να επινόει εκ νέου τον εαυτό της διαρκώς και να ανακατασκευάζει την πραγματικότητα, να την δίνει με νέες λέξεις και να την επανασυστήνει. Δηλαδή, να φτιάχνει μέσα από λέξεις έναν νέο τρόπο να βλέπουμε και να υπάρχουμε μέσα στον κόσμο. Και το δεύτερο σημείο της ερώτησής σου ήταν: Πώς προκύπτει η δημιουργία; Νομίζω πως για μένα η δημιουργία είναι αρκετά συνειδησμένη με την αίσθηση και τη διαδικασία του παιχνιδιού, με μία διαρκή ανάγκη να πειράζουμε και να ξηλώνουμε τα πράγματα, και να τα κατασκευάζουμε και να δοκιμάζουμε και να πειραματιζόμαστε με τα υλικά μας. Ακόμα και με πολύ απλά και βασικά υλικά, όπως είναι οι λέξεις στην περίπτωση της ποίησης, που είναι κάτι τόσο καθημερινό και αδιαχώριστο με την ανθρώπινη κοινωνική ύπαρξη, που πολλές φορές είναι σαν τον αέρα, είναι σαν την αναπνοή. Ξεχνάμε όταν τα χρησιμοποιούμε. Αλλά στην ποίηση αποκτάς μία νέα συναισθηματικότητα με τις λέξεις και αρχίζεις να τις πειράζεις και να παίζεις, και αυτό μου φαίνεται πάρα πολύ βοηθητικό.

Εσύ έχεις χρησιμοποιήσει AI για όλο αυτό το κομμάτι των λέξεων που λέμε;

Δεν έχω χρησιμοποιήσει AI ως κομμάτι της δημιουργικής μου διαδικασίας. Το έχω χρησιμοποιήσει όχι για να παράξω εγώ πρωτότυπη ποίηση, αλλά επειδή μεταφράζω

κιάλας, έχω μπει στον πειρασμό γιατί είχα την περιέργεια να δω μία διαφορετική μεταφραστική εκδοχή σε ποίημα που έχω μεταφράσει και έτσι έχω χρησιμοποιήσει το AI σε μετάφραση ποίησης. Περισσότερο από αυτή την περιέργεια, το να δω μία διαφορετική μεταφραστική εκδοχή.

Υπάρχουν κάποιοι προβληματισμοί γύρω από αυτό το χώρο του AI;

Υπάρχουν σίγουρα προβληματισμοί γύρω από το χώρο του AI, γιατί νιώθω ότι από τη μία θα μπορούσε να είναι ένα πολύ γοητευτικό και χρήσιμο εργαλείο που να συμπληρώσει, να συνεισφέρει, να συνομιλήσει με την μη τεχνητή νοημοσύνη, την ανθρώπινη νοημοσύνη. Αλλά ταυτόχρονα, το γεγονός είναι κάτι τόσο εμπορευματοποιημένο και κάτι που μπορεί να κινηθεί σε πολύ περιχαρακωμένα, τελικά πλαίσια. Μου φαίνεται ότι είναι αρκετά περιοριστικό για το πώς μπορεί να μην ανοιχθούν τελικά νέες δυνατότητες. Δηλαδή, ότι από τη μία νομίζω να σου δίνει κάποιες δυνατότητες εμπλουτισμού, από την άλλη, αν αρχίσεις να βασίζεις υπερβολικά πολύ στο AI, και όσο το AI θα γίνει όλο και πιο εμπορευματοποιημένο και διεκοποιημένο, οπότε και το ίδιο θα περιορίζεται, νιώθω ότι θα κλείνει πολύ εν τέλει το ποιες είναι οι δημιουργικές δυνατότητες. Γιατί και το AI, στην πραγματικότητα, βασίζεται σε προγενέστερα δημιουργήματα, σε βάση όπως το καταλαβαίνω εγώ, δεν έχω εντρυφίσει κιάλας, και νιώθω ότι μπορεί να καταλήξει να υποκαταστήσει, να οδηγήσει σε μία νοθρότητα ή να οδηγήσει σε μία απώλεια.

Σχετικά με αυτή την αντικατάσταση. δηλαδή πιστεύεις ότι θα μπορούσε να αντικαταστήσει την επαγγελματική σχέση με την τέχνη σου;

Όχι, να πω την αλήθεια, δεν θεωρώ ότι θα μπορούσε να υποκαταστήσει επίσης την ανθρώπινη δημιουργία, γιατί τουλάχιστον εγώ, όπως το αντιλαμβάνομαι, με την τέχνη και τη γραφή είναι κάτι πολύ σωματικό και πολύ συνυφασμένο με τη θνητότητα. Δηλαδή, νιώθω ότι χρειάζεται, για να γράψεις, να έχεις ένα σώμα και να έχεις ένα σώμα που επιθυμεί, ένα σώμα που πονά, ένα σώμα που γνωρίζει ότι θα πεθάνει. Οπότε, ακριβώς επειδή δεν μπορώ να σκεφτώ ιδιαίτερα την γραφή ως αποκομμένη από τη σωματικότητα, μου φαίνεται πολύ δύσκολο κάτι το άυλο και το μηχανικό. να υποκαταστήσει πλήρως την γραφή. Είτε είναι ποιητική γραφή, είτε εικαστική γραφή, είτε κάτι άλλο. Μπορεί όμως να υποκαταστήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό, θεωρώ, τη μετάφραση δυστυχώς.

Θεωρείς ότι ένα καλλιτεχνικό έργο μπορεί ή δεν μπορεί να είναι παραγωγή AI; Ένα καλλιτεχνικό έργο. Η μετάφραση θεωρείται καλλιτεχνικό έργο;

Ναι, θεωρείται καλλιτεχνικό έργο. Έχει μια καλλιτεχνική υφή. Αλλά, επειδή θεωρείται ένα, πώς να πω, δυστυχώς, ένα παρακολούθημα, δηλαδή δεν είναι το πρωτότυπο έργο. Και συχνά το σκεφτόμαστε ως κάτι που έπεται, ως ένα παρακολούθημα του αρχικού, δυστυχώς, επειδή επικρατεί αυτή η νοοτροπία, νομίζω πως είναι πολύ πιθανό να δούμε όλο και περισσότερες μεταφράσεις που θα έχουν γίνει με τη συμβολή του AI ή και πλήρως αυτοτεχνημένες. Θεωρώ ότι θα μπορούσαν να παραχθούν καλλιτεχνικά έργα από το AI, αλλά νομίζω πως πάντα κάτι θα λείπει από αυτά τα έργα. Ναι, αυτό το οποίο λες ότι θα λείπει, αυτό το οποίο είπες πριν, γιατί το οποίο συνδέω με το σώμα, με το σώμα, και ακόμη και με το απρόβλεπτο. Δηλαδή, το γεγονός ότι βασίζεται σε πεπατημένες οδούς και συνδυάζει μεταξύ τους πράγματα που ήδη υπάρχουν. Νιώθω ότι κλείνει την πόρτα στον παράγοντα του αναπάντεχου και του απρόβλεπτου, και αυτό νιώθω ότι το χρειάζεται η τέχνη, χωρίς να λέω ότι ο ανθρώπινος εγκέφαλος. διαρκώς επινοεί πράγματα. Ίσα-ίσα. Αν σκεφτείς και κάτι απρόβλεπτο και κάνεις κάτι αναπάντεχο, είναι μάλλον η εξαίρεση. Αλλά τουλάχιστον

υπάρχει πάντα αυτή η πιθανότητα. Ή ακόμη και του λάθους, της αποτυχίας, που αυτό το ένωθα ότι προσωπικά το ελαχιστοποίησε. Γι' αυτό και θεωρώ ότι δεν μπορεί πλήρως να υποκαταστήσει.

Σκέφτομαι ότι όντως υπάρχουν αυτές οι στιγμές, είτε από επιθυμία του ίδιου του ποιητή να κάνει κάποιο ορθογραφικό λάθος ή κάποιο λάθος σε κάποια περίπτωση που ενισχύει την τέχνη του. Προσπαθώ να σκεφτώ αν μπορεί να χρησιμοποιεί από το AI. Θα μπορούσε αυτό να το κάνει η τεχνητή νοημοσύνη; Θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει ένα database που αφορά ποιητικά λάθη να το δώσει μετά προς χρήση;

Θα ήταν δύσκολο, το καταλαβαίνω, να μπορέσει να προβλέψει και το ίδιο το λάθος, το AI. Άρα, αυτό θα μπορούσε να μου δίνει μια διαφορά. Ότι δεν μπορεί να σταθεί στο λάθος. Ναι, γιατί νομίζω πως εργάζεται, όπως το καταλαβαίνω, ως προς το να φέρει όλο και καλύτερα αποτελέσματα. Με έναν στόχο τελειοποίησης. Ενώ ταυτόχρονα η δημιουργία έχει ανάγκη το λάθος και έχει ανάγκη την αποτυχία. Και θεωρώ ότι πρέπει να αποτύχεις με έναν τρόπο. Και ότι μέσα από την αποτυχία μπορούν να γίνουν πολλά πράγματα. Από την άλλη, αυτό που λες έχει ενδιαφέρον. Και το να ξέρεις αν μπορεί να υπάρξει ένα μοντέλο που να ενσωματώσει την ίδια την αποτυχία και το λάθος, και να δημιουργήσει νέα γλώσσα. Μου θυμίζει λίγο το Μάτριξ, που εν τέλει καταλάβαινε ότι έχει ήδη η μηχανική νοημοσύνη ενσωματώσει την εξέγερση με έναν τρόπο και την έχει καταστήσει μια από τις δυνατότητες που χρειάζεται για να λειτουργήσει το σύστημα. Οπότε δεν ξέρω, ίσως έχει ένα ενδιαφέρον όπως θα εξελιχθεί.

Σχετικά με το κοινό και τους αναγνώστες, τώρα πιστεύεις ότι θα ένωθαν εξαπατημένοι αν, μετά από διαβάζοντας ένα ποίημα που τους συγκινεί, πληροφορηθούν ότι το έγραψε το AI;

Ναι, νομίζω. Γιατί ένα κομμάτι πιστεύω της αναγνωστικής διαδικασίας προϋποθέτει την ταύτιση. Δηλαδή, μπορεί εκείνη την στιγμή να συγκινηθείς γιατί σκέφτεσαι ότι αυτό το υποκείμενο που γράφει αυτό το ποίημα ή, τουλάχιστον, αυτό το συναίσθημα αντικατοπτρίζει κάτι πολύ προσωπικό δικό σου και φαντάζεσαι ότι ταυτίζεσαι με αυτή την οντότητα που κάπως της αποδίδεις δικά σου χαρακτηριστικά. Και χτίζεται μια επικοινωνία, πιστεύω, και στη βάση της ταύτισης. Οπότε πιστεύω ότι μετά ματαιώνεται ακριβώς αυτή η προβολή και αυτή η ταύτιση. Ότι ξαφνικά αποξενώνεσαι. Εκεί που έχεις έρθει πολύ κοντά και έχεις σκεφτεί ότι έχεις επικοινωνήσει γιατί έχεις δει κάτι δικό σου. να τα ανακλάται. Μετά καταλαβαίνεις ότι δεν είναι ακριβώς κάτι δικό σου. Γιατί δεν είναι ένας άντρας που, πώς να πω, ερωτεύτηκε και τον παράτησαν και έγραψε αυτό το ποίημα ερωτικής απώλειας ή που έχασε κάποιο δικό του. Αλλά είναι ένα μηχανήμα. Και εκεί πέρα νομίζω πως υπάρχει μια αποξένωση που σε πετάει ίσως λίγο έξω από αυτή τη συναισθηματική ανταπόκριση που λες.

Το ίδιο θα συνέβαινε και στη μετάφραση;

Πιστεύω πως δυστυχώς όχι, γιατί νιώθω ότι έχουμε μάθει να θεωρούμε τη μετάφραση, όπως σου είπα και πριν, ως κάτι το οποίο δεν είναι πρωτότυπο και κάτι το οποίο ακολουθεί την αρχική δημιουργία. Δηλαδή δεν θεωρώ ότι χτίζεται μια τέτοια ταύτιση με το μεταφραστή, δυστυχώς, παρότι μπορεί και ο μεταφραστής στον δικό μου μυαλό να συνδημιουργεί το έργο, στην πραγματικότητα, έτσι όπως το σκέφτεται το αναγνωστικό κοινό είναι περισσότερο το μέσο το οποίο διαμεσολαβεί μεταξύ του αρχικού κειμένου και του ίδιου του αναγνώστη. Και σχεδόν αορατοποιείται ο μεταφραστής από εκεί μέσα. Οπότε, θεωρώ ότι ακριβώς επειδή σκεφτόμαστε τη

μετάφραση, θα ήταν πιο ανώδυνο για έναν αναγνώστη να μάθει τι έχει υποκατασταθεί: η μετάφραση, η μεταφραστής από την τεχνητή νοημοσύνη, από ότι ο αρχικός ή η αρχική δημιουργός ήταν η τεχνητή νοημοσύνη.

Τώρα, μου έρχεται μια παραλληλία. ότι η μετάφραση θα μπορούσε αυτή η ίδια να θεωρηθεί ότι είναι η τεχνητή νοημοσύνη. Με την έννοια ότι με φέρνει σε επαφή με κάτι το οποίο δεν γνωρίζω, μέσω της μετάφρασης το γνωρίζω, έτσι δεν είναι;

Ναι, και στην ουσία μέσω των γνώσεων που έχει ήδη η ίδια η μεταφραστική εμπειρία. Μέσω της γνώσης της ξένης γλώσσας, της καλής γνώσης της γλώσσας υποδοχής και όλου του επικοινωνιακού και πραγματολογικού περιβάλλοντος των δύο γλωσσών.

Υπάρχει, η δυνατότητα να ζητήσεις από το AI, αφού του δώσεις υλικό τύπου 'δώσε μου 30 ποιήματα του Καβάφη και γράψε μου ένα ποίημα σαν τον Καβάφη, εκείνο να το κάνει. Οπότε και εκεί πέρα μπαίνει και όλο το κομμάτι των δικαιωμάτων. Που η ερώτηση είναι, Αν όντως τελικά το AI εκμεταλλεύεται τα πνευματικά δικαιώματα των καλλιτεχνών;

Νομίζω πως αυτή η απάντηση είναι ναι. Και πιστεύω ότι όποιον άνθρωπο κι αν ρωτήσεις που ασχολείται σε κάποιο καλλιτεχνικό επάγγελμα θα σου πει ναι. Γιατί στην πραγματικότητα ήδη είναι τόσο επισφαλής η θέση των ατόμων που εργάζονται στην τέχνη. Είναι ακόμα και να αναγνωρισθεί ως επαγγελματική ιδιότητα η ιδιότητα ενός ατόμου που είναι καλλιτέχνης. Και όταν στην πραγματικότητα υποκαθίσταται με αυτόν τον τρόπο, ακόμα περισσότερο και υπονομεύεται. η δική του συνεισφορά είναι σίγουρα ένα ακόμα πλήγμα στην ήδη επισφαλή και μη επαρκώς αναγνωρισμένη επαγγελματική του ιδιότητα. Και τίθεται σίγουρα το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων.

Μπορεί να υπάρξει τέχνη χωρίς τον δημιουργό, τελικώς; Ναι ή όχι;

Χωρίς τον δημιουργό εννοείς ως ένα συγκεκριμένο άτομο; Ναι, υπάρχει λαϊκή τέχνη. Εννοώ ότι μπορεί να υπάρξει σίγουρα τέχνη χωρίς τον δημιουργό. Για αιώνες υπήρχε και υπάρχει ακόμα η παραδοσιακή λαϊκή τέχνη που δεν αποδίδεται σε κάποιο συγκεκριμένο υποκείμενο πνευματικό όνομα.

Δίνεται όμως παράλληλα σε μια ομάδα υποκείμενων;

Ναι, μια κοινότητα ανθρώπων.

Άρα, σίγουρα. χρειάζεται flesh and bones?

Flesh and bones, ναι. Δεν χρειάζεται όμως απαραίτητα να υπάρχει ένα άτομο στο οποίο το ονομάζουμε δημιουργό και το αποδίδουμε ένα έργο τέχνης. Θα μπορούσε να είναι μια κοινότητα ανθρώπων, μια συλλογική δημιουργία.

Οπότε, με αυτήν την έννοια, θα μπορούσε να φανταστεί το AI ως κομμάτι υπήρχε μιας κολεκτίβας;

Μάλλον το AI θα μπορούσε να γίνει ένα μέρος της σύγχρονης λαϊκής τέχνης. Με τον τρόπο που θα μπορούσε, θα είχε ενδιαφέρον αυτό. Παρ' όλο που θα λέγαμε ότι το AI δεν έχει ψυχή. Οπότε, στο ερώτημα πόσο σημαντικό θεωρούμε το συναίσθημα. Έχει και ιδιοκτήτη επίσης. Εννοώ σε κάποιον ανοίκει.

Η ερώτηση που καταλήγω είναι πόσο σημαντικό θεωρούμε το συναίσθημα στην ποίηση, στο γραπτό λόγο, και αν μπορεί να σταθεί ένα ποίημα χωρίς ψυχή.

Ναι, εγώ το θεωρώ ότι μπορεί γιατί, όπως σου είπα, μπορεί να σταθεί με έναν τρόπο εφήμερο. Θεωρώ. Δηλαδή, μπορεί εκείνη τη στιγμή να σου φανεί ότι είναι όντως κάτι καλοφτιαγμένο. Αλλά νομίζω σε ένα βαθύτερο επίπεδο που να σε συγκινήσει, έτσι συθέμελα ή να σε μετατοπίσει στη ζωή σου, δεν θεωρώ ότι μπορεί αυτό να γίνει. Μπορεί εκείνη τη στιγμή όμως να νιώσεις μια απολυτότητα που μπορεί να μην σου φανεί για τα σκουπίδια.

Και ουσιαστικά, λες ότι παρόλο που συμβαίνει αυτό που λες, δεν θεωρείς ότι ουσιαστικά μπορεί να δημιουργήσει πληγή στην επαγγελματική σχέση με την τέχνη σου;

Όχι. Και νιώθω ότι και ιστορικά το έχουμε δει με έναν τρόπο. Ίσως οι τομείς συγκεκριμένα είναι πολύ πιο βαθιοί και διαφορετικού τύπου και να μην είναι πολύ σωστή σκέψη να ιστορικοποιώ. Αλλά σκέφτομαι παραδείγματα, όπως όταν βγήκε ο κινηματογράφος, που σκεπτόταν ότι πλέον δεν θα έχουμε ανάγκη την φωτογραφία, γιατί πλέον υπήρχε η κινητή εικόνα. Και μετά ήρθε η τηλεόραση και λέγαμε τώρα θα έχουμε τη τηλεόραση και δεν θα χρειάζεται να πηγαίνουμε στον κινηματογράφο, γιατί σε κάθε σπίτι θα μπορείς να βλέπεις ό, τι θες και τα λοιπά. Αλλά στην πραγματικότητα δεν υποκαταστάθηκε τίποτα. Απλώς εξελίχθηκαν να συνυπάρχουν και ίσα-ίσα να παίρνουν κιόλας κομμάτια το ένα μέσα από το άλλο και να εμπνέονται και να εξελίσσονται παράλληλα. Ωστόσο, μπορεί και να είναι λανθασμένος αυτός ο τρόπος σκέψης γιατί μπορεί όντως η καμπύλη στην οποία στεκόμαστε τώρα και αυτή η εξέλιξη με το AI να είναι κάτι θεμελιωδώς διαφορετικό. Αλλά αυτό, νομίζω, δεν μπορώ εγώ προσωπικά να το πω. Θα το δείξει το μέλλον. Νιώθω ότι είμαστε πολύ έντονα μέσα από το παρόν για να μπορέσουμε να το προτιμήσω.

Αρθρογραφία

1. Craig Boehman, (2025), “In Defense of AI Art: History Repeats Itself, Again, Again, and Again”, CB,<https://craigboehman.com/blog/in-defense-of-ai-art>
2. Roxane Lappa, (2023), “**The Impact of AI Art on the Creative Industry**”, Montreal AI Ethics Institute,<https://montrealetics.ai/the-impact-of-ai-art-on-the-creative-industry/>
3. Joe Ware, (2025), “Artists should receive retrospective payments for works used to train AI, arts organizations say”, The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/10/20/arts-organisations-call-for-retrospective-payments-for-works-used-in-ai-training>
4. Edward Gouin, (2025), “AI will transform the art market—just not how you expect”, The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/09/02/ai-will-transform-the-art-market-just-not-how-you-expect>
5. Pearl Lam (2024), “The Impact Of Artificial Intelligence On The Art World” Forbes,<https://www.forbes.com/councils/forbesbusinesscouncil/2024/02/02/the-impact-of-artificial-intelligence-on-the-art-world/>
6. Roxane Lappa, (2023), “**The Impact of AI Art on the Creative Industry**”, Montreal AI Ethics Institute,<https://montrealetics.ai/the-impact-of-ai-art-on-the-creative-industry/>
7. G.M.Trujillo, (2022), “AI Art is Art”, Aesthetics for Birds,<https://aestheticsforbirds.com/2022/11/02/ai-art-is-art/>
8. Roxane Lappa, (2023), “**The Impact of AI Art on the Creative Industry**”, Montreal AI Ethics Institute,<https://montrealetics.ai/the-impact-of-ai-art-on-the-creative-industry/>
9. Joe Ware, (2025), “Artists should receive retrospective payments for works used to train AI, arts organizations say”, The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/10/20/arts-organisations-call-for-retrospective-payments-for-works-used-in-ai-training>
10. G.M.Trujillo, (2022), “AI Art is Art”, Aesthetics for Birds,<https://aestheticsforbirds.com/2022/11/02/ai-art-is-art/>
11. Roxane Lappa, (2023), “**The Impact of AI Art on the Creative Industry**”, Montreal AI Ethics Institute,<https://montrealetics.ai/the-impact-of-ai-art-on-the-creative-industry/>

12. G.M.Trujillo, (2022), "AI Art is Art", Aesthetics for Birds,<https://aestheticsforbirds.com/2022/11/02/ai-art-is-art/>
13. Laurie Clarke, (2022), "When AI can make art – what does it mean for creativity?", The Guardian,<https://www.theguardian.com/technology/2022/nov/12/when-ai-can-make-art-what-does-it-mean-for-creativity-dall-e-midjourney>
14. Joe Ware, (2025), "Artists should receive retrospective payments for works used to train AI, arts organizations say", The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/10/20/arts-organisations-call-for-retrospective-payments-for-works-used-in-ai-training>
15. Chadd Scott, (2023), "The Impact of AI on the Art World", Sea Great Art,<https://www.seegreatart.art/the-impact-of-ai-on-the-art-world/>
16. Theo Belci (2024) "Leaked: the names of more than 16,000 non-consenting artists allegedly used to train Midjourney's AI", The Art Newspaper <https://www.theartnewspaper.com/2024/01/04/leaked-names-of-16000-artists-used-to-train-midjourney-ai>
17. <https://www.nytimes.com/2023/12/27/business/media/new-york-times-open-ai-microsoft-lawsuit.html>
18. Joe Ware, (2025), "Artists should receive retrospective payments for works used to train AI, arts organizations say", The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/10/20/arts-organisations-call-for-retrospective-payments-for-works-used-in-ai-training>
19. Courtney Wick, (2024) "AI's impact on art, Illinois Times,"<https://www.illinoistimes.com/news-opinion/ais-impact-on-art-18636332/>
20. Judy Wang and Nicol Turner Lee, (2025), "AI and the visual arts: The case for copyright protection", Bookings, <https://www.brookings.edu/articles/ai-and-the-visual-arts-the-case-for-copyright-protection/>
21. Katlin Rogers, (2023), "The Influence of AI in the Art World", ART, <https://art.art/blog/the-influence-of-ai-in-the-art-world>
22. Edward Gouin, (2025), "AI will transform the art market—just not how you expect", The Art Newspaper,<https://www.theartnewspaper.com/2025/09/02/ai-will-transform-the-art-marketjust-not-how-you-expect>
23. G.M.Trujillo, (2022), "AI Art is Art", Aesthetics for Birds,<https://aestheticsforbirds.com/2022/11/02/ai-art-is-art/>

24. Gretchen Andrew (2023), "AI might now be powerful enough to be 'using' artists", The Art Newspaper <https://www.theartnewspaper.com/2023/06/29/art-decoded-ai-might-now-be-using-artists>
25. Edward Gouin, (2025), "AI will transform the art market—just not how you expect", The Art Newspaper, <https://www.theartnewspaper.com/2025/09/02/ai-will-transform-the-art-marketjust-not-how-you-expect>
26. Courtney Wick, (2024) "AI's impact on art, Illinois Times," <https://www.illinoistimes.com/news-opinion/ais-impact-on-art-18636332/>
27. Courtney Wick, (2024) "AI's impact on art, Illinois Times," <https://www.illinoistimes.com/news-opinion/ais-impact-on-art-18636332/>
28. Edward Gouin, (2025), "AI will transform the art market—just not how you expect", The Art Newspaper, <https://www.theartnewspaper.com/2025/09/02/ai-will-transform-the-art-marketjust-not-how-you-expect>
29. Craig Boehman, (2025), "In Defense of AI Art: History Repeats Itself, Again, Again, and Again", CB, <https://craigboehman.com/blog/in-defense-of-ai-art>
30. Anjan Chatterjee, (2022), "Art in an age of artificial intelligence", Frontiers, <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2022.1024449/full>
31. Matt Corral, (2024), "The harm & hypocrisy of AI art", Corral Design, <https://www.corraldesign.com/writing/ai-harm-hypocrisy>
32. Liz Mineo, (2023), "If it wasn't created by a human artist, is it still art?", The Harvard Gazette, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2023/08/is-art-generated-by-artificial-intelligence-real-art/>
33. Katlin Rogers, (2023), "The Influence of AI in the Art World", ART, <https://art.art/blog/the-influence-of-ai-in-the-art-world>
34. Matt Corral, (2024), "The harm & hypocrisy of AI art", Corral Design, <https://www.corraldesign.com/writing/ai-harm-hypocrisy>
35. Chadd Scott, (2023), "The Impact of AI on the Art World", Sea Great Art, <https://www.seegreatart.art/the-impact-of-ai-on-the-art-world/>
36. Craig Boehman, (2025), "In Defense of AI Art: History Repeats Itself, Again, Again, and Again", CB, <https://craigboehman.com/blog/in-defense-of-ai-art>
37. Matt Corral, (2024), "The harm & hypocrisy of AI art", Corral Design, <https://www.corraldesign.com/writing/ai-harm-hypocrisy>

38. Matt Corrall, (2024), "The harm & hypocrisy of AI art", Corrall Design,<https://www.corralldesign.com/writing/ai-harm-hypocrisy>
39. Courtney Wick, (2024) "AI's impact on art, Illinois Times,"<https://www.illinoistimes.com/news-opinion/ais-impact-on-art-18636332/>
40. Andrew Hou, (2023) "The Future of AI Art and its Potential Interactions with the Art Industry, NHSJS,"<https://nhsjs.com/2023/the-future-of-ai-art-and-its-potential-interactions-with-the-art-industry/>
41. Theo Belci (2024) "Leaked: the names of more than 16,000 non-consenting artists allegedly used to train Midjourney's AI", The Art Newspaper <https://www.theartnewspaper.com/2024/01/04/leaked-names-of-16000-artists-used-to-train-midjourney-ai>
42. Kimberly Hatfield (2023), "Go outside and protect what already exists!: AI-generated dawn chorus of songbirds has a sinister edge", The Art Newspaper, <https://www.theartnewspaper.com/2023/06/26/go-outside-and-protect-what-already-exists-ai-generated-dawn-chorus-of-songbirds-has-a-sinister-edge>
43. Matt Corrall, (2024), "The harm & hypocrisy of AI art", Corrall Design,<https://www.corralldesign.com/writing/ai-harm-hypocrisy>
44. Maxwell Rabb, (2025), "Why AI Art Is Winning over Young Collectors", Artsy, <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-ai-art-winning-young-collectors>
45. Abdellah Ghazi, (2025), "AI and Poetry: Navigating the Challenges of Translating Mahmoud Darwish's "The Dice Player", European Open Science <https://eu-opensci.org/index.php/ejlang/article/view/4148>
46. Tom May, (2025), "Is illustration dead? Creatives weigh in on AI and the future of commercial art", Creative Boom, <https://www.creativeboom.com/insight/is-illustration-dead-creatives-weigh-in-on-ai-and-the-future-of-commercial-art/>